

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

**CENTRUL DE ANALIZĂ POLITICĂ
ȘI TEHNOLOGII SOCIALE “CAPTES”**

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

PARTEA XVIII

CHIȘINĂU – 2002

***MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVIII. /
USM. – Chișinău, 2002. – 217 pag.***

În această culegere sînt examinate diferite probleme ale vieții social-politice din Republica Moldova. Sunt prezentate articole în care se analizează specificul alegerilor și comportamentul electoratului din Republica Moldova, partidele politice, strategiile și tehnologiile electorale, esența și practica politicilor sociale, migrațiilor contemporane, procesului de educație, politicii externe, dezvoltarea businessului în Moldova, problemele etnoculturale, confessionale, diferite aspecte ale practicii juridice, etc. Materialele sunt dedicate studenților, profesorilor, celor ce se interesează de știință politică contemporană.

Materialele apar în redacția autorilor

Coordonator
Valeriu MOȘNEAGA,
doctor habilitat, profesor

Recomandată pentru editare
de Consiliul Facultății Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative

CONTACTE:
tel (373 2) 27-83-85
fax (373 2) 27-71-28
e-mail: mosneaga@hotmail.com

© – Chișinău, USM - 2002

S U M A R

<i>Andrieș V.</i>	<i>Imaginea națiunilor.</i>	6
<i>Булова Р., Левицкая А.</i>	<i>Проблема преобразования свободных экономических зон в Республике Молдова в социополисы: реалии и перспективы</i>	9
<i>Димитриев Р.</i>	<i>Европейская ориентация политики и форм кредитования индивидуального и малого предпринимательства в Молдове.</i>	16
<i>Esanu C., Stepanov G.</i>	<i>Reflecții asupra activității politico-informaționale a presei.</i>	27
<i>Moșneaga V., Rusnac Gh., Tănasă R.</i>	<i>Activismul electoratului Republicii Moldova (analiza politologică).</i>	37
<i>Мошняга В.</i>	<i>Молдавские гастарбайтеры в СНГ и “старом” зарубежье (сравнительный анализ по результатам социологических исследований).</i>	61
<i>Овчинникова Е.</i>	<i>«Потенциальная миграция» как начальная стадия миграционного процесса: анализ ситуации и изучение тенденций развития.</i>	84
<i>Revencu D.</i>	<i>Procesul Mitropoliei Basarabiei la Strasbourg și efectele lui asupra relațiilor moldo-române.</i>	100
<i>Сака В.</i>	<i>Динамика профессиональных интересов молодёжи в переходном молдавском обществе.</i>	105

<i>Saca V., Saca S.</i>	<i>Politica socială în condițiile Republicii Moldova: deficiențe de fundamentare și promovare.</i>	112
<i>Сенокосова- Цуркан О.</i>	<i>Брачный договор – новый компонент семейного законодательства Респу- блики Молдова.</i>	122
<i>Șimandan M.</i>	<i>Teoria structurării sau despre miza depă- șirii unui dualism în gândirea socială.</i>	128
<i>Solomon C.</i>	<i>Procesul de democratizare a vieții politice în Republica Moldova.</i>	137
<i>Spinei T.</i>	<i>Regula consensului in practica politicii externe a Republicii Moldova.</i>	154
<i>Tănasă R.</i>	<i>Specificul comportamentului absenteist al electoratului Republicii Moldova.</i>	162
<i>Тулбуре А.</i>	<i>Идентичность молдаван Республики Молдова – современное состояние проблемы.</i>	177
<i>Турко Т.</i>	<i>Некоторые аспекты социальной структуры современной Молдовы («Новые бедные» - кто они?).</i>	184
<i>Visterniceanu E., Opaiț D.-E.</i>	<i>Eliberarea de răspundere penală pentru păstrarea ilegală a armelor de foc, muni- țiilor sau substanțelor explozive.</i>	189
<i>Visterniceanu E., Opaiț D.-E.</i>	<i>Săvârșirea infracțiunilor: purtarea, păst- rarea, procurarea, fabricarea și desface- rea ilegală a armelor, a munițiilor sau a substanțelor explozive în cumul cu alte infracțiuni.</i>	194

<i>Volcinski V., Dimitriev R.</i>	<i>Întreprinzătorul individual în accepțiunea legislațiilor Republicii Moldova, României și a Federației Ruse.</i>	<i>199</i>
<i>Ilașciuc D.</i>	<i>Colaborarea cu organizațiile internaționale în viziunea formațiunilor social-politice din Republica Moldova.</i>	<i>203</i>

IMAGINEA NAȚIUNILOR

*Vasile ANDRIEȘ
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative
Catedra de politologie
lector*

În perioada globalizării și diversificării relațiilor internaționale, imaginea oricărei națiuni este la fel de importantă ca și celelalte elemente prin care națiunea se manifestă: cultura națională, funcționarea statului național, economia, civilizația, starea de securitate, interesele proprii, etc. Un deficit accentuat de imagine, sau o imagine nefavorabilă, generează semne de întrebare privind viabilitatea și credibilitatea acțiunilor inițiate și desfășurate de diferite componente naționale, pe plan intern și transnațional. De exemplu, în teoria marketingului se menționează că aprecierea produselor pe piețele de desfacere se face după țara de origine. Consumatorii își formează propriile preferințe în baza experienței personale și a stereotipurilor referitoare la calitatea produselor. Consumatorii din statele puternic industrializate preferă produsele interne, în timp ce consumatorii statelor în curs de dezvoltare preferă produse de import. Deficitul de imagine în sfera securității naționale echivalează cu deficitul de securitate.

Imaginile despre națiune sunt deosebit de importante pentru membrii ei în aspectul afirmării și aprofundării identității naționale, formării respectului față de sine și, prin comparație, a respectului față de ceilalți. Modalitatea în care națiunea se autoidentifică, conștientizându-și potențialul cultural, politic, economic, influențează formarea stereotipurilor și atitudinilor.

Viața internațională este un spațiu de formare a atitudinilor, de cele mai multe ori, neomogene și contradictorii. Formarea atitudinii statelor față de celelalte state este dependentă de aceste reprezentări și imagini care se propagă prin contagiune, de la marile puteri spre puterile locale și zonale, însușindu-se și asimilându-se reprezentările și imaginile acceptate de alții. În acest context, imaginile despre națiune, care se formează la organizațiile suprastatale și la alte națiuni, în primul rând la națiunile puternice se constituie într-un portret-imagine al fiecărei națiuni. Ele influențează deciziile statelor puternice și organizațiilor internaționale, ge-

nerînd în același timp, relații de cooperare, conlucrare, competiție sau de excludere. În consecință, considerăm îndreptățită afirmația că imaginea atribuită unei națiuni poate să devină sursă și motiv de discriminare, sursă pentru tratament inegal. De cele mai multe ori, imaginea dominant negativă devine pretext pentru declanșarea discriminării - indiferent de spațiul național care o generează: spațiul economic, politic, cultural, de securitate, eclipsînd imaginile pozitive, chiar dacă ele dețin ponderea cea mai mare în imaginea globală a națiunii date. În continuare ne vom referi la aspectele definitorii ale națiunii (origine, teritoriu, conștiință) care devin imagini – reper pentru interpretarea realităților naționale și pentru declanșarea unor atitudini față de ele.

Imaginea despre originea națiunii face posibilă acceptarea ideii că națiunea este rezultatul unui proces istoric, iar membrii acesteia au trăsături proprii, bine definite. Imaginea despre originea unei națiuni care se formează la celelalte națiuni, constituie primul criteriu, care determină acceptarea sau neacceptarea istoriei și evoluției unei comunități etnice. Această imagine constituie, de multe ori, argumentul pentru interese, ideologii și politici care contrapun istoria unei națiuni altor națiuni; contrapunerii care generează denigrări, deformări de imagini, codificări ostile a unor informații despre națiune, întreruperea comunicării, crize, conflicte, etc.

Contestarea originii unei națiuni înseamnă contestarea națiunii ca realitate istorică, socială și politică. De aceea, crearea unei imagini deformate despre originea unei comunități etnice, de regulă servește unor interese bine definite.

Imaginea despre teritoriul comun. Teritoriul comun este spațiul de formare și de manifestare a națiunii. Imaginea despre acest spațiu se realizează prin multiple mijloace (politice, ideologice, literare, economice, geostrategice). Toate națiunile își crează o imagine pozitivă despre teritoriul național și sunt foarte sensibile la imaginile care se crează la alte națiuni despre acest teritoriu.

Imaginea despre comunitate de viață economică, despre piața națională este determinată de modul cum sunt percepute posibilitățile de existență și de dezvoltare a națiunii în condițiile economice date. Imaginea despre starea economică este asociată cu imaginea despre perspectivele națiunii, despre posibilitățile ei de a se reproduce în mod armonios pe toate planurile (educațional, cultural – științific, social – politic, etc.) și influențează cel mai mult imaginile despre celelalte domenii de activitate a națiunii. Țările slab dezvoltate economic, care promovează în exterior

imagini pozitive despre alte aspecte ale vieții sociale (cultură, educație, știință, ecologie) riscă să fie percepute de către națiunile dezvoltate în mod contradictoriu.

Conform evoluțiilor contemporane, tot mai mult se aprofundează convingerea că imaginile care vor predomina în imaginea globală a națiunilor vor fi cele despre resursele lor economice, militare și informaționale.

Imaginea despre conștiința apartenenței la națiune capătă semnificații deosebit de importante atât pentru funcționarea națiunii în plan intern cât și extern. Ea devine primordială în cristalizarea imaginii despre “celălalt” la membrii națiunii respective. Acest aspect al problemei va fi analizat detaliat în numărul următor al “Moldoscopiei”.

Alterarea imaginii despre națiune. Alterarea imaginii despre națiune și stat se datorează în deosebi erodării proceselor ce au loc în interiorul națiunii și a pierderii credibilității organelor puterii de stat, dar ea poate fi și rezultatul pierderii imaginii. Națiunea nu își gestionează ea însăși imaginea. Acest lucru se realizează de organizațiile care o întrețin prin gestionarea propriilor imagini, dar și a unor structuri nestatale specializate în domeniul respectiv.

Consecința directă a alterării imaginii națiunii și a statului național este inducerea în mentalul colectiv a unor elemente generatoare de atitudini negative, cu mari implicații în funcționarea de ansamblu a națiunii: apariția neîncrederii în conducerea națională și în instituțiile statului; demoralizarea națională, exacerbarea concepțiilor nihiliste sau a ideologiilor extremiste, șovine; slăbirea coeziunii naționale și apariția tendințelor centrifuge; slăbirea disciplinei naționale, creșterea delincvenței și nesupuneri politice; diminuarea responsabilității și discernământului social; apariția atitudinii negative față de muncă și față de valorile naționale; instalarea sentimentelor inutilității, insecurității, instabilității și a fricii; acceptarea necritică a oricăror decizii externe; atitudinea pasivă a populației față de securitatea și apărarea națională și acceptarea ideii transferului fără rezerve al acestui atribut al statului suveran către organizațiile transnaționale; acceptarea tacită a agresiunii simbolurilor naționale și înlocuirea lor treptată cu alte simboluri; încurajarea practicilor de izolare pe plan internațional, a excluderii din organisme transnaționale sau supranaționale de securitate și îndepărtării potențialilor aliați politici, economici, militari.

**ПРОБЛЕМА ПРЕОБРАЗОВАНИЯ СВОБОДНЫХ
ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОН В РЕСПУБЛИКЕ
МОЛДОВА В СОЦИОПОЛИСЫ: РЕАЛИИ И
ПЕРСПЕКТИВЫ**

Маргарита БУЛОВА
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
Факультет международных отношений,
политических и административных наук
Кафедра политологии
Преподаватель, МА

Алла ЛЕВИЦКАЯ
Республика Молдова, Комрат
Комратский госуниверситет
Факультет экономических наук
Кафедра менеджмента
Доктор, преподаватель

Человечество на протяжении как минимум, последних двух веков в различных формах применяло идею концентрации социального потенциала общества для разрешения тех или иных задач. Сначала такую функцию накопления и хранения крупнейших достижений цивилизации играли монастыри, в которых отрабатывались наиболее прогрессивные формы социальной организации, построенные на этике ненасилия и уважения. История нам показала, что именно многие технологические новации впервые были применены на производствах, принадлежащих монастырям.

Со временем функцию высшего образования взяли на себя университеты, которые накапливали интеллектуальные ресурсы нации и в соответствии с европейской традицией являлись и научными центрами. Университеты всегда пользовались экономическими льготами, что обеспечивало их саморазвитие.

Во времена Советского Союза, в 30-40-е годы, когда возникла потребность в ускоренном развитии экономики индустриального типа и особенно военно-промышленного комплекса, проблема концентрации человеческого интеллекта и материальных ресурсов решалась довольно эффективно, но в специфической манере, присущей

тоталитарной системе. Появились так называемые «закрытые конструкторские бюро». Технология их создания была проста: ученых и инженеров собирали вместе, иногда насильно, создавали приемлемые бытовые и организационные условия для высокоэффективного труда с возможностью привлечения практически неограниченного материального ресурса.

В 50-е годы подобная форма концентрации национального потенциала перестала использоваться и ей на смену пришли «закрытые города». В них привлекались ведущие специалисты в ядерной и ракетно-космической области, которые работали по найму, т.е там применялись несиловые методы мотивации труда, высокие заработные платы, возможности быстрого профессионального роста, льготы при отдыхе, лучшее снабжение продовольственными и промышленными товарами. Наряду с «закрытыми городами» начали создаваться крупные научные центры. В них формировались качественно новые специалисты. Достаточно привести один пример: более 20 специалистов программистов из российских «наукоградов» сейчас работают на ответственных должностях в компании «Microsoft».

В тоже время в странах с рыночной экономикой начались создаваться структуры опережающего развития, так называемые свободные экономические зоны (СЭЗ). Сейчас в мире насчитывается около 2000 СЭЗ.

Согласно документам международной конвенции по упрощению и гармонизации таможенных процедур (Киото 1973), под СЭЗ подразумевается часть территории страны, на которой товары рассматриваются как объекты, находящиеся за пределами национальной таможенной территории - так называемый принцип «таможенной экстерриториальности» - и поэтому не подлежащие обычному таможенному контролю и налогообложению.¹

Свободная зона – это не только и не столько обособленная географическая территория, сколько часть национального экономического пространства, где введена и применяется определенная система льгот и стимулов, не использующаяся в других его частях. Норма прибыли в этих условиях составляет 30-35%, а иногда и больше: например, транснациональные компании в азиатских СЭЗ получают в среднем 40% прибыли в год. Существенно (в 2-3 раза) сокращаются сроки окупаемости капитальных вложений. Следует отметить, что

¹ Калак Д. Черные дыры становятся светлыми пятнами. // Экономическое обозрение, 2001, № 47.

философия, заложенная в законодательстве о СЭЗ, типична для уходящей индустриальной технологической эры и не соответствует современным реалиям.

В современном мире информация и информационные технологии в стратегическом плане важнее миллионов тонн выплавленной стали или десятков тонн добытого золота. Стоимость интеллектуального продукта в международном экономическом обмене сравнилась со стоимостью товарной массы. Все это приводит к радикальным изменениям самого характера производства. Расходы на информацию составляют в среднем $\frac{3}{4}$ добавленной стоимости современной продукции. Это становится очевидным из соотношения цен на промышленную продукцию, так реализация 1 кг:

- сырой нефти приносит 0,025 дол. прибыли;
- бытовой техники - 50 дол. прибыли;
- авиационной техники - 1000 дол.прибыли;
- наукоемкого продукта в информатике и электронике - до 5000 дол. прибыли.

Страна, которая для опережающего развития не создает у себя условий интеллектуального капитала, вообще не может рассчитывать на более-менее достойное место в мировом сообществе.

Наиболее удачным примером сочетания экономических стимулов с концентрированным высокопроизводительным интеллектуальным капиталом может служить самая большая в США научно-техническая зона – Уэллс (Силиконовая Долина). Это не только место расположения значительного количества хай-тековских компаний (Силиконовая Долина контролирует 20% мирового производства вычислительной техники) и уникальной концентрации научных кадров (1 млн. человек из которых 400 тыс. имеют минимум степень бакалавра), но в первую очередь комплекс социальных и управленческих технологий инвестиционного успеха.

Преждевременно говорить о создании в нашей стране структур, которые по своим параметрам деятельности могли бы стать на уровень Силиконовой Долины, но есть в мире позитивный опыт, имеющий большую перспективу применения в Молдове, в частности в Гагаузии.

К примеру, новая экономическая стратегия Индии, введенная в 1986 году созданием концепции программно-технологических парков (STP), которая:

- предусматривала 100% экспортно ориентированную схему;

реализовывала простейшую процедуру открытия компаний;
предоставляла фирмам-разработчикам право на беспошлинный ввоз товаров, инофирмам – право на создание под их полным контролем индийских отделений;
освобождала от экспортных налогов и пошлин программное обеспечение (ПО) и оборудование – без обязательств обратного экспорта;
освобождала новообразованные компании от корпоративных налогов на 10 лет.

На конец 1999 года общее количество программистов в Индии составило 280 тыс. человек. Заработная плата находится на уровне 800-1200 дол. в месяц. В настоящее время в этой стране насчитывается около 1,3 тыс. фирм-разработчиков программного обеспечения. Индийский экспорт ПО вырос с 1,75 млрд. дол. в 1997-1998 годах до 2,65 млрд. дол. в 1999-2000 годах. Это составило примерно 16,7% всего программного обеспечения в мире.²

Среди факторов, которые содействуют успешному развитию интеллектуального капитала, сконцентрированного в СЭЗ Индии, отмечают:

- высокую степень компьютеризации населения;
- высокий научный и образовательный уровень;
- значительное число специалистов-программистов при сравнительно низкой стоимости таких трудовых ресурсов;
- стабильное законодательство;
- развитую компьютерно-коммуникационную инфраструктуру;
- наличие в стране и за ее пределами маркетинговых инициативных групп, которые содействуют привлечению заказов на разработки и инвестиции в данную отрасль;
- значительное число сформированных компаний, которые ориентируются на создание программного обеспечения.

В Молдове есть все предпосылки для успешного применения индийского опыта. Но даже быстрое и эффективное его внедрение в созданных специально для этого СЭЗ будет лишь «движением вдогонку», в то время как действительно эффективным может быть только «движение на опережение». Траекторию такого движения в наиболее общем виде, можно очертить.

² Покотило Л. Корпоративное управление. // Бюллетень корпоративного управления. 2000, №10\19.

Основным элементом такого движения должно стать создание структур приоритетного развития нового типа – так называемых социополисов. Социополис – это территория или организационная структура, которая работает в принципиально новой, социализованной экономике, имеет особый правовой статус, сочетает в себе все экономические преимущества СЭЗ интеллектуального типа с комплексной стратегией опережающего гуманитарного и социального развития.³

Общепризнанно, что успешной экономика будет лишь в случае доминирования качественно нового капитала, связанного с высоким уровнем человеческой личности и эффективностью социальной организации.

Интеллектуальный потенциал нации является частью гуманитарного потенциала и имеет несколько составляющих:

- систему образования;
- компьютерное обеспечение;
- системы связи;
- базы данных;
- научное обеспечение;
- интеллектуальную собственность.

В современных условиях в борьбе за выживание только интеллектуальный капитал позволяет обеспечивать конкурентоспособность как отдельным предприятиям, так и обществу в целом.

Именно в социополисе возможно создание быстрых и действительных механизмов превращения интеллектуального потенциала нации в интеллектуальный капитал путем предельного сжатия во времени инновационной цепи: стимулирования генерации новых идей, трансфера их до стадии технологии, а затем - до продукта потребления.

Целью существования социополиса является комплексная реализация ряда задач, а именно:

обеспечение притока капитала в страну путем привлечения внешних инвестиций и средств от экспорта высокотехнологичной продукции;

создание рабочих мест в наиболее перспективных высокотехнологичных отраслях;

стимулирование научного развития;

³ Марчук Е. Стратегическая ориентация деятельности - шаг на опережение. // Стратегическая панорама. 1999, №4.

обеспечение развития личности (отработка технологии непрерывного образования в сочетании с технологиями развития гармоничной личности в целом).

В стремительно изменяющемся мире новая система обучения – веление времени. Уже сейчас стандартной является ситуация, когда молодой специалист, закончив учебное заведение, понимает, что он овладел знаниями для жизни в мире, которого больше не существует.

Система непрерывного образования, которое должно применяться в социополисах, должна быть сочетанием четырех направлений, состоящих из развития:

физической и психической силы (пропаганды здорового образа жизни);

личности как члена социума (преподавание технологий социального успеха и общественного сотрудничества на основе идеи социальной ответственности);

профессионализма;

духовности, опирающейся на глубинные национальные корни народа.

Последняя задача в новой экономике выйдет на первый план. Параллельно с накоплением экономического и интеллектуального багажа должно происходить развитие духовных качеств личности. В противном случае теряется смысл и этот процесс может стать социально опасным. Как метко выразился французский философ Мишель Монтен «неовладевшему наукой добра, всякая другая наука только вредит».

Следует отметить, что современная социологическая мысль Запада и Востока очень близко подошла к идее построения социополиса. Практически завершается создание социополисов на базе известных университетов. На основании сравнительного анализа управленческих решений можно сделать вывод, что государствам-лидерам присущ подход ко всей стране как и к конкурентноспособному на мировой арене социополису. Именно так можно воспринимать высказывание президента США Б.Клинтона на Давосском Форуме-2000 о том, что глобализованная экономика, центром которой себя видят США, ценит человеческое развитие превыше всего.⁴

⁴ Марчук Е. Основные направления мирового развития. // Фондовая панорама. 2001, №4(63).

В связи с тем, что реальные социально-экономические условия Молдовы и развитых стран в настоящее время отличаются радикальным образом, мы можем говорить только об определенных ограниченных территориях применения подобной стратегии в Молдове.

На данное время реальны три основных пути создания социополисов:

на базе СЭЗ путем направления полученных от их деятельности средств на опережающие развитие гуманитарного, в том числе интеллектуального, потенциала жителей этих зон с целью превращения их в структуры приоритетного развития интеллектуального типа;

на базе децентрализованных высокоэффективных творческих коллективов, работающих в Интернет-пространстве в отрасли новейших информационных технологий с дальнейшим согласованием деятельности с образовательными, научными коллективами;

на базе мощных и перспективных образовательных или научных заведений – путем предоставления им статуса СЭЗ при осуществлении коммерческой деятельности, связанной с обучением.

В Молдове есть все предпосылки для быстрого создания и успешной деятельности сети структур приоритетного развития, а именно:

- высокий образовательный уровень населения;
- работа в рамках аутосоринговых схем в очень незначительной степени зависит от основных фондов, а также нуждается в минимуме энергозатрат;
- достаточное количество квалифицированной рабочей силы;
- значительная сеть образовательных учреждений.

В Молдове есть все предпосылки для появления социополисов. Создание социополиса не нуждается в масштабных финансовых расходах со стороны государства, а лежит в плоскости удачного сочетания четкой теоретической концепции, адекватного законодательного обеспечения и действенных управленческих решений. Создание и успешная деятельность в Молдове структур опережающего развития, основой которых является постоянно растущий совокупный человеческий потенциал – новая парадигма продвижения нашего общества в достойное будущее.

ЕВРОПЕЙСКАЯ ОРИЕНТАЦИЯ ПОЛИТИКИ И ФОРМ КРЕДИТОВАНИЯ ИНДИВИДУАЛЬНОГО И МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В МОЛДОВЕ

*Руслан ДИМИТРИЕВ
Республика Молдова, Кишинев
Молдавский госуниверситет
Факультет международных отношений,
политических и административных наук
Кафедра политологии
преподаватель*

Развитие индивидуального предпринимательства является одной из мер решения проблемы безработицы в странах переходного периода. Именно индивидуальное, а также малое предпринимательство являлись основным генератором новых рабочих мест в государствах Восточной Европы. Рост индивидуального и малого предпринимательства наиболее интенсивно шел в тех государствах, где были созданы условия для гибкого и выгодного кредитования.

В 90-х годах в Восточной Европе особенно возросла роль западноевропейского кредитования. Европейские кредиты на развитие предпринимательской деятельности приносили наибольшую пользу тогда, когда были направлены на развитие предпринимательской деятельности отечественных предпринимателей. Инвестиции, направленные на создание зарубежных компаний имели меньшую экономическую значимость для государства.

Наиболее показательным в этом смысле нам представляется пример Польши, где именно эта форма участия западноевропейского капитала оказалась предпочтительной и решающей. Контраст между отечественными и зарубежными предприятиями в задаче решения проблем безработицы подчеркивается большинством польских экономистов. Западноевропейские компании составляют очень небольшую часть в общем количестве новосозданных польских фирм, а также новосозданных рабочих мест.

В 1997 году в Польше было зарегистрировано около 84.000 фирм, где было задействовано более 2 миллионов работников. Кроме того среди отечественных малых фирм, существовавших в 1990 году, 17% существенно выросли, создав 80.000 новых рабочих мест.

В то же время, только около 6.000 иностранных предприятий было создано после 1990 года, задействовав 265.000 рабочих к 1997 году.

Страны Центральной и Восточной Европы охотно принимают кредитную поддержку западноевропейских структур. Наибольшую активность здесь проявляет Европейский банк реконструкции и развития. Именно он является одним из крупнейших акционеров многих финансовых компаний, занимающихся кредитованием индивидуального предпринимательства.

С помощью Европейского банка реконструкции и развития в Республике Молдова была создана компания «Enterprise-Credit», которая на сегодняшний день является лидером в области микрокредитования, в значительной степени способствуя решению многих социальных проблем. Подобные компании пытаются внедрить наиболее передовой кредитный европейский опыт, занимаясь деятельностью, по различным причинам невыгодной для многих отечественных коммерческих банков.

Полагаем, что развитие деятельности Европейского банка реконструкции и развития в Молдове, а также стремление некоторых отечественных коммерческих банков внедрить современные европейские программы кредитования индивидуального предпринимательства и малого бизнеса, как нельзя более свидетельствует о европейской направленности политики и форм кредитования в Молдове.

Дальнейшее развитие отношений по кредитованию индивидуального предпринимательства в Молдове, однако, не может идти без законодательного поощрения новых форм кредитования. Отсутствие возможности выбора различных источников финансирования текущих расходов заставляет индивидуальных предпринимателей соглашаться с условиями, нередко невыгодными и навязываемыми банками. К сожалению, наше законодательство пока не предусматривает возможностей кредитования субъектами, не входящими в банковскую систему. Необходимость их внедрения будет продемонстрирована нами на примере других государств. В этом смысле полезен опыт не только западноевропейских стран, но и США и России.

8 декабря 1995 года в России был принят Федеральный закон «О сельскохозяйственной кооперации», который предусмотрел возможность создания кредитных кооперативов. Таким путем законодатель предоставил сельскохозяйственным производителям, осуществляющим или намеревающимся осуществлять предпринимательскую дея-

тельность, возможность выбора между кредитными организациями и кредитными кооперативами как основными источниками финансирования собственной деятельности.

Среди основных преимуществ по сравнению с банками и иными финансовыми институтами кредитные кооперативы отличаются:

- надежность, основывающаяся на взаимном доверии членом друг к другу;
- неформальное и быстрое рассмотрение заявок, получение кредитов в короткие сроки, что способствует их быстрому обороту;
- размещение средств кооператива в низкорискованных финансовых институтах;
- прозрачность работы кооператива, непосредственное участие членом в управлении кооперативом;
- доступность для сельскохозяйственных товаропроизводителей.

Кроме того, кооперативы ощущают поддержку государственных структур и местной администрации и, хотя не имеют никаких льгот по налогообложению, пользуются некоторыми пониженными требованиями к финансовым нормативам по сравнению с банками (например, кредитные кооперативы не должны соблюдать требование минимального уставного капитала и обязательного резервирования средств в Центробанке, так как выведены из-под банковского законодательства; не платят налога на прибыль, являясь потребительскими организациями).

Кредитный кооператив привлекает индивидуальных предпринимателей, прежде всего, более гибкими условиями по формам погашения кредита (например, товарной продукцией), а также более низкой ставкой по кредитам по сравнению с банковской. Не менее важно для этой группы заемщиков то, что рассмотрение заявок и оформление кредитов осуществляется в короткие сроки, что способствует их быстрому обороту. Многие кооперативы практикуют также возможность пересмотра условий договора предоставления кредитов.

В настоящее время, однако, в отношении кредитных кооперативов в российском законодательстве выявились две основные тенденции: исключить из общего банковского законодательного регулирования учреждения мелкого сельскохозяйственного кредита, основанные на кооперативных принципах, либо - создавать банковские учреждения в форме кооператива. Мы считаем второе предложение (которое, в частности, одобрено Ассоциацией российских банков)

неприемлемым. Во-первых, поскольку фактическая деятельность кредитных кооперативов по всем своим юридическим характеристикам крайне отдаленно напоминает банковскую, во-вторых, поскольку законодательно установленная организационно-правовая форма банков (акционерные общества – у нас, общества с ограниченной (и дополнительной) ответственностью и акционерных обществ – в России) полностью удовлетворяет требованиям потенциальных возможностей любой кредитной организации.

Помимо кредитных кооперативов, альтернативой банковским учреждениям в зарубежных государствах являются кредитные союзы. В России, однако, кредитные союзы расположены только в городах и их пайщиками являются граждане как физические лица, которые объединяются исключительно для предоставления друг другу кредитов на чисто потребительские нужды (покупка холодильника, телевизора, автомашины). Малый бизнес и индивидуальных предпринимателей кредитные союзы не кредитуют, так как не хотят рисковать своими средствами, вкладывая их в реальное производство.

В отличие от России, в США кредитные союзы, работающие в районах проживания людей с низкими доходами, поощряются государством как мера стимулирования инициативы граждан быть вовлеченными в индивидуальную предпринимательскую деятельность.

Программы по поощрению индивидуальной предпринимательской деятельности, действующие в рамках кредитных союзов в США, можно разделить на несколько категорий:

- первая – федеральные кредиты малому бизнесу. Эти кредиты обеспечены гарантиями правительственного федерального агентства малого бизнеса. То есть поддержка в ней оказывается на централизованном уровне;

- вторая - счета развития индивидуального микро предпринимательства, когда сумма на счете предпринимателя по истечении определенного срока увеличивается, например, в два раза. Это программа штата, для которой открывается специальный счет;

- третья категория программ предусматривает небольшие гранты для микропредпринимателей. Это программа администрации района, где действует кредитный союз;

- четвертая - это программа деятельности самого кредитного союза, который обеспечивает финансовыми услугами жителей своего района, а также работает с людьми, имеющими низкий доход.

Данная деятельность освобождается от уплаты всех видов налогов и имеет некоторые другие льготы в отличие от кредитных союзов, работающих в благополучных районах. Расширение доступа к финансовым услугам помогает работающим людям с низкими доходами приобрести и сохранить материальное благополучие, более полно участвуя в экономике своей страны.

Люди, получающие кредиты, проходят в кредитном союзе специальные экономические курсы и получают консультации, помогающие преуспеть в собственном деле. Специалистами подсчитано, что каждый федеральный доллар, инвестированный в такие программы, возвращается в экономику пятью долларами дохода в форме нового бизнеса, увеличения заработной платы, новых и реконструированных жилищ, уменьшения расходов на социальное обеспечение и роста количества людей, получивших среднее профессиональное и высшее образование.

Правительство, утверждая программы поддержки индивидуального предпринимательства, напрямую никого не финансирует. Оно обращается за помощью к кредитным союзам. Часто подобные организации создаются на месте закрывшихся банков и принимают весомое участие, как в государственных делах, так и в делах сообществ, созданных самими кредитными союзами.

Кроме правительства финансовую поддержку всех программ для малообеспеченных людей в рамках кредитных союзов осуществляют многочисленные частные фонды, действующие на разном уровне с различными группами населения. Например, есть фонды, которые работают по всей стране, есть работающие только в одном или нескольких городах, районах.

В 1998 году Конгресс США принял закон, по которому кредитный союз после трех лет существования должен иметь собственный капитал, равный не менее 6% от привлеченных средств. Невыполнение этих пропорций ведет к ликвидации или реорганизации кредитного союза. Думается что, с одной стороны, данный закон защищает права членов кредитных союзов, с другой - он искусственно создает монополию уже существующих кредитных союзов, что является угрозой свободе предпринимательства. Наличие разных видов кредитных союзов усиливает конкуренцию между ними. В стране, где существует надежная система страхования депозитов, принятие этого закона можно объяснить только усиливающейся конкуренцией между банками и кредитными союзами. Наличие разных

видов кредитных институтов в финансовой системе страны обеспечивает доступ большинства индивидуальных предпринимателей к денежным ресурсам, ускоряет оборот товаров и услуг, улучшает экономическую ситуацию.

Руководит кредитными союзами в США Национальная Федерация кредитных союзов. Внутри своей системы она обеспечивает помощь союзам в увеличении их капитала во многих формах, размещая депозиты, вторичный капитал, гранты для увеличения резервных сумм и специальных программ помощи для людей с недостаточными доходами, действующими в кредитных союзах.

Для капитализационных целей проводится большая работа с различными спонсорами по привлечению денег. Федерация также занимается обучением и тренингом персонала кредитных союзов, не только входящих в федерацию, но и других; помогает во внедрении в кредитных союзах специальных программ борьбы с бедностью, таких, как приведенная выше система специальных счетов, поднимающих уровень благосостояния работающих людей с низкими доходами; участвует в развитии сети кредитных союзов, работающих с группами людей, объединенных по разным признакам, например, верующих, испано-говорящих и т.п.; работает с кредитными союзами по программе привлечения в члены кредитных союзов молодежи, в том числе и школьников.

Таким образом, происходит взаимодействие правительства и частных организаций, объединенных одной целью - борьбой с бедностью⁵. Очень многое из этого опыта, адаптировав к нашим условиям, мы можем использовать и в Молдове. Вопрос повышения материального благосостояния населения у нас острее, чем в богатых и благополучных США.

Следующей новой формой кредитно-договорных отношений, является кредитование при участии сберегательно-заемных ассоциаций. В отличие от кредитных кооперативов и кредитных союзов, сберегательно-заемные ассоциации нашли свое применение в Молдове. Данная форма правоотношений регулируется Законом Республики Молдова №1505-ХІІІ от 18 февраля 1998 г. «О сберегательно-

⁵ Скрыбина Г. *Кредитные союзы: опыт запада. // Аргументы и факты на Севере, 2000, №7.*

заемных ассоциациях граждан» (Monitorul Oficial №38-39 от 30 апреля 1998 г.)⁶.

Данная форма организации финансовой деятельности, подобно кредитным кооперативам в России, выведена законодательством Республики Молдова из-под действия нормативных актов, регулирующих деятельность финансовых учреждений (ч.2 ст.2 Закона). Сберегательно-заемная ассоциация граждан представляет собой некоммерческую организацию со специальным юридическим статусом, принимающая личные сбережения в качестве вкладов от своих членов и предоставляющая им целевые займы.

Данная форма финансовой деятельности как нельзя более соответствует идее поддержки индивидуальных предпринимателей, поскольку содействие предпринимательской деятельности членов ассоциации определяется в качестве ее основной цели (ст.4 Закона). Данная цель, наряду с запретом распределения прибыли между членами ассоциации, указывает на ее некоммерческий характер.

Теперь обратим внимание на название ассоциации. Понятие “сберегательно-заемная” предполагает две основных формы деятельности организации: сбережение вкладов ее членов и предоставление им займов. Нас интересует вторая часть содержания понятия. Итак, сберегательно-заемная ассоциация вправе предоставлять займы. В законе ничего не говорится о кредитах.

Выше мы уже останавливались на вопросе отличия займа от кредита. Ст.31 Закона, говоря о порядке предоставления займа, а также ст.18 Закона, предусматривая ответственность за невозврат в срок займа, указывает на наличие процентов в договоре. Следовательно, займы, предоставляемые ассоциацией, могут быть возмездными, как и кредит. Основное отличие состоит в реальности дого-

⁶ Государственной программой поддержки малого бизнеса на 1999-2000 годы, утвержденной Постановлением Правительства Республики Молдова №750 от 5 августа 1999 г. «О Государственной программе поддержки малого бизнеса на 1999-2000 годы» (Monitorul Oficial №87-89 от 12 августа 1999 г.), срок действия которой был продлен на 2001 г. Постановлением Правительства Республики Молдова №208 от 20 марта 2001 г. «О ходе выполнения государственной программы поддержки малого бизнеса на 1999-2000 годы» (Monitorul Oficial №35-38 от 20 марта 2001 г.) было предусмотрено создание сберегательно-заемных ассоциаций предприятий. Однако до сегодняшнего дня данная инициатива не нашла своего практического воплощения.

вора, заключаемого между ассоциацией и индивидуальным предпринимателем, что позволяет нам рассматривать в данной главе указанные отношения как о правоотношения по предоставлению “реального кредита”. Считаем, что дискуссии по поводу правомочности употребления указанного понятия в данном случае излишни, тем более, что специальная литература, в особенности западная, говоря о кредите, часто называет его “консенсуальным займом”. Для нас существенным является факт предоставления финансовых средств со специфической целью – поощрение осуществления индивидуальной предпринимательской деятельности.

Как участвуют индивидуальные предприниматели в договорах о предоставлении денежных средств, когда кредитором является сберегательно-заемная ассоциация? Анализ действующего законодательства о сберегательно-заемных ассоциациях позволил нам выделить следующие основные особенности:

- во-первых, строго лимитированный круг лиц, могущих стать стороной договора займа. Данный круг ограничен членами ассоциации. Иными словами, для того, чтобы индивидуальный предприниматель – не член ассоциации – смог получить заем, ему необходимо вступить в организацию. Несмотря на то, что членами индивидуального предприятия признаются и члены семьи учредителя, они не могут быть стороной договора займа, если членом ассоциации является только учредитель;

- во-вторых, членом ассоциации может быть лишь индивидуальный предприниматель, проживающий в селе (коммуне), городе (муниципии), в пределах которого действует ассоциация. Это объясняется территориальной общностью членов ассоциации. Законодатель не определяет критерия определения территориальной общности, поэтому, несмотря на то, что сберегательно-заемная ассоциация организуется в селе, ее членами могут быть индивидуальные предприниматели из соседних административно-территориальных единиц (сел, входящих в коммуну). Закон требует указания в уставе лишь места нахождения ассоциации, но никак не ее территориальной сферы деятельности. Помимо этого изменение места жительства может (но не должно) служить основанием для исключения из членства ассоциации (ч.4 ст.20 Закона);

- в-третьих, членами ассоциации не могут быть индивидуальные предприниматели – граждане других государств. Как мы указывали ранее, законодательство Республики Молдова позволяет иностран-

ным гражданам осуществлять предпринимательскую деятельность на территории страны. Однако, сберегательно-заемные ассоциации создаются для кредитования исключительно граждан Республики Молдова и лиц без гражданства.

Нам такое положение представляется неправильным. Почему бы не позволить иностранным гражданам, постоянно проживающим на территории Республики Молдова и имеющим свободные финансовые средства для поддержки индивидуального предпринимательства в нашей стране, быть членами ассоциации. Чем данная форма финансирования хуже существующих в рамках зарубежных программ поддержки малого бизнеса в Молдове?

- в четвертых, индивидуальный предприниматель может получить лишь целевой заем. Это означает, что ему необходимо обосновать перед руководящим органом ассоциации необходимость получения займа конкретного назначения, а также реальности его погашения. Следует отметить, что на практике, сберегательно-заемные ассоциации редко контролируют использование займа на указанные заемщиком цели. Такое положение встречается и в рамках банковской системы. Зачастую это объясняется первостепенностью получения прибыли перед другими целями организации;

- в-пятых, участие индивидуального предпринимателя в ассоциации предполагает его неограниченную ответственность. Заем может выдаваться под залог личных сбережений, вложенных в ассоциацию и процентов по ним, а также под залог доли в капитале ассоциации. Ст.18 Закона предусматривает возможность погашения займа за счет другого имущества члена ассоциации, не указывая, какого именно. Таким образом, закон сделал ответственность заемщика по долгам за непогашенный заем практически неограниченной;

- в-шестых, индивидуальный предприниматель может участвовать в деятельности по предоставлению займов самой сберегательно-заемной ассоциации. Таким образом, он имеет возможность получать доход как от предоставления займы денежных средств ассоциации (в виде процентов по займу), так и как член ассоциации (в виде процентов по вкладу);

- в седьмых, членство в сберегательно-заемной ассоциации не позволяет индивидуальному предпринимателю получить два и более займа. До полного возврата полученного от ассоциации займа следующий заем ему не предоставляется. Таким образом, данной форме

кредитования не свойственно то, что в банковской практике называется открытой кредитной линией;

- наконец, для получения займа, индивидуальному предпринимателю нет необходимости открывать счет в банке. Заем может быть получен и наличными.

Помимо этого, у сберегательно-заемной ассоциации есть еще несколько преимуществ для индивидуального предпринимателя, которые непосредственно не связаны с кредитованием. Сберегательно-заемная ассоциация представляет собой очень выгодное вложение средств в основной капитал, поскольку, выходя из ассоциации, индивидуальный предприниматель получает не только свой пай, но и денежную стоимость части имущества ассоциации, пропорциональную его доле в капитале ассоциации. В то же время, данное правило не действует, если индивидуальный предприниматель исключается из ассоциации.

В данном случае он вправе претендовать лишь на свою долю в капитале. Необходимо также отметить и такую особенность, как то, что заем может получить любой член ассоциации, который на момент получения денежных средств не является предпринимателем. Последующее приобретение статуса предпринимателя не препятствует получению новых средств для продолжения предпринимательской деятельности, при условии погашения предыдущего займа.

В республике нет сберегательно-заемных ассоциаций индивидуальных предпринимателей. Наше предложение состоит в том, чтобы создать законодательные условия вовлечения индивидуальных предпринимателей в механизм самокредитования путем использования сберегательно-заемных ассоциаций. Этому могли бы служить изменения в действующий Закон «О сберегательно-заемных ассоциациях» либо принятие нового нормативного акта «О сберегательно-заемных ассоциациях индивидуальных предпринимателей».

Доступ к микрокредитам имеет особое значение для создания рабочих мест и борьбы с бедностью в Республике Молдова. Именно поэтому Государственная программа поддержки малого бизнеса в Республике Молдова на 1999-2000 годы, указывая на то, что предоставление микрокредитов через коммерческие банки требует больших затрат, предусматривает необходимость создания соответствующих государственных и частных структур, для решения этой проблемы. В этой связи программа наметила:

- накопление финансовых ресурсов Фондом поддержки предпринимательства и развития малого бизнеса;
- формирование гарантийно-кредитных фондов инвестиционных проектов;
- создание сберегательно-заемных ассоциаций предприятий.

Полагаем, что внедрение кредитных кооперативов, кредитных союзов, а создание законодательных основ для деятельности сберегательно-заемных ассоциаций индивидуальных предпринимателей, могли бы способствовать реализации данной программы. Европейский опыт показывает, что здоровая экономика нуждается в постоянном появлении новых предпринимателей и создании новых предприятий.

Польские экономисты сравнивают этот процесс со здоровым лесом, которому для существования необходимо непрерывное самовосстановление. Особенно остро необходимым этот процесс становится в периоды природных катаклизмов. Современная политика кредитования с участием европейских структур, а также политика кредитования отечественных финансовых учреждений, основанная на наиболее прогрессивном опыте европейских и других западных стран может и должна способствовать решению "экологических" проблем нашего предпринимательского "леса".

REFLECȚII ASUPRA ACTIVITĂȚII POLITICO- INFORMAȚIONALE A PRESEI

Constantin EȘANU
Republica Moldova, Chișinău
Institutul de Studii Politice și Relații Internaționale
Catedra de Politologie și Relații Internaționale
doctor habilitat, profesor

Georgeta STEPANOV
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării
Catedra de Jurnalism,
Doctor, lector superior

Fenomenele de bază, care au avut loc în societate în ultimul deceniu și jumătate, au influențat în mod direct presa și au condus la o pronunțată angajare a ei în procesele politice și sociale. Starea aceasta de lucruri s-a evidențiat mai ales în perioada campaniilor electorale. Nu ar trebui trecut cu vederea și faptul că politizarea conștiinței sociale, studiată minuțios de sociologi în anii 1980-1990, ține deja de trecut, iar societatea actuală se caracterizează mai degrabă printr-o înstrăinare tot mai pronunțată de politică, de aceste confruntări sarbede. Și cel mai curios e faptul că în situația dată, de cele mai multe ori sunt învinuite mediile de informare în masă de toate genurile.

Evenimentele de mare amploare ale evoluției presei implică necesitatea unei analize profunde a cauzelor care au generat schimbările respective, precum și evaluarea științifică a democratizării ei în perioada de tranziție. Aceste procese se disting prin caracterul lor complex, profund și, în același timp, controversat, având la bază factori obiectivi și subiectivi.

Respectiva stare a mass-media constă nu doar în considerarea cauzelor situative legate de realitatea politică la zi, dar și în evaluarea factorilor primordiali, cum ar fi locul și rolul presei în societate la etapa actuală, constituirea unui sistem al ei și plasarea lui în diverse subsisteme sociale. Procesele de informare în masă nu pot fi privite și apreciate în afara contextului situației social-politice, a spațiului și timpului istoric și fără a ține cont de mediul populat.

În vederea studierii presei optimă se prezintă concepția societății civile, în baza căreia putem trasa unele puncte de reper pentru dezvoltarea acesteia, precum și a aprecia activitatea curentă a ei. Orice variantă de interpretare a noțiunii de societate civilă include ca particularitate distinctă activitatea nestatală, având o anumită autonomie de stat și care reprezintă totalitatea relațiilor și instituțiilor sociale, ce asigură autoreglarea și funcționarea acestei sfere. Modelele existente ale societății civile au la bază două principii: discriptiv și normativ. În societățile în transformare principiul al doilea este mai accentuat, dat fiind faptul că indică direcția dezvoltării.

Prezența diverselor aspecte formează motivul incertitudinii și plurivalenței atitudinii presei în calitate de instituție socială.

În primul rând, în cazul în care vorbim despre presă în sensul nominalizat, presupunem apartenența acesteia la sfera nestatală a vieții sociale, includerea ei în sistemul relațiilor sociale ale sferei civile, relația ei cu alte instituții și funcțiile specifice pe care le îndeplinește în sfera respectivă.

În al doilea rând, în cazul utilizării principiului normativ nu avem în vedere relațiile mijloacelor de informare în masa cu instituțiile concrete ale societății. E vorba de un anumit nivel calitativ al activității periodice, corespunzător valorilor și experiențelor înaintate de subsistemul social respectiv.

Funcționarea la acest nivel și cu această calitate poate însemna independența de stat (atât politică, cât și economică); perfecționarea raporturilor directe și inverse cu diferite elemente ale societății civile formate din asociații de cetățeni, de însiși cetățenii; exprimarea intereselor diverselor categorii și grupuri structurale ale societății date; protecția drepturilor și libertăților cetățenești, adică respectarea valorilor principale ale societăților civile. De menționat faptul că în realitate principiile respective se intercalează, deoarece locul jurnalismului în structura instituțiilor societății civile, interacțiunea lui cu alte elemente determină nivelul calitativ al funcționării mediilor de informare, realizarea rolului său în procesele de autoreglare, autoorganizare, aceste procese formând temelia societății respective.

Pornind de la cele expuse, apar unele întrebări logice. Cu ce structuri, sfere ale societății civile interacționează jurnalistică? În ce relații sociale este atrasă? În opinia noastră, în această ordine de idei urmează a vorbi despre structura politică și cea socială, despre interdependența instituțiilor politice și sociale cu mijloacele de informare în masă. În calitate

de latură particulară a acestui domeniu poate fi examinată chestiunea privind partidele și sistemul de partid și rolul presei în subsistemul respectiv.

Sistemul de partid reprezintă temelia structurală de prim ordin a spațiului politic în special și a societății în întregime. Structuralizarea societății este unul din criteriile majore și simultan - manifestarea caracterului ei civilizat. Factorul respectiv, desigur, antrenează funcționarea mediilor de informare și a altor instituții sociale.

Mass-media, în special presa, are o semnificație deosebită în desfășurarea modificărilor sociale actuale. Ea contribuie la fortificarea democrației, libertății de exprimare, emancipării politice și culturale. De aici - marea responsabilitate socială în prezentarea actualității cristalizarea opiniilor și a socializării generației în creștere.

În ultimele decenii ale secolului al XX-lea funcțiile mediatice ale mijloacelor de informare în masă înclină tot mai mult de la exprimare, interpretare, critică spre o politizare a informației, spre o angajare în lupta politică - fenomen caracteristic întregului spațiu sovietic, inclusiv și presei din Republica Moldova. Cît de negativă nu ar fi aprecierea acestui fenomen, trebuie să recunoaștem că e vorba de consecințele caracteristice ale spațiului nostru politic și ale spațiului nostru de partid, ele fiind constituite din formațiuni slab organizate, minime ca efectiv, amorfe din punctul de vedere a prevederilor de program. În situația creată presa se cere tratată dintr-un nou punct de vedere, ea aflându-se, în același timp, pe calea constituirii unui statut corespunzător transformărilor sociale din ultimii ani.

Proprietarii, care relativ recent și-au făcut apariția în societatea noastră, avînd, în ultimă instanță, interese generale (chiar și în cazul diferitelor grupări concurente) și care nu dispun de un partid al marelui capital, deasemenea influențează procesul de consolidare a sistemului de presă. Ei au găsit în condițiile actuale un mecanism eficace de exprimare a intereselor și de satisfacere a ambițiilor lor politice - mijloacele de informare în masă. Anume această stare de lucruri a creat premisele antrenării mass-media în activitatea anumiților subiecți politici și de partid. Funcțiile politice și partinice impuse de acești noi proprietari mijloacelor de informare în masă au dus la transformarea acestora într-un instrument servil al intereselor private. În plus, deseori se constată o substituție a rolurilor, cînd presa, din arenă de luptă pentru grupări și partide politice se transformă în participant politic propriu - zis, uneori activînd independent în calitate de inițiator și organizator al luptelor politice sau cel puțin, executor ingenios.

În ceea ce privește dependența dintre jurnalism și sistemul politic, remarcăm că indiferent de gradul de dezvoltare a sistemului politic, gradul lui fragmentar, structural și de stabilitate, partidele incluse aici acționează asupra funcționării mijloacelor de informare în masă, determinând totodată funcțiile și statul mass-media în societate.

Așadar, subiecții principali ai spectrului politic tind să utilizeze mijloacele de informare în masă în calitate de instrument pentru mobilizarea maselor. Dat fiind faptul că obiectivul major al politicianilor constă în cucerirea puterii prin scrutine electorale și nici de cum antrenarea maselor în activitatea politică, funcția mobilizatoare a presei este pentru aceștia primordială. Aceasta din urmă este importantă în egală măsură și pentru mijloacele de informare în masă. Fiind impusă să mențină legături cu un cerc politic restrâns, presa nu-și poate executa obligațiile față de celelalte pături sociale; legătura ei inversă cu opinia publică, cu diverse formațiuni sociale este diminuată. Funcția de control public al statului și organelor lui, al expertizei publice a deciziilor adoptate, actelor legislative este substituită prin controlul de grup. În asemenea condiții jurnalismul nu are baze reale pentru a fi numit "puterea a patra". Fluxul comunicațional jurnalistic însă ar trebui să reflecte imparțial întreg spectru al evenimentelor și fenomenelor social-politice și economice din societate.

Accesul la procesele de comunicare și controlul acestora crește odată cu creșterea statutului social, a puterii sociale și economice⁷ Comunicarea informațională poate fi privită ca o sursă de putere, o instituție care în subordonarea și în serviciul grupurilor și intereselor care guvernează societatea. Ea este o condiție necesară pentru exercițiul puterii. În relația tripartită: politică - putere - societate jurnalismul joacă rolul de intermediar. Contopindu-se cu puterea, el devine un propagator al politicii acestuia.

Procesele de renovare a realității sociale și-au găsit expresia calitativă și cantitativă în activitatea mijloacelor de informare în masă. Transformările sociale ce reprezintă principalul obiect de reflectare al presei, au contribuit la modificări esențiale în caracterul și structura mass-media, determinând diferențierea mijloacelor de comunicare în masă. Instituirea pluralismului de idei a condus la apariția pluralismului presei, ceea ce a modificat structura jurnalismului autohton.

⁷ Mequail D. *Comunicarea. Institutul European, 1999, p. 200.*

E vădit însă faptul că mass-media, la rîndul său, asigurînd fluxul de informații pentru satisfacerea necesităților informaționale ale societății, a influențat mult relațiile social-politice din țară. Presa liberă a jucat un rol decisiv în formarea pluralismului în Moldova. Întru argumentarea afirmației date pot servi rezultatele sondajului sociologic, organizat de politologii autohtoni în raioanele Hîncești, Camenca și Drochia: 73 la sută din respondenți (la sondaj au participat 1500 de persoane) au arătat că pluralismul în Moldova a apărut datorită intelectualității (scriitorilor) și a organului ei de presă - "Literatura și arta", 19 la sută - grație lui M.Gorbaciov, 5 la sută - datorită influenței evenimentelor din Pribaltica și România.

Deci, e lesne de observat existența unei influențe reciproce între mass-media și realitatea socială, influență, care asigură însăși existența acestora. Presa întotdeauna preia forma și nuanța acelu sistem social-politic în interiorul căruia se desfășoară activitatea de reglare a relațiilor dintre diverse subsisteme ale lui. Conștientizarea acestor aspecte ale societății formează baza oricărui concept sistemic al presei⁸.

Caracterul, structura, tipologia sistemului mass-media, funcțiile acestuia trebuie studiate reieșind din realitățile sociale ale țării unde activează sistemul respectiv de presă, precum și luînd în considerație sistemul politic existent acolo. Or, regimul politic poate fi considerat ca factor de bază al constituirii sistemului de presă. În funcție de acesta pot exista mai multe categorii de sisteme de presă, între care: sisteme monopartinice, bipartinice și multipartinice. Dat fiind faptul că sistemul politic din Republica Moldova se caracterizează ca extremal-pluralist, iar regimul politic de aici - național-democrat, sistemul de presă, bineînțeles, este multipartinic. Astfel, componenții mass-media locale, în funcție de atitudinea, simpatiile față de regimul și puterea politică, se divizează în presă pro, contra și neutră.

Analizînd rolul presei în dezvoltarea pluripartitismului în Moldova, unii specialiști de la noi concluzionează că, începînd cu anul 1988, presa republicană, influențată de polarizările social-politice, s-a împărțit în două grupe de atitudine diferită față de conducerea țării: prima - de opoziție: "Literatura și arta", "Țara", "Glasul națiunii", "Făclia", "Tinerimea Moldovei"; a doua - de colaborare: "Moldova Suverană", "Viața Satului", "Молодежь Молдавии", "Советская Молдавия", "Cuvîntul" și "Politica", după anul 1991 - "Независимая Молдова", "Patria tînără",

⁸ *Сиберт Ф., Тиберсон Т., Шрамм И. Четыре теории печати. Citat după: Чичановский А. В тенетах свободы. - Москва, 1995, с.116.*

"Деловая газета", "Curierul de seară", "Momentul", "Săptămîna", "Moldovanul".

Cursul politicii informaționale a organelor de presă depinde, în primul rînd, de politica internă promovată de structurile puterii.

Se spune că, politica începe acolo unde există conflicte. Ea are menirea de a aplatiza, prin diverse mijloace și metode, situațiile de conflict existente în societatea umană. Într-o societate democratică politica puterii trebuie să vizeze interesele tuturor forțelor politice și sociale, să împacă "gusturile" diverselor părți componente ale societății. De componența statului, puterii ține alegerea formelor, metodelor, căilor de soluționare și lichidare a conflictelor, precum și a măsurilor de profilaxie întru excluderea posibilității iscării unor conflicte noi. În acest context un rol primordial îi revine presei, care este un mecanism de realizare a funcțiilor în cauză ale puterii. Astfel, realitatea politică poate fi conștientizată de masele largi, în bună parte, și prin intermediul presei, ori, potențialul ei politico-informațional este suficient pentru a crea sau a modifica pozițiile, opiniile acestora în conformitate cu anumite scopuri propuse.

Fenomenele politice nu pot fi concepute în afara sistemului de comunicare politică. Sistemul dat interacționează cu sfera conștiinței sociale, cu cea socio-culturală, politică-culturală, cu lumea politică în general prin intermediul limbajului politic. Limbajul politic constituie elementul de bază al comunicării politice.

Comunicarea politică poate fi definită drept o circulație permanentă a informației din domeniul politic în celelalte sfere ale societății, care tinde să modifice, în funcție de scop și situație, opinia publică, atitudinea publică, acțiunea publică.

Scopul comunicării politice este de a informa și a convinge. Ideele și directivele servesc nu doar pentru a reflecta realitatea, ci și pentru a face posibilă înțelegerea și interpretarea adecvată a realității date. În unele cazuri este greu de depistat puterea reală de cea iluzorie și atunci o importanță deosebită capătă nu numai acțiunile reale întreprinse de stat, guvern, anumite formațiuni social-politice, dar și modul în care acestea sunt percepute și apreciate, contextul sau cadrul în care ele sunt prezentate. Metodele și mijloacele de transmitere a informației politice nu sunt mai puțin importante decît însuși conținutul, mesajul ei. A nu ține cont de lucrul acesta înseamnă a reduce conștient din gradul de eficiență, eficacitate al acțiunilor politice. Astfel, în politică este important nu doar ceea ce se vorbește, dar cum se vorbește, nu doar ceea ce se face, dar cum se face și nu doar ceea ce se transmite, dar și cum se transmite. Rezultatele ac-

țiunilor politice depind, în mare parte de modul în care aceste acțiuni au fost expuse și transmise. În această ordine de idei un loc primordial îi revine presei, care e capabilă nu doar să transmită informația, ci și să manipuleze auditoriul, conștiința acestuia.

Există un șir de institute și fenomene care pot fi raportate și la sfera societății civile, și la politică, între care: partidele politice, diverse organizații, asociații, mijloace de informare în masă. Presa ocupă o poziție intermediară, deaceea este considerată drept un element constitutiv, o verigă de legătură între sferele date⁹.

Presa este un mijloc de transmitere a informației din unele sfere ale societății în altele, deaceea întotdeauna se află, după cum s-a menționat, în subordonarea diverselor forțe sociale, politice și economice. Starea de subordonare, însă nu înseamnă reducerea sau pierderea forței propagandistice a ei. Punând la dispoziția publicului cititor anumite informații despre un eveniment oarecare, presa nu poate să nu țină cont de reacția auditoriului, poziția acestuia în raport cu cele transmise. Presa se transformă într-o arenă de expunere a atitudinilor, ideilor, gândurilor auditoriului. Atitudinea maselor largi față de evenimentele politice devine cunoscută structurilor politice doar prin intermediul presei. În aceste cazuri jurnalismul se impune ca forță capabilă de a limita activitatea structurilor puterii și de a influența elaborarea deciziilor politice.

În viața politică a societății presa joacă un rol binar: pe de o parte reflectă politica (funcția reproductivă), pe de alta - o crează (funcția productivă). Caracterul și potențialul societății, gradul de eficiență a procesului politic poate fi constatat în funcție de accentele pe care le pune presa în contextul epocii¹⁰. Deaceea ea, ca făuritor al politicii, este responsabilă în egală măsură ca și structurile puterii politice de fenomenele și transformările ce au loc în societate. Conștientizarea acestui fapt ar conduce la modificarea atitudinii angajaților mass-media și creșterea responsabilității acestora la alegerea modului și stilului de reflectare a realității. Or, unii ziariști, întru realizarea anumitor interese, utilizează niște metode, care vin în contradicție directă cu legile etice și deontologice ale profesiei de jurnalist. Ar fi bine dacă colaboratorii din presă, în activitatea lor de selectare, prelucrare și transmitere a informației, s-ar orienta, ar ține cont de celebra expresie a filosofului englez F.Becon: "... nu de dragul profitului

⁹ Гаджиев К. Политическая наука. Москва, 1994, с.90.

¹⁰ Чичановский А., Шкляр В. Политика. Пресса. Власть. - Москва, Киев, 1993, с.38

și a slavei, nu pentru a ajunge la putere, nici pentru alte intenții nedemne, ci pentru a avea de la ea folos însăși viața"¹¹.

Activitatea și rolul presei în sistemul politic al societății este o problemă foarte importantă și constituie obiectul a multor discuții și dezbateri, în urma cărora apar diferite și variate criterii. Semnificative, în opinia noastră, sunt două:

Adeptii conceptului dat (În temei jurnaliștii practici) susțin că într-o societate democratică presa î-și pierde calitățile, valențele propagandistice, se transformă într-un simplu mesager al informației și devine apolitică.

Conceptul în cauză demonstrează, însă, că mijloacele de informare în masă nu sunt altceva decât ramuri ale puterii și dacă e așa atunci ele nu pot fi în afara politicii.

Cercetarea activității presei permite să fim de acord doar parțial cu afirmațiile sus-numite, or în practică presa acționează ținând cont de situația creată și în conformitate cu interesele ei sau ale celor ce o dețin și o controlează (stat, partide politice, mișcări, persoane particulare etc). Aceste două criterii pot fi utilizate în cazul când se analizează anumite publicații periodice concrete, luându-se în vedere politica informațională a acestora în raport cu regimul politic, puterea, dar nicidecum la cercetarea sistemului de presă în ansamblu. Se știe doar, în societățile democratice presa nu poate fi omogenă în planul politicii informaționale. Există presă care prin intermediul publicațiilor face politica (organele de presă guvernamentale, ale partidelor, mișcărilor politice etc.), există însă și presă totalmente apolitică (de divertisment, specializată, de branșă etc.).

După cum s-a menționat în repetate rânduri, sistemul de presă se formează după chipul și asemănarea sistemului politic existent în societate. În conformitate cu aceasta, unele organe de presă, îndeosebi de opoziție, tind să devină ramuri ale puterii, de aceea, prin potențialul lor politico-informativ, contribuie la lărgirea și mobilizarea contingentului adeptilor partidului pe care îl reprezintă sau îl susțin, în speranța că acesta va deveni partid de guvernare, va deține puterea. Atâta timp cât vor exista forțe politice în opoziție, ce tind spre putere, fără îndoială, va exista și presă de opoziție.

Organele de presă pro, sub pretextul reflectării imparțiale, impasibile a realității, pun în circuit informație semnificativă, ba chiar orientativă

¹¹ Бэкон Ф. Соч. в 2 т. - Москва, 1978. Т.2, с.43-44.

într-o măsură oarecare, ceea ce permite prezentarea situației generale, a evenimentelor și fenomenelor într-o lumină favorabilă pentru putere.

Deși presa de toate genurile manevrează într-un spațiu politic comun, tratarea acestui spațiu este foarte contradictorie și aceasta - datorită diferitei atitudini vizavi de putere.

Actualmente presa este concepută ca un subsistem al puterii, care exprimă nivelul de organizare politică a statului și a societății. Un interes deosebit prezintă interdependența dintre presă și stat. Tendința presei de a fi liberă, pe de o parte, și tendința statului de a ține sub control activitatea acesteia, pe de alta, crează un cerc vicios, caracterizat printr-o permanentă luptă camuflată între aceste două forțe. Însă nu trebuie trecut cu vederea nici faptul că presa, prin accesul la informații deosebite, tinde să dețină controlul asupra activității politice și economice a statului.

Constrângerea fizică, economică, spirituală este un atribut al puterii. Presa, în postură de "a patra putere" în stat, tinde și ea la dreptul de a recurge la constrângerea spirituală, atentând astfel la drepturile propriu-zise ale puterii. De aici și pornesc confruntările dintre presă și putere, deși una fără alta n-ar putea exista.

Partidele și mișcările politice, la fel, încearcă să obțină controlul asupra organelor de presă. Situația aceasta se acutizează, în deosebi, în ajunul diverselor campanii electorale. Conștientând faptul că presa este unul dintre factorii de bază în formarea sau schimbarea opiniei publice, partidele politice își creează sisteme de presă proprii.

Vorbind despre interdependența dintre stat și presă e cazul să amintim că statul reprezintă totalitatea metodelor instituționale de realizare a puterii. Există mai multe puncte de vedere vizavi de caracterul interdependenței date și anume:

- presa, deși este independentă de stat, tinde să obțină o informație minuțioasă despre activitatea acestuia și să devună un controlor, un arbitru al ei;

- presa colaborează cu statul în măsura în care acesta o subvenționează, păstrându-și totodată dreptul de a critica activitatea structurilor puterii;

- presa activează sub controlul statului, transpune în viața politică acestuia, se străduie să creeze pentru structurile puterii o înfățișare cât mai atractivă¹².

¹² Чичановский А. В тенетах свободы. - Москва, 1995, с.198.

Indiferent de raporturile stabilite între organele de presă și stat jurnalismul, în ansamblu, participă la cărmuirea societății prin activitatea de transmitere a informației necesare întru diriguirea eficientă a acesteia. Gradul de democratizare a societății depinde, în mare parte, de relațiile dintre presă și putere, iar formele, metodele activității politice ale statului, partidelor, presei depind de nivelul și potențialul de informare ca expresie a activității individului.

Informarea politică ca modalitate a activității presei, poate fi caracterizată drept:

- o activitate intelectuală care reprezintă capacitatea forțelor politice de a reflecta realitatea obiectivă și a o modifica în concordanță cu scopurile urmărite;

- o acțiune de organizare și reglare, chemată să reglementeze activitatea practică a presei, să creeze baza de perspectivă a activității acesteia;

- o activitate de prognozare care se realizează în anumite planuri, scenarii, hotărâri, prognoștici politice.

Informarea se bazează pe tehnologiile politice, sociale, economice, spirituale-ideologice ale presei. Dat fiind faptul că presa ocupă un loc important în sistemul politic al societății, fiecare din subdiviziunile sistemului dat încearcă să influențeze activitatea ei. Dar nici unul din elementele sistemului politic nu este în drept să dețină monopolul asupra informației sau să afecteze intenționat activitatea presei. Este inadmisibil împiedicarea circulației orizontale și verticale a informației, precum și selectarea tendențioasă ori schimonosirea cu rea - voință a mesajelor.

Presa constituie un element esențial al sistemului politic al societății. Potențialul ei politico-informațional presupune nu doar capacitatea de reflectare a evenimentelor politice, ci și forța de influență și de corectare a procesului politic și se poate realiza complet doar în condițiile când există;

- un spațiu informațional organic integrat în sistemul social-politic al societății;

- o industrie a informației politice bazată pe o concurență sănătoasă, ce ar exclude partizanatul politic;

- o bază legislativă adecvată momentului și situației în care activează presa;

- un sistem bineînchegat al elementelor ale presei, al caracteristicilor tipologice ale lui și care ar fi capabil să influențeze și să coordoneze societatea.

ACTIVISMUL ELECTORATULUI REPUBLICII MOLDOVA (ANALIZA POLITOLOGICA)

Valeriu MOȘNEAGA
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative
Șef-catedră politologie
Doctor-habilitat, profesor

Gheorghe RUSNAC
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
Profesor, doctor-habilitat
Membriu-corespondent al Academiei de Științe
din Republica Moldova
Rector

Ruslan TANASĂ
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative
Catedra de politologie
magistru, lector

Participarea / neparticiparea cetățenilor la alegeri constituie, alături de decizia de vot, dimensiunile comportamentului electoral. Și dacă ultima are relevanță prin faptul că prin intermediul ei se decide asupra problemelor majore ale societății și/sau determină cine va guverna țara pe perioada următorului mandat, ilustrează mutațiile ideologice și doctrinale din societate, activismul alegătorilor vizează în modul cel mai direct funcționabilitatea politicului.

Corelația activism – politic se manifestă la două nivele. Primul, macronivelul, se concretizează în binomul activism – sistem politic. Participarea / neparticiparea la alegeri reprezintă barometrul acceptării și încrederii cetățenilor în sistemul politic. Un activism ridicat denotă faptul că sistemul se distabilizează, electoratul astfel reacționând la tensiuni și

conflicte social-politice, crize etc. Și din contra, o prezență scăzută la urnele de vot indică delegitimarea sistemului politic, ineficiența sa, nemulțumirea față de regimul existent. Ambele extreme, în egale măsură, sunt periculoase pentru o societate.

Cel de-al doilea, micronivelul, vizează corelația activismului electoral cu procesele și fenomenele politice. El ne permite de a diagnostica societate și este poate unica modalitate de măsurare cantitativ-matematică mai mult sau mai puțin precisă a acestor fenomene. Prin intermediul caracteristicilor participării / neparticipării la alegeri depistăm nivelul democratizării societății, a maturității politice al cetățenilor, starea conștiinței și a mentalității politice, al culturii politice, atitudinea față de alegeri ca o instituție a societății democratice etc.

Pe lângă aceste momente, participarea la alegeri se impune prin faptul că este, de cele mai dese ori, unica formă a comportamentului politic al cetățeanului și a implicării sale efective în sfera politică.

În conformitate cu criteriul poarticipării/neparticipării la alegeri, cetățenii cu drept de vot pot fi clasificați din două puncte de vedere diferite: în conformitate cu 1) intenția de participare / neparticipare la vot și 2) participarea / neparticiparea efectivă. Prima clasificare ține de perioadele dintre alegeri, cea de a doua se referă exclusiv la ziua alegerilor.

Dacă ne referim la intenția de participare / neparticipare la alegeri deosebim două categorii de alegători: deciziși și indeciziși. Din prima fac parte atât acele persoane care au intenția de a merge la alegeri, cât și cei ce sunt deciziși să nu facă aceasta. A doua categorie o reprezintă persoanele care, fie din incapacitate, fie din nedorință, nu și-au formulat o atitudine clară față de alegeri. Numărul acestor două grupuri nu este constatat și poate oscila. Mai mult ca atât există și un flux între ele – unii cetățeni, din anumite considerente (schimbarea mediului, a statusului social etc.), își pot modifica pe parcursul vieții poziția față de alegeri.

În cazul participării / neparticipării efective, din ziua alegerilor la fel deosebim două tipuri de alegători: participanții la scrutin și absenteiștii. Între prima și a doua clasificare există puternice conexiuni. Din rândul celor care au participat la alegeri pot face parte atât persoanele decise să nu participe, cât și cei indeciziși. Printre absenteiști sunt prezenți și cei care au avut o intenție clară de a merge la vot, dar și o bună parte din indeciziși. Desigur există o categorie de persoane ce nu-și modifică pozițiile sale politice și sunt rezistente la influențele accidentale, conjuncturale sau bine direcționate ale mediului.

Motivațiile care stau la baza participării alegătorilor la alegeri pot fi grupate în două categorii: 1) motivele intraindividuale și 2) motivele provenite din mediu. În cazul primei categorii vorbim de activism, de o participare autonomă, în cel de-al doilea este o mobilizare. Activism autonom numim acel comportament electoral în care cetățeanul acționează în virtutea intereselor, obiceiurilor, valorilor sale. El se va prezenta la alegeri chiar și în cazul unor presiuni contrarii. Pentru aceste persoane campaniile electorale sunt necesare doar pentru a-și defini opțiunea politică. Prin definiție, activismul este prezent atunci când cetățeanul este gata să se prezinte la alegeri în timpul în care i s-a cerut aceasta, indiferent de alte circumstanțe. Mobilizarea, din contra, presupune că alegătorul vine la urnele de vot contrar atitudinilor sale reale și / sau inițiale sau că această atitudine sau opinie îi este formată în timpul imediat anterior. O mobilizare se poate exercita asupra persoanelor indecise, a celor neinteresați de politică și deci fără atitudini (apatici), și la cetățenii cu atitudini negative față de alegeri. Eficiența eforturilor mobilizaționale asupra acestor categorii de alegători se reduce esențial de la prima grupă la ultima.

Delimitarea cantitativă a acestor două categorii de alegători (activi și mobilizați) se face în conformitate cu corelarea dintre intenția de participare la vot și participarea reală la scrutin. Conform sondajelor de opinie numărul persoanelor active electorale constituie, în dependență de starea social-politică a momentului, circa 40-50%.¹³ Restul 20-30% din cei prezenți la urnele de vot sunt mobilizați în perioada campaniei electorale.

Activismul autonom al alegătorului poate fi explicat prin intermediul a trei teorii, identice cu abordările comportamentului electoral: 1) sociologică, 2) social-psihologică și 3) rațională. Abordarea sociologică postulează că cu cât statusul social-economic este mai mare cu atât există o mai mare probabilitate că persoana va veni la alegeri și invers. Aceasta se datorează faptului că un status social-economic ridicat presupune studii, cultură, aceste persoane trebuie să fie (sub presiunea normelor de grup) informate și, deci, sunt mai puternic conexe la sfera politică. Plus

¹³ În august 2000 intenția de a participa la alegeri au declarat-o 42% din electorat (Barometrul de opinie publică realizat de IMAS pe un eșantion național-reprezentativ compus din 1096 persoane), în ianuarie 1998 – 50,3% (sondaj de opinie realizat de CCIN "Perspectiva" în perioada 4 – 10 ianuarie pe un eșantion național-reprezentativ), în ianuarie 1998 – 41,4% (sondaj realizat de CCIN "Perspectiva" în perioada 19-20 ianuarie 1998 pe un eșantion național-reprezentativ. Au fost intervievați 1511 persoane domiciliați în 70 de localități).

la aceasta ei sunt cei pentru care politica are importanță și, în dese cazuri, îi vizează în mod direct.¹⁴ Paralel cu corelația status-activism există și interdependențe între caracteristicile socio-demografice și comportamentul electoral. “În alegerile normale participarea electorală este mai crescută la membrii unor organizații, ai sindicatelor, la cei căsătoriți, la bărbați, la femeile sărace și la grupurile de vîrstă medie”¹⁵ Pentru electoratul Republicii Moldova putem constata următoarele corelații: bărbații sunt mai activi decît femeile, tot ele sunt mai nehotărîte decît primii. Participarea este mai ridicată la cei cu studii superioare. Tinerii sunt mai puțini activi decît cei de peste 30 de ani. În conformitate cu criteriul național, moldovenii /românii sunt mai activi decît minoritățile naționale.¹⁶

Conform teoriei votului rațional alegătorul se prezintă la urne de vot deoarece “știe” că votul său contează și poate influența dezvoltarea de mai departe a țării. Însă în realitate votul unui alegător reprezintă 0,0000402307 dintr-un mandat. În acest caz raționalitatea nu mai semnifică că cetățeanul conștientizează că votul său va influența alegerile (în acest caz un alegător rațional nu va merge la alegeri), ci că alegătorul, cunoscând acest fapt știe că neprezentarea masivă la alegeri a susținătorilor unui anumit partid va duce la pierderea alegerilor de către el. Deci, raționalitatea presupune că cetățeanul e conștient de faptul că doar unit poporul poate influența elita. Mai mult ca atât, ne prezentarea la alegeri este o acțiune, forță căreia, în sensul influențării guvernanților, este egală cu zero, iar votarea este o șansă de a-ți exprima părerea și, în caz că mai mulți o împărtășesc, de a o impune societății. În februarie 1998 la întrebarea “Cum credeți Dvs., pot oamenii prin vot să schimbe cu adevărat ceva în

¹⁴ *Sondajele de opinie realizate în Republica Moldova nu ne permite depistarea acestei corelații, însă în practica mondială ea se manifestă constant (vezi Гордеевская И.Е. Великобритания: избиратели, выборы, партии. 1945-1970. / Наука. – Москва, 1970, с.146.). Observațiile empirice și inexistența factorilor care ar putea contracara aceste influențe ne face să credem că și în Moldova aceasta se manifestă la fel de pronunțat.*

¹⁵ *Curtis M. Comparativ Guvernement and Politics: An Introductory Essay in Political Science. / Harper and Row. – New York, 1968, p.133 citat după Alegerile din România de la 20 mai 1990. / IRSOP. – București, 1991, p.26.*

¹⁶ *Barometrele de opinie publică realizate de IMAS (nota 1), p.38 și CSOP în perioada 29 ianuarie – 2 februarie 2001 pe un eșantion național-reprezentativ compus de 1283 persoane, p. 83.*

viața țării” – 29,8% din respondenți au declarat că pot; și da, și nu au declarat – 44,4%; nu pot – 20,4% (nu știu / nu răspund – 5,4%).¹⁷

Un șir de cercetători nu recunosc valabilitatea teoriei votului rațional în explicarea fenomenului prezentării cetățenilor la urnele de vot. Cercetătoarea din Rusia I.D.Șevcenco crede că nu aprecierea rațională este acel motiv care determină participarea la alegeri. Aceasta este făcut doar cu scopul de a se autoatribui unei comunități macrosociale¹⁸ și astfel de a-și satisface una din necesitățile sale. În această ordine de idei teoria social-psihologică este mai eficientă decât cea rațională în exprimarea venirii la urnele de vot al alegătorilor. Ea ne permite să luăm în considerație și momentele emotive ale individului, pentru care nu contează atât randamentul votului, cât însăși posibilitatea de a se exprima, de a se simți important.

Mobilizarea poate fi de două tipuri: mobilizarea prin recurge la forță, intimidare, constrângere, persecuții etc. și mobilizarea cu un caracter persuasiv-manipulator (democratică). Ambele se pot manifesta atât în statele democratice cât și în cele totalitare, nu există o corelație strânsă între regimul politic și formele mobilizării. O manifestare a primului tip a mobilizării în statele dezvoltate este votarea obligatorie. O alternativă pentru mobilizare în statele totalitare o constituie falsificarea alegerilor.

Mobilizarea presupune două componente – agentul și resursele. În calitate de agent al mobilizării se pot prezenta formațiunile politice, statul și organizațiile nonguvernamentale.¹⁹ Prin campania de publicitate statul sau ONG-urile urmăresc scopul ca alegerile să fie validate (legitimare sistemului) și / sau pentru ridicarea nivelului culturii politice și a democratizării societății (îndeosebi de actuală pentru statele aflate în tranziție). În cazul partidelor politice și a mișcărilor social-politice mobilizarea alegătorilor de rare ori poate avea un asemenea caracter, mai degrabă efectele de acest ordin sunt complimentare și indirecte eforturilor depuse pentru atragerea electoratului de partea sa. Acești actori exercită influențe mobilizatoare asupra electoratului prin intermediul comunicării / propagandei

¹⁷ Sondaj de opinie realizat de SISI “Opinia” în perioada 14-22 februarie pe un eșantion național-reprezentativ. Au fost intervievate 1737 persoane domiciliare în 47 localități.

¹⁸ Шевченко Ю.Д. Между экспрессией и рациональностью. // Полис, 1998, №1, c.132.

¹⁹ La fel un agent al mobilizării poate fi și grupul social, comunitatea. Ele influențează prezentarea la alegeri a membrilor săi prin intermediul normelor, cutumelor și produc un comportament electoral conformist.

politice, prin “lucrul” său, cu ajutorul unor tehnologii specifice, cu electoratul indecis sau decis de a nu participa la votare cu scopul de a câștiga susținerea acestor alegători. În acest caz mobilizarea nu este o temă distinctă a campaniei sale electorale, ci se relevă prin intermediul strategiilor și tehnologiilor electorale utilizate. De asemenea mobilizarea poate viza și electoratul său stabil în cazul când pentru el importanța alegerilor este mică. Cel mai bun exemplu de mobilizare politică, poate unicul care poate fi depistat real, este cel prezent în campania prezidențială din 1996. Diferența de 114 mii de alegători prezenți la urnele de vot în turul doi al scrutinului față de primul, în opinia lui V.G.Moșneaga, se datorează exclusiv eforturilor și stilului campaniei dl. Lucinschi.²⁰

În general, mobilizarea este un proces prezent în toate campaniile electorale, căci ele nu sunt altceva decât acordarea unui stimul alegătorilor pentru a beneficia, ulterior, de acțiunea sa. De o mobilizare propriuzisă a electoratului de către partidele politice putem vorbi doar în cazul apelului de a nu participa la alegeri din anumite considerente (sabotarea alegerilor, poziții antisistemice etc.), deci o mobilizare la inacțiune, la pasivitate, ceea ce este mai degrabă o demobilizare decât o mobilizare. Menționăm că în Republica Moldova un asemenea comportament, pînă în prezent, nu a avut nici o formațiune politică.

Un sondaj realizat în 1996 denotă că capacitatea de mobilizare a partidelor politice din Republica Moldova este limitat. La întrebarea “Cum considerați Dvs. partidele și mișcările politice din republică influențează sau nu influențează astăzi asupra sporirii activității social-politice a populației?” 28,2% au răspuns afirmativ și 68,1% - negativ.²¹

Însă activismul partidelor politice manifestat în campaniile electorale are cu totul alt randament. Prin intermediul fluxului informațional concentrat campaniile electorale influențează semnificativ poziționarea alegătorilor față de alegeri. Tot aici capătă o nouă relevanță corelația dintre participare/ne participare și decizia de vot. Ca exemplu vom utiliza două sondaje de opinie realizate în februarie și martie 1998. La întrebarea “Intenționați să mergeți să votați la alegerile pentru Parlament de la 22 martie?” în februarie 51% din respondenți au răspuns da, sigur, în martie numărul acestora a constituit 68%; probabil da – respectiv 23% și 18%,

²⁰ Мошняга В. Молдова – 96: президентские выборы, политические партии и избирательные технологии. / Молд.ГУ. – Кишинев, 1997, с.43.

²¹ Sondaj realizat de SISI “Opinia” în februarie 1996 pe un eșantion național-reprezentativ.

probabil nu – respectiv 10% și 5%, sigur nu – 9% și 5% și nu știu – 7% și 3%.²² Aceeași situație se observă și la celelalte alegeri parlamentare.²³

Resursele mobilizării, în cazul partidelor politice, sunt identice, în linii generale, cu resursele campaniei electorale. Ele depind de specificul imaginii și poziționării concurentului electoral, de capacitatea și posibilitatea de a “selecta (și utiliza – autorii) problemele, conținutul cărora impune activizarea percepției social-politice și a activismului personal al individului.”²⁴ Din punct de vedere psihologic temele, ideile, valorile etc. care sunt utilizate pentru mobilizare s-au care s-ar dori să aibă un asemenea efect (de altfel ca și cele utilizate pentru câștigarea voturilor) trebuie să fie doar “acelea care într-o măsură mai mică sau mai mare s-ar reflecta în psihicul individului și ar provoca o anumită cointeresare. Doar în acest caz factorii externi (stimulentele) devin determinante ale activității (stimuli)”²⁵ Apelul mobilizator, stricto-senso, totuși se poate centra, atît cel al formațiunii politice, cît și, îndeosebi, al statului și ONG-urilor, pe promovarea ideii că votul alegătorului contează, că “dacă nu vei vota tu soarta ta va fi decisă de alții”.

Participarea / neparticiparea la alegeri depinde de următorii factori: conștiința politică, defnirea situației electorale și decizia de vot. Aici se împletesc atît motivele intraindividuale cît și cele extraindividuale.

Conștiința politică. În cadrul acestui factor coexistă trei componente:

1) cultura politică²⁶. Concretizată în spiritului civic al cetățenilor, prin prisma căreia participarea la alegeri poate fi tratată, la fel ca și în teoria politică și în jurisprudență, ca un drept sau ca o obligație. Conform datelor sondajelor de opinie publică 32,1% din cetățenii Republicii

²² *Barometrul de opinie publică realizat de CURS în perioada 1-7 februarie 1998 pe un eșantion național-reprezentativ. Au fost intervievați 1117 persoane din 56 localități. Barometrul de opinie publică realizat de IMAS în perioada 2-9 martie 1998 pe un eșantion național-reprezentativ compus din 1142 persoane din 53 de localități.*

²³ *Vezi Barometrele de opinie publică realizate de IMAS (nota 1) și CSOP (nota 3).*

²⁴ *Гончаров Д.В. Политическая мобилизация // Полис, 1995, № 6, с.137.*

²⁵ *Демин М.В. Проблемы теории личности. / Изд-во Моск. ун-та. – Москва, 1977, с.65.*

²⁶ *Aici există și o dependență inversă. Participarea neparticiparea la alegeri este și un indice al culturii politice (Vezi Solomon C. Aspecte ale culturii politice în Republica Moldova în perioada de tranziție // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. / CAPTES. – Chișinău, 2001, pp.162-174.*

Moldova consideră că participarea la alegeri este numai un drept al cetățeanului, iar 63,4% cred că ea este nu numai un drept dar și o datorie.²⁷

2) subculturile politice (electorale). Mai mult sau mai puțin relevante pentru alte state, ele nu există în Republica Moldova. Cauzele deosebirilor geografice ale activismului electoral sunt de alt ordin și uneori greu detectabile. Ele țin de activitatea structurilor locale ale statului, de activismul partidelor în teritoriu, de problemele specifice cu care se confruntă raionul (sectorul) și de implicarea Chișinăului în rezolvarea lor etc. O singură regiune, care, posibil, se va caracteriza printr-o cultură electorală și politică specifică este Găgăuzia (a se vedea mai jos).

3) atitudinile cetățenilor față de alegeri. Ele pot fi diverse, de la absența ei până la ceea ce susține că prin alegeri omul poate influența real viața țării. Pozițiile intermediare pot fi exemplificate prin următoarele atitudini: alegerile sunt bune însă nu pentru Moldova, alegerile permit doar exprimarea opiniei, nu și influențarea fuvernanților etc. La fel ele se deosebesc prin stabilitate și intensitate și pot varia în timp sau de a determina neunivoc comportamentul electoral.

Definirea situației electorale. Activismului maselor la alegeri depinde și de aprecierile, pe axa importante – neimportante, pe care le fac aceștea scrutinelor. Rezultatul acestei clasificări depinde de două momente: 1) tipul alegerilor (în conformitate cu organul ales) și 2) timpul desfășurării alegerilor.

În Republica Moldova cel mai ridicat nivel de activism se observă în alegerile parlamentare și președențiale, o participare mai redusă se observă în cazul alegerile locale și, dacă ne referim la cel din 1999, încă și mai mică pentru referendumuri (Diagrama 1). Acest comportament electoral este prezent și în practica mondială.

Cauza participării scăzute la alegerile locale și la referendumuri se ascunde în faptul că ele, în concepția alegătorilor, au o mică importanță pentru societate și în deosebi pentru ei personal. Rezultatele lor nu pot influența esențial dezvoltarea ulterioară și nu afectează interesele alegătorilor. De remarcat că primul referendum (sondaj sociologic) a avut ca obiect o temă actuală, mai simplă și mai apropiată de viața cotidiană a alegătorilor. Plus la aceasta a contat și perioada desfășurării – începutul perioadei de democratizare.

În cadrul alegerilor locale, la fel, se observă o diferențiere în participarea electoratului (Tabelul 1). La alegerile consiliilor județene (raionale)

²⁷ *Barometru de opinie publică realizat de CSOP (nota 3), p.82.*

și a municipiului Chișinău activismul este mai mic, cauza se ascunde în faptul că în componența corpul electoral al acestor alegeri sunt și locuitorii capitalei cu o tradițională participare scăzută. Diferența de 5,02% dintre alegerile în consiliul orășenesc și satești, pe de o parte, și cele ale primarilor, pe de alta, desfășurate în 1995 este greu explicabil, atât din punct de vedere al procedurii desfășurării votării, cât și din cel al comportamentului electoral. Posibil, cauza acesteia este inexistența experienței participării la alegerile locale, atât la alegători, cât și la membrii birourilor electorale. O altă explicație s-ar putea ascunde în greutatea cu care s-au desfășurat alegerile locale din acel an și a mutațiilor ce s-au produs în datele statistice finale din cauza numeroaselor alegeri repetate.

Din contra alegerile parlamentare și mai ales cele președențiale au un puternic potențial mobilizator. De ele depinde cine va deține adevărata (în comparație cu alegerile locale) putere și modificările sau menținerea status-quo-ului în republică în general. Puterea și autoritatea acestor institutivitate a statului este percepută spre deosebire de cea a primăriilor sau consiliilor. La întrebarea “Cine după părerea Dvs., poate astăzi să-l ajute pe om la soluționarea problemelor cu care el se confruntă?” 29,2% - din respondenți au răspuns președintele statului, 14,3% - parlamentul și 4,9% - primăriile.²⁸ Situația a rămas aceeași și la alegerile locale din 1999.

Găgăuzia tinde să constituie o excepție de la această regulă. La alegerile parlamentare din februarie 2001 au participat 58,06% de alegători înscrși în listele electorale, ceea ce este cu 0,29% mai mult decât prezența electoratului din municipiul Chișinău și cu 7,55% mai puțin ca în județul cu cea mai mică prezență la alegeri – județul Bălți. La primul tur al scrutinului prezidențial din 1996 coeficientul participării a fost de 58,92%, iar la cel al Bașcanului, la fel în primul tur, 70,56%. Totuși, pînă la moment, aceasta este o tendință și nu o regulă. Un rol important în rata prezentării la urnele de vot a locuitorilor Găgăuziei în alegerile instituțiilor centrale a puterii de stat este poziția autorităților de la Comrat față de aceste alegeri și starea relațiilor dintre Chișinău și Gagauz – Yeri.²⁹

Participarea la alegeri, din perspectiva timpului desfășurării sale, se află în corelație directă cu declarația de independență. Din acest punct de vedere, la primele alegeri post-dictatoriale se observă cea mai sporită

²⁸ *Moldova la început de an: sondaj sociologic realizat de SISI “Opinia” în 1994 // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea V. / USM. – Chișinău, 1995, p.194.*

²⁹ *La alegerile prezidențiale din 1996, turul doi, participarea a fost de 70,45%, iar la cele parlamentare din 1998 de 70,59%*

participare (Diagrama 1).³⁰ În practica mondială aceasta nu este o regulă generală. Rata medie (aritmetică) a activismului electoratului din statele ex-socialiste (Rusia, Bulgaria, Ungaria, România, Lituania, Letonia, Estonia, Polonia, RDG, Cehoslovacia) este de 80,6%, variînd între circa 62% în Polonia și aproximativ 97% în Cehoslovacia.³¹ Acest fapt denotă că cetățenii Moldovei au apreciat la justa valoare primele alegeri în care ei puteau cu adevărat alege.

Ulterior activismul electoratului Republicii Moldova se află în continuă descreștere. Dacă la ultimele alegeri sovietice rata participării era de 83,43%, atunci, prin cîteva cifre intermediare, ea coboară pînă la 67,52% la alegerile parlamentare anticipate din 2001. Se observă o depreciere a institutului alegerilor în societatea moldovenească. Cauzele sunt pauperizarea masivă, incapacitatea puterii de a îmbunătăți situația etc.

Pentru corelația activism – decizie de vot se prefigurează cîteva situații: 1) pentru alegătorii cu poziții politice (fenomenul identificării de partid) problema participării /neparticipării nu apare pentru persoană. Această acțiune se face automat. 2) atitudinea față de alegeri este mai mult sau mai puțin cristalizată, avînd un caracter pozitiv, însă intenția de vot este vagă, persoana plasîndu-se în categoria indecișilor. În ianuarie 2001 28,4% din alegătorii ce au declarat că sigur vor merge la alegeri nu știau sau n-au dorit să răspundă la întrebarea “Cu ce formațiune politică va vota?”³² Finalul acestei situații incerte depinde de caracteristicile comunicării electorale și de comportamentul psihologic al individului. 3) persoana este decisă să nu participe însă a fost “mobilizat” de un anumit partid politic. Aici însă se impune o precizare. Această mobilizare se poate realiza doar atunci cînd cauza intenției de neparticipare la alegeri este neîncrederea în politicieni, apatia etc., însă cînd cauza posibilului comportament absenteist este neîncrederea în politică, comportamentul

³⁰ *Cronologic, în Republica Moldova, primele alegeri post-totalitare au fost cele prezidențiale din 8 decembrie 1991, însă, cu toate că s-au desfășurat pe principii democratice, ele au fost neconcurențiale. Următoarele alegeri, parlamentare, din 27 februarie 1994 au fost cu adevărat democratice. Noi, anume aceste alegeri le apreciem ca primele post-totalitare.*

³¹ *Сокольский С. Поставторитарные парламентские выборы в России, странах Восточной Европы и Балтии // Мировая Экономика и Международные Отношения, 1995, № 3, с.92.*

³² *Barometru de opinie publică realizat de CSOP (nota 3), p 88.*

protestatar, neparticiparea ca o poziție etc. această mobilizare nu va fi posibilă.

Totodată, există situații când decizia de participare la alegeri și ce de vot pot fi absolut independente. 11,6% din electorat își formulează opțiunea în ultimul moment, la secția de votare.³³ Ei sunt cei care s-au prezentat la alegeri sub presiunile normelor de grup, din obișnuință sau pentru ei participarea este un act ritualic.

La fel și o atitudine pozitivă față de alegeri și o decizie de vot formată nu neapărat se egalează cu venirea alegătorului la secția de vot. Aceasta are loc în cazul când simpatizanții unui partid politic nu participă la alegeri deoarece concurentul susținut de el nu va trece pragul electoral sau viceversa, acesta, în concepția alegătorului, și fără votul său va câștiga alegerile.

Pentru Republica Moldova există și un alt factor ce influențează esențial participarea la alegeri – cel al separatismului. În acest context, o problemă aparte a activismului electoratului moldovenesc este cea a participării la alegeri a cetățenilor din stînga Nistrului. Cu prilejul fiecărui alegeri în instituțiile centrale ale puterii de stat CEC-ul emite “Hotărîre cu privire la modul de participare a cetățenilor Republicii Moldova din localitățile (raioanele) situate în stînga Nistrului și din municipiul Bender la alegerile Parlamentului, Președintelui Republicii Moldova”³⁴. Alegătorii din aceste regiuni sunt atribuiți, în dependență de domiciliu, anumitor secții de votare din dreapta Nistrului. Pentru ei inițial, în 1994, au fost create 16 (15 + 1 opțională) secții de votare³⁵, această cifră este menținută și pentru sondajul republican din 6 martie 1994,³⁶ ulterior această cifră se

³³ Мошняга В., Руснак Г. Парламентские (2001) выборы в Республике Молдова: специфика, результаты, электоральные стратегии и технологии. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politică). Partea XVI. / USM. – Chișinău, 2001, pp. 77-78.

³⁴ O asemenea hotărîre a fost emisă și în 1999, cu ocazia alegerilor locale, însă doar referitor la unele localități ale județului Tîghina (Vezi Electorala '99. Documente și cifre cu privire la alegerile locale generale și a referendumului republican consultativ. Ediție a Comisiei Electorale Centrale. / Centrul republican de informatică. – Chișinău, 1999, pp. 62-63.

³⁵ Electorala '94. Documente și cifre. Ediție a Comisiei Electorale Centrale./ TISH. – Chișinău, 1994, p.29-31.

³⁶ “Независимая Молдова”, 1995, 3 марта.

reduce pînă la 13 (în 1996 și 1998)³⁷, cu ocazia referendumului din 1999 sun constituite 10 secții de votare,³⁸ iar în 2001 existau 8.³⁹ Acești alegători sunt incluși în liste electorale suplimentare cu o mențiune specială și depun votul în urne cu inscripția “Urna specială”. Aceste buletine de vot se numără separat.

Din circa 400 mii de alegători domiciliați în nerecunoscuta Republică Moldovenească Transnistreană doar o mică parte participă la alegerile în instituțiile centrale ale puterii de stat de la Chișinău (Diagrama 2). Cea mai ridicată participare s-a observat la alegerile parlamentare din 1994 și la sondajul republican (referendum) “La sfat cu poporul”. Această prezentare masivă (în comparație cu celelalte alegeri) la urnele de vot se explică prin două cauze. În primul rînd, în conștiința persoanelor nu au reușit să se producă mutații serioase, euforia suveranității și independenței mai persista, iar administrarea de la Tiraspol nu a reușit să se impună încă. În al doilea rînd pentru această categorie de alegători votarea a durat 7 zile, începînd cu data de 21 februarie și pînă la 27 februarie. În perioadă 21-26 februarie secțiile de votare erau deschise între orele 8.00 și 17.00, pe 27 februarie votarea a avut loc în mod identic cu celelalte secții de votare. Situația s-a repetat și la referendumul din 6 martie 1994 cînd secțiile de votare pentru acești alegători au fost deschise începînd cu 28 februarie. Ulterior această practică dispare din procesul organizării alegerilor.

Participarea și mai ridicată la sondajul sociologic “La sfat cu poporul” de datorează problemei propuse opțiunii. În concepția acestor cetățeni acest Referendum era o modalitate de a reveni la normalitate, de trece sub jurisdicția Chișinăului.

Pentru facilitarea deplasării la secțiile de votare a acestei categorii de alegători, prin decizii ale Guvernului, au fost acordate mijloace de transport, însă lor, la toate alegerile, nu li s-a permis să treacă hotarul RMN, astfel transportarea se făcea doar de la posturile de vamă pînă la secțiile de votare și înapoi.

³⁷ *Electorală '96. Documente și cifre. Ediție a Comisiei Electorale Centrale. / TISH. – Chișinău, 1995, pp.98-100; Electorală '98. Documente și cifre. Ediție a Comisiei Electorale Centrale. / TISH. – Chișinău, 1998, pp.25-27.*

³⁸ *Electorală '99. Documente și cifre cu privire la alegerile locale generale și a referendumului republican consultativ. // idem., pp.393-395.*

³⁹ *Electorală 2001. Documente și cifre cu privire la alegerile Parlamentului Republicii Moldova. Ediție a Comisiei Electorale Centrale. / Centrul republican de informatică. – Chișinău, 2001, pp.19 – 22.*

Participarea și exprimarea opiniei la alegeri nu semnifică automat și acordarea votului unui sau altui partid. În unele cazuri participarea la alegeri și participarea la vot sunt două lucruri diferite. Unele persoane se prezintă la secțiile de votare, primesc buletinul însă nu-l introduc în urnele de vot, cu toate că prin art.54 (3) al Codului Electoral se interzice scoaterea din localul secției de votare a buletinului eliberat pentru vot.⁴⁰

În această ordine de idei statisticile electorale ale CEC-ului fac deosebire între numărul buletinelor eliberate și numărul buletinelor de vot extrase din urnele de vot. Cauza acestui fenomen se ascunde în derutarea alegătorilor în fața multitudinii de concurenți electorali, în atitudinea neserioasă pe care o au unii cetățeni ce s-au prezentat la secțiile de votare sub presiunea normelor de grup etc., sau prin intenția de a-și vinde votul, falsifica alegerile. Desigur contează și incapacitatea de supraveghere totală a membrilor comisiilor electorale asupra votanților. Numărul lor este mai ridicat în alegerile locale în comparație cu cele parlamentare și prezidențiale, unde aceasta este facilitat de numărul relativ mare de buletine (Tabelele 2.1 și 2.2). Din toatele scrutinele doar Referendumul din 1999, cu 0,11% de buletine sustrate, constituie o excepție (explicațiile vezi mai jos). Pentru contracararea acestui comportament al electoratului, prin modificarea Codului Electoral din 23 martie 2000⁴¹ se introduce o nouă procedură în procesul desfășurării votării – buletinului de vot înainte de a fi pus în urnă trebuie să i se aplice, pe versou, de către un membru al biroului electoral, o ștampilă. Această inovație a diminuat considerabil (dublu) numărul buletinelor scoase din secțiile de votare, însă nu a dus la dispariția totală a acestui fenomen.

În alegerile locale este prezentă și o scoatere/sustragere parțială a buletinelor de vot din secțiile de votare (Tabelul 3). Cu mici excepții numărul acestor buletine este mai mare în cazul alegerii consiliilor orașenești și locale decât în cele ale alegerilor primarilor. Acest lucru se explică prin importanța mică a consiliilor, prin numărul mare de buletine de vot, amplificată de un număr și mai mare de concurenți electorali, vizibilitatea mică a acestora. Din contra, candidații pentru funcția de primar sunt bine cunoscuți, iar institutul primăriei este mai important ca cel al consiliilor.

Participarea mai poate semnifica și votarea împotriva la toți concurenții electorali. Spre deosebire de alte state, legislația Republicii Mol-

⁴⁰ *Codul electoral. / CUANT. – Chișinău, 2001, p.35.*

⁴¹ *Legea nr. 894 – XIV din 23 martie 2000 pentru modificarea și completarea Codului electoral // Monitorul Oficial, nr 59-62, p.27.*

dova nu prevede posibilitatea unei astfel de exprimări. O astfel de votare se explică prin neîncrederea în toți concurenții politici și politică în general, prin activarea emoțiilor de disperare, ură etc. Ca exemplu, pentru turul doi al scrutinului prezidențial din 1 decembrie 1996 sondajele de opinie denotă că această categorie de alegători constituiau 4,1% din cei ce au votat.⁴²

La fel participarea este imperfectă și atunci când în buletinele de vot nu este indicat corect pentru cine a votat alegătorul. Aceasta se datorează incompetenței elementare, a incapacității legate de vârsta înaintată, a informării insuficiente din partea statului privitor la complectarea corectă a buletinului de vot sau neinteresului manifestat față de această informație.

Statisticile oficiale nu ne permit categorizarea acestor tipuri de buletine. Ele toate sunt desemnate prin categoria (calificativul) de “voturi (buletine) nule”. Dinamica numărului buletinelor de vot nevalabile ne permite să constatăm anumite reguli și tendințe ale acestui fenomen (Tabelul 4.1). În cadrul celor șapte scutine ce au avut loc în Republica Moldova începând cu 1994 se observă o creștere a nivelului culturii electorale al cetățenilor, de la 4,98% de voturi nevalabile la alegerile parlamentare din 1994 la 2,54% la cele din 2001. La fel intervalele scurte dintre alegeri duc la mixorarea numărului voturilor nevalabile. Drept exemplu ne servește diferența cu mult mai mică ca media pe țară, dintre voturile nevalabile din primul și al doilea tur al scrutinului prezidențial din 1996 de 2,1% în favoarea ultimului.

Dacă comparăm numărul buletinelor nule de la alegerile în instituțiile centrale ale puterii de stat cu alegerile în organele autoadministrării locale se observă o creștere esențială a acestuia în cazul celor din urmă. Acest fenomen se datorează numărului mare de buletine de vot cu care trebuie să opereze alegătorul în alegerile locale, majoritatea alegătorilor, cu excepția celor din municipiul Chișinău (în 1995 și 1999) și Bălți (în 1995), la alegerile locale primesc câte trei buletine de vot, iar în 1999 datorită desfășurării în paralel și a referendumului chiar patru, fapt ce influențează negativ asupra capacității de votare al cetățeanului.

În cadrul alegerilor locale buletinele nevalabile sunt mai multe în cazul alegeilor consiliilor județene (raionale), municipale, orășenești sau sătești (comunale), decât în cele ale primarilor (Tabelul 4.2). Cauza este identică cu cea a scoaterii buletinelor de vot din secțiile de votare. Tot-

⁴² Sondaj de opinie realizat de CCIN “Perspectiva” în octombrie-noiembrie 1997 pe un eșantion național-reprezentativ. Au fost intervievați 1419 persoane în 70 localități.

odată și în alegerile locale se observă o tendință de creștere a calității votului. De menționat că numărul concurenților electorali înscriși în buletinele de vot nu influențează calitatea participării la alegeri. Aceasta are loc doar atunci când astfel de buletine sunt mai multe, în alegerile locale. (Tabelul 5).

Cantitatea mare de buletine nevalabile la referendumul din 1999 (cel mai mare număr de voturi nevalabile înregistrate în Moldova) se datorează nedorinței cetățenilor de a participa la el (buletinele pentru referendum se înmînau alegătorilor concomitent cu celelalte), fie disonanței apărute între dorința de a modifica forma de guvernământ, instaurarea republicii prezidențiale și atitudinea negativă față de președintele în exercițiu P. Lucinschi. Căci referendumul, datorită luptei aprigi între președinte și parlament, a avut, cu toate că s-a dorit mult atenuarea acestuia, un puternic caracter plebescitar.

Odată cu modificarea procedurii de vot în conformitate cu “Legea cu privire la modificarea și completarea Codului electoral” din 23 martie 2000, care înlocuiește tragerea a două linii în cruce în cercul din dreptul concurentului electoral cu aplicarea ștampilei cu inscripția “Votat”⁴³ situația nu s-a schimbat radical. Inițial buletine calificate drept nevalabile erau 40.817 sau 2,54% din totalul voturilor exprimate. În baza contestațiilor PRCM-ului, PDM-ului și PCR-ului depuse la CEC privind declararea unor buletine de vot nevalabile și solicitarea examinării buletinelor de vot dec astfel calificate, acesta a organizat examinarea tuturor buletinelor de vot declarate nevalabile de către birourile electorale. Ca rezultat, se declară valabile acele buletine de vot în care era clar exprimat opțiunea alegătorului. Din această categorie fac parte voturile în care ștampila “Votat” este aplicată: pe o porțiune de cerc; între cerc și simbol; pe simbolul concurentului electoral; de mai multe ori în unul și același patruleter.⁴⁴ În așa mod cifra buletinelor nule scade pînă la 19.446 din numărul total de buletine de vot introduse în urne.

Indiscutabil, caracteristicile activismului, din considerentele mai sus enunțate sunt importante, însă cel mai mare impact asupra vieții politice îl are nivelul participării electoratului la alegeri. Anume acesta face posibilă realizarea exigențelor democrației în Moldova. Ca și în tradiția europeană, legislația Republicii Moldova stabilește că pentru ca alegerile Par-

⁴³ *Monitorul Oficial*, 2000, Nr.59-62, p.26.

⁴⁴ *Hotărîrea cu privire la examinarea contestațiilor Partidului Renașterii și Concilierii din Moldova, Partidului Democrat din Moldova și Partidului Comuniștilor din Republica Moldova. // Electorala 2001, pp.86 – 88.*

lamentului și, pînă la modificarea Constituției din 5 iulie 2000, cele prezidențiale să fie valabile este necesar prezența a cel puțin 50% din alegătorii înscrși în listele electorale. Pentru alegerile în organele locale inițial, prin legea “Cu privire la alegerile locale” din 17 decembrie 1994⁴⁵ era necesar prezentarea la fel a 50% din alegători incluși în listele electorale, ulterior prin adoptarea Codului Electoral (6 decembrie 1997) această cifră este coborîtă pînă la 1/3 din corpul electoral. Referendumul republican este valabil dacă la el au participat nu mai puțin de 3/5 din numărul persoanelor înscrise în liste.

În practica politică moldovenească, în cei 10 ani de independență, au fost cîteva cazuri cînd alegerile au fost declarate nevalabile.⁴⁶ În primul rînd aceasta se referă la alegerile locale. La cele din 1995, din cauza neparticipării suficiente a cetățenilor la scrutin, nu au fost alese 7 consilii orășenești și 44 consilii satești, 22 primari ai orașelor și 174 primari ai satelor⁴⁷. În municipiul Bălți alegerile au avut loc doar din cauză că votarea a fost prelungită cu o oră, la ora 19.00⁴⁸ votaseră doar aproximativ 47%,⁴⁹ ulterior această cifră se ridică la 53%. Din 273 de localități unde au avut loc alegeri repetate la 30 aprilie, mai mult de jumătate de alegători s-au prezentat la urnele de vot în 149 de localități,⁵⁰ în restul 124 de localități organele autoadministrării locale au fost numite prin decret prezidențial.

La alegerile locale din 1995 cel mai semnificativ a fost nealegerea consiliului municipal Chișinău. În ziua de 16 aprilie la secțiile de votare s-au prezentat circa 35% din chișinăueni,⁵¹ la cele repetate, din 30 aprilie, – 19,94%. Ca rezultat în conformitate cu Articolul 7 al “Legea privind administrarea publică locală” Președintele Republicii Moldova M.Snegur decretează că primăria va exercita și atribuțiile consiliului municipal.

⁴⁵ Cernencu M., Rusnac G., Galben A., Solomon C. *Republica Moldova: istoria politică (1989 – 2000). Documente și materiale. Volumul II. / USM. – Chișinău, 2000, pp. 210 – 222.*

⁴⁶ *Pînă la adoptarea Codului electoral în 1997 noțiunile de alegeri nule avea sensul de alegeri nevalabile, iar alegeri nevalabile cel de alegeri nule. Noi utilizăm, indiferent de timpul desfășurării alegerilor, noțiunile juridice în sensul dat de Codul electoral.*

⁴⁷ “Moldova Suverană”, 1995, 26 aprilie.

⁴⁸ *Conform legii susmenționate “Cu privire la alegerile locale” votarea se efectua între orele 7-00 – 20-00.*

⁴⁹ “Независимая Молдова”, 1995, 19 апреля.

⁵⁰ “Независимая Молдова”, 1995, 3 мая.

⁵¹ “Pămînt și oameni”, 1995, 6 mai.

Faptul că consiliile raionale au fost alese în toate cele 37 de raioane în primul tur al scrutinului denotă că factorii care au influențat activismul scăzut al alegătorilor au avut un caracter local concretizați în lupta pentru putere și distribuirea ei în cadrul comunităților și lipsa practicii democratice de soluționare a acestor confruntări. Aceasta este confirmat și de faptul că cel mai mult neparticiparea la alegeri s-a răsfrânt asupra funcției de primarilor. Potrivit unor estimări, în total pe țară, la scrutinul din 16 aprilie, au participat 71,2% de alegători.⁵²

La alegerile locale din 1999 situația s-a îmbunătățit cu mult, alegeri repetate au avut loc doar în 2 localități.

Din aceeași cauză nu a avut efecte asupra vieții politice referendumul republican consultativ privind schimbarea sistemului de guvernământ, desfășurat, concomitent cu alegerile locale, la data de 23 mai 1999. La el au participat 58,33% din electorat. Cu toate că a fost declarat valabil (fără încălcări serioase a legislației în vigoare), acest referendum, din cauza prezenței la urnele de vot a mai puțin de 2/3 din alegătorii înscrși în listele electorale, nu a avut putere juridică.⁵³

În acest context, participarea / neparticiparea la alegeri a cetățenilor se impune nu doar ca o problemă ce vizează sistemul politic în ansamblu, ci și ca un fenomen cu largi implicații în viața social-politică a statului și a societății civile.

În conformitate cu standardele europene, participarea electoratului la alegeri este mică, însă este acceptabilă și nu pereclitează viața politică a țării. Iar caracteristicile activismului electoral denotă o creștere a culturii politice, o asimilare treptată, de către cetățenii Moldovei, a valorilor democrației.

⁵² "Кишиневские новости", 1995, 29 апреля.

⁵³ Luînd în considerație că a fost un referendum consultativ el putea să nu producă efecte juridice chiar și în cazul participării a 3/5 din electorat. Însă, la sigur, ar fi putut să fie un as al Președintelui în lupta sa cu Parlamentul.

**МОЛДАВСКИЕ ГАСТАРБАЙТЕРЫ
В СНГ И “СТАРОМ” ЗАРУБЕЖЬЕ:
(СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПО РЕЗУЛЬТАТАМ
СОЦИОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ).⁵⁴**

Валерий МОШНЯГА
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
Факультет международных отношений,
политических и административных наук
заведующий кафедрой политологии
доктор-хабилюитат, профессор

Экономический кризис и спад производства, инфляция, растущая структурная безработица, сокращение расходов на социальную сферу оказали определяющее воздействие на развитие миграционной ситуации в Молдове, привели к росту трудовой миграции молдавского населения за пределы страны в поисках заработка, средств для выживания.

***1. Объемы, направления и продолжительность
трудовой миграции молдавского населения***

Экспертные оценки специалистов представительства Мирового Банка в Молдове исходят из того, что за пределами страны ежегодно работает не менее 150 тысяч человек. В летний период, во время сезонных сельскохозяйственных работ и реализации сельскохозяйственной продукции численность трудовых мигрантов практически удваивается, составляет 300-400 тысяч человек в год⁵⁵. Согласно информации Службы информации и безопасности Республики Молдова за пределами страны «незаконно работают свыше 600 ты-

⁵⁴ В данном материале приводятся некоторые результаты нашего исследования, выполненного в рамках проекта “Трудовая и коммерческая миграция как средство адаптации к экономическому кризису в странах СНГ” (грант Фонда Мак-Артуров № 99-56538-GSS). Руководитель проекта Ж.А.Зайончковская (Независимый Исследовательский Центр по миграции стран СНГ и Балтии).

⁵⁵ Moldova. // CIS Migration Report.1996. / IOM. – Geneva, 1997, p.83.

сяч граждан».⁵⁶ Нам представляется, что в Республике Молдова имеется не менее 450-500 тысяч трудовых мигрантов⁵⁷. Отметим, что данная цифра отнюдь не свидетельствует о том, что полмиллиона молдавских граждан одновременно пребывает на заработках за рубежом.

Если ранее ведущей была тенденция трудовой миграции молдавского населения в государства СНГ, в первую очередь, в Россию, то ныне помимо традиционной трудовой миграции на восток появляются западный и юго-западный вектора трудовой миграции. При этом отметим, что постепенно происходит переориентация трудовых мигрантов на «старое» зарубежье. Эти данные подтверждаются результатами социологических исследований, проведенных нами среди населения страны в сентябре-ноябре 1998 года. С целью заработка после 1991 года выезжали в государства «старого зарубежья» члены семей каждого седьмого респондента (14,4%), в то время как в государства «нового зарубежья» - члены семей каждого четвертого респондента (26,6%)⁵⁸.

Намерения выехать в государства «старого зарубежья» с целью заработка имеют члены семей 24,2% респондентов. В то же время в государства «нового зарубежья» собираются выехать члены семей 25,4% респондентов. Странники выезда с целью заработка в государства «старого зарубежья» практически сравнялись по количественным показателям со странниками выезда с целью заработка в государства «нового зарубежья».⁵⁹

Опросы молдавских студентов показали, что среди ближайших родственников студентов, вынужденных оплачивать обучение в высшей школе, второй наиболее активной и настроенной на трудовую миграцию категории молдавского населения, трудовая ориентация на Запад выражена более отчетливо и определенно. Так, за период

⁵⁶ Пасат В. Исход. // «Независимая Молдова», 2000, 22 февраля.

⁵⁷ См.: Мошняга В., Коман А., Краузе А., Руснак Г. Миграционные потенциал Молдовы в контексте европейской интеграции. // *Moldova, Romania, Ucraina: integrarea în structurile europene*. / «Perspectiva». – Chişinău, 2000, p.374; Мошняга В., Евдокимова Л., Коман А., Краузе А., Руснак Г. Трудовая миграция в лицах: люди и судьбы. / «САРТЕС». – Кишинэу, 2000, с.11.

⁵⁸ См.: Мошняга В. Независимая Молдова и миграция. / «Perspectiva». – Кишинэу, 1999, с.165, 167.

⁵⁹ там же, с.165, 167, 168, 170.

после 1991 года выезжали в государства «старого зарубежья» с целью заработка члены семей у 22,6% респондентов-студентов. В государства «нового зарубежья» за этот же период выезжали члены семей у 30,8% респондентов-студентов.

В то же время планируют выехать в государства «старого зарубежья» с целью заработка члены семей у 37,7% респондентов-студентов. А в государства «нового зарубежья» - члены семей у 27,5% респондентов-студентов. При этом отметим, что подобная картина наблюдается как у представителей титульной нации, так и национальных меньшинств Молдовы; у респондентов, обучающихся как на румынском языке, так и на русском языке⁶⁰.

Значение западного вектора трудовой миграции существенно возрастает. Этому благоприятствовала практически равноудаленность Молдовы как от средиземноморских стран, так и от Москвы, России, близость романской языковой группы для молдаван, тюркской языковой группы для гагаузов, славянской языковой группы для русскоязычных граждан Молдовы, сложившаяся сеть знакомых через еврейско-молдавскую диаспору в Германии, Израиле, других странах. Кроме того, подчеркнем, что сегодня русскоязычная среда во многих европейских странах является ощутимым явлением. Следует также учесть и то, что оплата труда на западе выше, чем в России. И еще одно важное обстоятельство: - криминогенность, полицейский и чиновничий беспредел в странах Европейского Союза не идут ни в какое сравнение с ситуацией в Российской Федерации как

⁶⁰ См.: Мошняга В., Чебан С. Молдавское студенчество и миграция. // *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politică). Partea XI. / USM. – Chișinău, 1999, p.147-173.* ?о национально-репрезентативной выборке было опрошено 1444 респондента-студента. Опрос проводился в сентябре-ноябре 1998 года. Практически аналогичные результаты были получены при общенациональном опросе молдавского студенчества по проблемам миграции, проведенного в феврале-марте 1999 года. В ходе опроса было опрошено 1120 молдавских студентов. См.: Мошняга В., Соколов В. Миграционные намерения и практика молдавского студенчества (по результатам социологических исследований). // *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politică). Partea XII. / USM. – Chișinău, 1999, p.82-122;* ?ошняга В. Миграция в восприятии и планах молдавского студенчества. // *Миграция студентов и специалистов. Научные доклады. Выпуск 5. / Независимый исследовательский совет по миграции стран СНГ и Балтии. – Москва, 2000, с.34-56.*

основного потребителя молдавских трудовых мигрантов на постсоветском пространстве.

Происходит расширение географии трудовой миграции. В миграционном движении населения Молдовы отчетливо просматривается тенденция к освоению новых пространств. Подобно «масляному пятну» молдавские трудовые мигранты осваивают как близлежащие, соседние страны, так и государства, которые находятся на значительном расстоянии от нашей страны и в которых отсутствует как молдавская диаспора, так и общность производственных, кровнородственных, языковых, и иных связей с Республикой Молдова. Согласно нашим исследованиям городских домохозяйств молдавские граждане работают практически по всей Европе⁶¹. И не только в Европе. Все чаще можно встретить молдавских трудовых мигрантов в экзотических, неевропейских странах: Южная Корея, Южная Африка, Колумбия, Малайзия и др.

Присутствие молдавских граждан «наиболее выражено в России, Украине, Белоруссии, Румынии, Италии, Португалии, Греции, Турции, Испании, Чехии и Словакии. По неофициальным данным руководителя пресс-службы Министерства труда, социальной защиты и семьи численность молдавских нелегальных трудовых мигрантов в западноевропейских странах составляет несколько более 20 тысяч человек.⁶² В то время как, например, германские власти полагают, что число молдавских рабочих в Германии достигает 31,4 тысяч человек. Большинство из них оседает в восточных землях, где работает на стройках. По данным Федерального центра виз и иммиграции в Штутгарте, в странах Шенгенского соглашения в целом находится 55,8 тысяч молдаван. Они нередко привлекаются к суду, совершают противоправные действия, кражи, находятся в этих странах нелегально. По данным греческих профсоюзов в Гре-

⁶¹ В ходе опроса были выявлены трудовые мигранты, работающие более чем в 20 странах Европы. (См. Мошняга В. «Чемодан, вокзал ... и далее везде»: трудовая и коммерческая миграция городского населения Молдовы по результатам социологического исследования. // *Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы.* / САРТЭС. – Кишинэу, 2000).

⁶² См.: *De saracie, moldovenii se vand la negru în occident.* // "Flux", 1999, 3 decembrie.

ции находится более 120 тысяч молдавских трудовых мигрантов⁶³. В Португалии – 25-30 тысяч человек⁶⁴, в Чехии – около 40 тысяч⁶⁵. Большая часть молдавских трудовых мигрантов являются нелегалами, о которых миграционные службы стран приема узнают и фиксируют при задержании и депортации.

К сожалению, мы не обладаем данными по Италии, Израилю, Турции и Испании, в которых также имеется молдавская трудовая диаспора. Однако, численность молдавских трудовых мигрантов и там значительна, если учитывать результаты социологических исследований, проведенных нами в 1998-2000 годах⁶⁶, информацию в прессе и данные о депортации молдавских граждан из этих и других европейских стран. Так, согласно данным Службы информации и безопасности Республики Молдова в течение последних двух лет из Италии, Испании, Португалии, Турции и Израиля было депортировано свыше 10 тысяч молдавских граждан.⁶⁷ В 2000 году только из Турции было выслано 6630 молдавских граждан, из которых 70% являются молодыми женщинами и девушками.⁶⁸ За полтора года (вторая половина 1999 года - 2000 год) только из Италии и Португалии было выслано по полторы тысячи нелегальных мигрантов⁶⁹.

Отметим, что основными потребителями молдавских трудовых и коммерческих мигрантов в СНГ выступают Россия и Украина. Подобный приоритет трудовой миграции в государства «нового зарубежья», и в первую очередь в Россию, легко объясним,

⁶³ Как отмечает греческий специалист в области трудовой миграции В.Тадудис, это составляет 8% от общего количества трудовых мигрантов в стране. Молдавский сегмент трудовых мигрантов в Греции наиболее многочисленен. (См.: *Moldova, Romania, Ucraina: migrațiunea forței de muncă și integrarea europeană*. / «САРТЕС». – Chișinău, 2000) .

⁶⁴ См.: Лупан А. Долгожданная служба миграции. // “Независимая Молдова”, 2001, 27 декабря.

⁶⁵ Пасат В. Исход. // «Независимая Молдова»,

⁶⁶ См.: Мошняга В. Независимая Молдова и миграция. / «Perspectiva». – Кишинев, 1999; Мошняга В., Евдокимова Л., Коман А., Краузе А., Руснак Г. Трудовая миграция в лицах: люди и судьбы. / «САРТЕС». – Кишинев, 2000; Трудовая миграция населения Молдовы: состояние и современные формы / «САРТЕС». – Кишинэу, 2000 и др.

⁶⁷ Пасат В. Исход. // «Независимая Молдова», 2000, 22 февраля.

⁶⁸ “Moldova suverană”, 2001, 4 aprilie.

⁶⁹ Намерены открыть консульство. // «Независимая Молдова», 2000, 12 декабря.

учитывая исторически сложившуюся общность традиционных кровнородственных, языковых, производственных, образовательных и иных связей. При этом следует отметить огромный рынок труда, существующий в России. Только в Москве число официально работающих граждан Молдовы достигает 63 тысяч, а неофициально их около 220 тысяч.⁷⁰ Численность легальных трудовых мигрантов, имеющих официальные трудовые контракты зарубежом невелика, - 10-15 тысяч человек. При этом большая часть людей, имеющих индивидуальные трудовые контракты, находится в России, в Израиле и в Украине⁷¹. На долю государств СНГ (Россия, Украина) приходится более 90% индивидуальных трудовых контрактов.

Если Россия выступает главным аттрактором молдавских гастарбайтеров, то Украина – это основной аттрактор молдавских “челноков”. Оба эти государства обладают большим (Россия даже огромным) рынком труда. Однако, социально-экономическое положение в Украине, уровень заработной платы незначительно отличается от ситуации в Молдове. В этом отношении Российская Федерация выгодно отличается от других стран СНГ, в первую очередь благодаря своим запасам природных ископаемых, энергоресурсов, позволяющих обеспечить своему населению, особенно в столичных городах, уровень жизни на порядок, если не более, выше, чем в Молдове. Естественно, что молдавские гастарбайтеры стремятся в те города и регионы, где уровень заработной платы более высок (Москва, Подмосковье, Санкт-Петербург, Тюмень, Северо-Западный регион России, Урал).

Украина сегодня становится главным центром притяжения молдавских коммерческих мигрантов, “челноков”. Западное направление (Польша, Турция, Румыния, Болгария) утрачивает свое значение. Это вызвано экономическими и правовыми причинами: введение этими государствами, стремящимися в Европейский Союз, визового режима делает невыгодными поездки за товаром за три-

⁷⁰ Лупан А. Долгожданная служба миграции. // «Независимая Молдова», 2001, 27 декабря.

⁷¹ Цит.: Мошняга В. Независимая Молдова и миграция. / «Perspectiva». – Кишинэу, 1999, с.113. Данные Министерства труда, социальной защиты и семьи Республики Молдова за 1998 год показывают небольшое возращание численности официальных трудовых мигрантов зарубеж – 12.763 человека (цит.: De saracie, moldovenii se vand la negri în occident. // “Flux”, 1999, 3 decembrie).

девять земель, порождает много иных проблем. В этом контексте безвизовые поездки за товаром на небольшое расстояние (7-й километр Одесской трассы, где расположен огромный оптовый рынок товаров; аналогично оптовый рынок в Черновцах) делает Украину бесспорным и неоспоримым монополистом молдавских «челночных» симпатий⁷².

В целом, по нашим оценкам, основанным на результатах социологических исследований и опросам экспертов, распределение трудовых мигрантов между государствами «старого» и «нового» зарубежья может быть оценено как примерно равное: 55% на 45% в пользу государств «нового» зарубежья. Среди городских трудовых мигрантов около 40 процентов работает в государствах «нового» зарубежья, 3/5 – в государствах «старого» зарубежья.

Продолжительность трудовых и коммерческих поездок различна. В зависимости от продолжительности поездок выделяются трудовые коммерческие мигранты («челноки»)⁷³, сезонные трудовые мигранты⁷⁴ и гастарбайтеры, работающие по найму на долгосрочной основе и нередко становящиеся невозвратными иммигрантами⁷⁵. Наше исследование трудовой миграции городского населе-

⁷² См. Евдокимова Л. *Коммерческая миграция населения Республики Молдова: основные этапы и их характеристика*. // *Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы*. / Молд.ГУ. – Кишинэу, 2000, с.65-83.

⁷³ Строго говоря, «челноки» не являются трудовыми мигрантами. Продолжительность их поездки измеряется нередко несколькими днями. И, в силу этого, они в большей степени характеризуют не миграцию, а миграционную мобильность населения. (См.: *In-depth Studies on Migration in Central and Eastern Europe: the Case of Poland*. / UNECE, UNPF. *Economic Studies No.11*. – New-York – Geneva, 1998).

⁷⁴ Наши исследования выявили 3 основных пика сезонных выездов молдавских трудовых мигрантов за рубеж. Это февраль, май и август месяцы. (См. Мошняга В. «Чемодан, вокзал ... и далее везде»: трудовая и коммерческая миграция городского населения Молдовы по результатам социологического исследования. // *Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы*. / САРТЕС. – Кишинэу, 2000).

⁷⁵ Эта категория трудовых мигрантов находится в зарубежье нередко более одного года и фактически уже является трудовыми иммигрантами. Более того, эти люди нередко уже имеют гражданство страны приема и собираются остаться на постоянное местожительство (См.: Мошняга В., Евдокимова Л., Коман А., Краузе А., Руснак Г. *Трудо-*

ния⁷⁶ Республики Молдова показало, что трудовые мигранты распределяются по продолжительности зарубежной трудовой поездки следующим образом «челноки» – 23,1%; гастарбайтеры, занятые на сезонных работах, – 36,8%; гастарбайтеры, занятые на долговременном найме – 40,1%. Несомненно, что в целом по стране распределение по вышеназванным категориям среди людей, занятых трудовой и коммерческой миграцией, несколько иное, обусловленное тем, что среди сельского населения (в силу специфики как сельских поселений, так и характера трудовой деятельности) доля «челноков» значительно ниже, практически отсутствует, а преобладают гастарбайтеры, занятые сезонной работой и долговременным наймом.

Трудовые мигранты в страны СНГ распределяются следующим образом «челноки» – 26,9% (в государствах старого зарубежья – 15,1%); работающие по найму на государственных (арендных) предприятиях – 10,3% (в государствах старого зарубежья – 5,0%); работают по найму в частной фирме – 12,8% (в государствах старого зарубежья – 24,4%); заняты на строительстве домов, дач, ремонтом квартир – 47,4% (в государствах старого зарубежья – 25,2%); работают в третичном секторе: оказывают услуги в качестве домработниц, сиделок, в сфере обслуживания (кафе, бары и т.д.) – 1,3% (в государствах старого зарубежья – 28,1%); имеют свое дело – 1,3% (в государствах старого зарубежья – 2,2%).

2. Положение молдавских трудовых мигрантов в зарубежье.

Характеризуя свое последнее пребывание на выезде, только 37,2% респондентов, трудовых мигрантов в государства СНГ отметили, что их положение в чужой стране было легальным. Одно-

вая миграция в лицах: люди и судьбы. / «CAPTES». – Кишинэу, 2000). В данном случае мы сталкиваемся с феноменом безвозвратной миграции.

⁷⁶ *Исследование было проведено по национально-репрезентативной выборке в декабре 1999 года – январе 2000 года. На первом этапе был опрошен 1141 городской житель в 26 городских населенных пунктах страны и были выявлены городские домохозяйства, в которых имеются трудовые мигранты; определена количественная пропорция, характеризующая распространенность трудовой миграции среди городских домохозяйств (28,7%). На втором этапе было обследовано 328 домохозяйств трудовых мигрантов; по проблемам эффективности трудовой миграции были опрошены 212 трудовых мигрантов и 116 членов их домохозяйств.*

значно нелегальным определили свое нахождение в государстве приема 43,6% респондентов и затруднился с ответом каждый пятый опрошенный трудовой мигрант (19,2%). В то же время более половины (55,3%) опрошенных молдавских гастарбайтеров, работающих в государствах дальнего зарубежья, определяет свое положение в стране приема как легальное, 34,8% - как нелегальное, затруднились с ответом – 9,9%.

Ситуация достаточно парадоксальная, если учесть, что в отличие от трудовой миграции в государства старого зарубежья, которая осуществлялась в основном только при наличии визы, то трудовая миграция в государства нового зарубежья до сегодняшнего дня осуществляется на основе безвизового режима. Является ли такой расклад в ответах респондентов результатом того, что трудовой мигрант, отправляясь на заработки в страну дальнего зарубежья, осознает легальность своего положения посредством приобретения (получения) въездной визы? Соответственно, отсутствие необходимости получить визу не формирует у него сознания легальности нахождения в стране нового зарубежья? Но ведь не секрет, что основная масса молдавских гастарбайтеров, попадая в страны старого зарубежья легально, там находится нелегально или же занимается трудовой деятельностью, которая не предполагается соответствующей въездной визой.

Является ли этот расклад в ответах результатом того, что по сравнению с государствами старого зарубежья в государствах СНГ система паспортного контроля, прописки, регистрации соблюдается более строго, а действия правоохранительных органов по соблюдению и контролю более целенаправленны, постоянны и жестки? Несомненно, что действия правоохранительных органов в государствах СНГ нередко более жестки и жестоки, чем в государствах Европейского Союза. Однако, достаточно ли влияния этого фактора на ответы респондентов?

Трудно сказать. Очевидно лишь то, что наличие разрешения на занятие трудовой деятельностью прямо, непосредственно не сказывается на ответах респондентов в целом.

Так, только каждый четвертый респондент (как в странах СНГ, так и в странах старого зарубежья) имеет оформленное право на занятие трудовой деятельностью (соответственно, 24,4% и 26,4%). То есть, подавляющее большинство молдавских гастарбайтеров нарушает законодательство стран приема. Люди находят работу на вы-

езде различными путями: «через родных, знакомых» был наиболее популярным ответом (в странах СНГ – 59,0%; в странах старого зарубежья – 62,1%); «самостоятельно»: в СНГ – 33,3%, в странах старого зарубежья – 24,3%.

Респонденты по-разному оценивают свои мигрантские заработки. Вполне удовлетворены своим заработком – 29,5% молдавских граждан, работающих в государствах СНГ, и 64,1% молдавских граждан, работающих в странах старого зарубежья. Считают их довольно скромными – 42,3% и 18,3% респондентов, работающих, соответственно, в СНГ и в старом зарубежье. Оценивают их как «совсем маленькие» 7,7% и 2,1% работающих, соответственно, в СНГ и в странах старого зарубежья. В то же время затруднился с ответом каждый пятый (20,5%) респондент, трудовой мигрант в СНГ и каждый седьмой (15,5%) респондент, работающий в государствах старого зарубежья. В этих ответах достаточно отчетливо раскрыты причины переориентации миграционных стратегий молдавских гастарбайтеров на государства старого зарубежья.

Транспортируют заработанные деньги люди следующим образом. Преобладающим ответом является «сам привез». На это указывает 76,3% респондентов по СНГ и 44,3% респондентов по старому зарубежью. «Через банк» пересылает заработанные деньги только 6,6% респондентов по СНГ и около трети респондентов (31,4%) по старому зарубежью. «Через знакомых, родственников» переправляются деньги 14,5% и 22,9% респондентов, работающих, соответственно, в новом и старом зарубежье. Как видно из приведенных данных, молдавские гастарбайтеры, работающие в странах старого зарубежья, и в вопросе транспортировки заработанных денег на родину также более продвинуты, стремятся обезопасить себя от наездов рэкета, криминальных структур.

Проведенное исследование показало, что оценка респондентами «мигрантской жизни» неоднозначна. Твердо заявило о том, что их не устраивает мигрантская жизнь 39,7% респондентов по СНГ и 29,6% по государствам старого зарубежья. В основном устраивает жизнь мигранта по СНГ – 17,9% и по старому зарубежью – 30,3% респондентов. По параметру «отчасти устраивает» показатели практически равные – 29,5% (новое зарубежье) и 30,3% (старое зарубежье). В то же время затруднился ответить на этот вопрос по массиву СНГ 12,8% по массиву старое зарубежье – 9,9% опрошенных.

Говоря о планах на будущее, следует отметить, что трудовые мигранты как в СНГ, так и в старом зарубежье достаточно единодушны: - наиболее популярным ответом является «буду продолжать заниматься работой на выезде». Об этом говорит 42,3% опрошенных, работающих в СНГ, и 45,4% людей, занятых трудовой деятельностью в государствах старого зарубежья. Уже прекратили и не собираются больше этим заниматься 15,4% и 13,5% респондентов, работающих, соответственно, в СНГ и старом зарубежье. Собирается бросить в ближайшее время 9,0% и 13,5% респондентов, работающих соответственно, в новом и старом зарубежье. Настроены «скорее бросить, чем продолжать выездную трудовую деятельность» 2,6% в СНГ и 2,8% в старом зарубежье. В то же время каждый третий (30,8% в СНГ и 34,8% в старом зарубежье) еще не определились в своих окончательных стремлениях.

В то же время, респонденты (определенная часть) предполагают и даже предпринимают попытки остаться на постоянное местожительство в стране своей трудовой деятельности. При этом и в этом случае большим аттрактором выступают страны старого зарубежья, характеризующиеся более высоким уровнем жизни и уверенности в завтрашнем дне, социально-экономической и политической стабильностью, низким уровнем преступности. Так, более чем в два раза чаще молдавские гастарбайтеры стремились остаться в странах старого зарубежья (показатели, соответственно, 9,0% и 22,6%). В то же время не предпринимало таких попыток в странах СНГ 87,2% и в странах старого зарубежья 69,7% респондентов. Затруднилось ответить на этот вопрос 3,8% и 7,7% опрошенных респондентов, работающих в СНГ и в старом зарубежье.

Ответы людей свидетельствуют, что основная масса трудовых мигрантов (77,2%) не знакома ни с законодательством зарубежных стран, ни с молдавским законодательством по этому вопросу. И, естественно, не ожидает и не обращается к закону за помощью при трудоустройстве⁷⁷.

Как показывают проведенные социологические исследования, основная масса молдавских гастарбайтеров занята на работах с по-

⁷⁷ См.: Мошняга В. «Чемодан, вокзал ... и далее везде»: трудовая и коммерческая миграция городского населения Молдовы (по результатам социологического исследования). // *Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы.* / САРТЕС. – Кишинэу, 2000, с.121-131.

нижением имеющегося социального и профессионально-квалификационного статуса, используется в качестве неквалифицированной рабочей силы.

Молдавские гастарбайтеры нередко сталкиваются с ущемлением их прав: - 42,1% респондентов, работающих в странах СНГ, отмечают, что их права в той или иной степени ущемлялись. Среди трудовых мигрантов в государствах старого зарубежья таких людей меньше: - 23,3%. В то же время 42,3% респондентов в СНГ и 59,9% респондентов в старом зарубежье придерживается противоположной точки зрения. Затруднилось ответить на этот вопрос 15,4% и 16,9%, соответственно по СНГ и странам старого зарубежья. Как явствует из приведенных данных и по этому параметру ситуация более благоприятная для государств старого зарубежья.

Конкретизируя свои ответы, люди отмечали, где они ищут помощи, куда обращаются, если их права ущемляются. Для респондентов, работающих в странах СНГ, наиболее популярными явились ответы: в криминальные структуры – 45,5%; в правоохранительные органы, органы местной власти страны приема – 36,4%; к знакомым, друзьям – 9,1%. У респондентов, работающих в государствах старого зарубежья, «иерархия помощи» несколько иная: к знакомым, друзьям – 33,3%; в правоохранительные органы, местные органы власти страны приема; к работодателю – по 22,2%, к адвокату и в посольство, консульство Республики Молдова в стране приема – по 11,1%.⁷⁸

3. Проблемы, связанные с пересечением государственной границы

Подавляющее большинство граждан республики эмигрирует в западные страны через посредничество экономических агентов, обладающих правом деятельности в области зарубежного туризма, которые в действительности занимаются нелегальной вербовкой граждан на работу за границей. Оказывая только услугу по открытию визы в определенную страну, они взимают с граждан внушительные суммы денег, получая колоссальный незаконный доход. Каждый

⁷⁸ К сожалению, на этот вопрос основная масса респондентов как в государствах СНГ, так и в государствах старого зарубежья не ответила. Это свидетельствует, на наш взгляд, о том, что основная масса людей, столкнувшись с нарушением их прав, нигде не обращается, остается один на один с поправными правами и своими проблемами.

молдавский гражданин, мечтающий выехать на заработки зарубеж, выкладывает фирме сумму не менее 2000 долларов США⁷⁹.

Стремление государств приема противодействовать проникновению на их территорию молдавских (и не только молдавских) гастарбайтеров естественно. Правоохранительные органы, миграционные службы, выявив нелегальных трудовых мигрантов, арестовывают этих людей, вводят их паспортные данные в компьютер и высылают на родину за нелегальное проникновение.

Данные действия не всегда правомерны, так как в основной своей массе молдавские граждане прибывают в государства Западной Европы легально, имея на руках шенгенскую визу. Другое дело, что это, чаще всего, туристическая или гостевая виза. Случаев нелегального проникновения в страну очень мало. Нарушение закона имеет место не при проникновении в страну, а при нахождении на территории данного государства или в незаконной трудовой деятельности. На заседании подкомитета №3 «Европейский Союз – Молдова» «Таможенная трансграничная кооперация, отмывание денег, борьба с наркотиками, нелегальная миграция», состоявшемся 26 сентября 2000 года в Кишиневе, молдавская сторона обратила внимание на подобное несоответствие в классификации правонарушений молдавских граждан со стороны соответствующих служб государств Евросоюза.

Однако высланные молдавские граждане не оставляют надежд вновь попасть на «землю обетованную», в государства Европейского Союза. Для этих целей они идут на изменение букв в фамилии, изменение фамилии, получение нового паспорта или проникновение в страну при помощи паспорта другого государства (в стране значительное число граждан обладает двумя, тремя и более паспортами, соответственно, гражданствами. В общем, идет игра в «казанков-разбойников»). Правоохранительные органы западноевропейских государств методично выявляют и депортируют молдавских нелегалов, те же, в свою очередь, с неменьшей настойчивостью стремятся вновь попасть в государства Шенгенского соглашения. Это приводит к тому, что растет подозрительность, недоверчивое отношение к молдавским гражданам. Повсеместно (от Польши и до

⁷⁹ Согласно данным правоохранительных органов Республики Молдова этим занимается около 200 туристических фирм. (См.: Мошняга В., Евдокимова Л., Коман А., Краузе А., Руснак Г. Трудовая миграция в лицах: люди и судьбы. / «CAPTES». – Кишинэу, 2000, с.33).

Южной Кореи) стала массовой практикой недопущения в страну владельцев голубого молдавского паспорта, их высылка независимо от наличия правильно оформленных документов.

Несколько иная ситуация у молдавских граждан, работающих в государствах СНГ. Люди едут в Россию, другие новые независимые государства, пользуясь благами безвизового режима.

Как свидетельствуют наши исследования, в наибольшей степени возмущают и обижают трудовых мигрантов, пересекающих государственные границы внутри СНГ, придирки и вымогательства пограничных и таможенных служб новых независимых государств.

Анализ существа придирок показал, что в их основе лежат различные причины. Во-первых, неравноценность подходов различных работающих смен таможенных и пограничных служб к своему профессиональному делу. Респонденты, особенно «челноки», нередко знают фамилии начальников работающих смен на пунктах проведения таможенного и пограничного контроля, разделяют их на «добрых», досматривающих бегло, оперативно, и «вредных», т.е. придирающихся, осуществляющих полный досмотр с пристрастием, «всех и вся». Люди объясняют эти действия таможенников стремлением к вымогательству.

Несомненно, что данные наблюдения респондентов имеют под собой определенные основания. Эксперты из числа таможенников свидетельствуют, что подобные различия в подходах к выполнению своих функциональных обязанностей объясняются в основном не столько желанием «содрать мзду» с пересекающих границу (что, по признаниям самих экспертов, нередко имеет место), сколько различием в квалификации, опыте работы, профессиональной интуиции таможенника, осуществляющего досмотр граждан.

Во-вторых, реальные нарушения пограничного и таможенного режима. Проведенный анализ ответов респондентов как трудовых мигрантов, так и служащих соответствующих государственных структур, работающих на государственной границе, позволил выделить 3 основных группы нарушений.

А). Нарушения, связанные с сохранностью и законностью оформления документов, удостоверяющих личность владельца, пересекающего государственную границу. Чаще всего это «непродленный» паспорт или невклеенная вовремя фотография владельца паспорта в связи с достижением соответствующего возраста и т.д.

Б). Нарушения, связанные с ввозом или вывозом денежных знаков, национальной или иностранной валюты, их количества.

В). Нарушения, связанные с ввозом или вывозом товаров, их количества и наименования.

Причины подобных нарушений кроются, особенно по первому комплексу нарушений, в определенной невнимательности, необязательности людей. Однако, главным, на наш взгляд, является все-таки экономическая причина. Люди стремятся сэкономить на дороге, своем проживании, питании, только бы сделать свою трудовую деятельность более рентабельной. «Челноки» однозначно признают, что «если возить, что дозволено, и в том объеме, в котором дозволено, то это занятие становится невыгодным. Таким образом, возникают проблемы при таможенном контроле».

Нелегальность пребывания трудовых мигрантов в стране приема также оказывает негативное влияние на соблюдение установленных правил вывоза денег из данной страны. При этом отметим, что несовершенство таможенного и налогового законодательства стран приема, различие правил между государствами СНГ, в которых работает или через которые проезжает трудовой или коммерческий мигрант, также оказывает влияние, подталкивает людей на нарушения таможенного или пограничного режима. Несомненно, что имеет место и такая причина как нарушение правил пересечения государственной границы со стороны работников пограничных и таможенных служб⁸⁰.

Каким же образом люди, сознательно нарушая существующий порядок пересечения государственной границы, преодолевают границу и разрешают возникающие при этом проблемы?

Как показывают результаты проведенных социологических исследований, путей решения этих проблем несколько.

Во-первых, попытки разжалобить (“пожалей, не наказывай”) пограничника или таможенника, обнаружившего нарушение, за которое предполагаются определенные карательные санкции со стороны государства. Однако, в современных условиях рассчитывать на позитивное, бесплатное решение – пропуск “с последним предупреждением” – приходится редко: пограничник тоже человек, который живет в условиях социально-экономического кризиса, невыразительной заработной платы, недостаточной для нормального суще-

⁸⁰ См.: *На границе «добро» не дают, а ... берут.* // «Независимая Молдова», 2001, 2 августа

ствования его семьи. В условиях становящейся государственности, отсутствия укоренившихся и государственно-правовых традиций, повсеместно соблюдаемых и обществом, и государством, и гражданином; реального правового и социального беспредела; социально-политической и экономической нестабильности; крушения нравственных идеалов вариант бесплатного прощения нарушителя является исключением из правил.

Во-вторых, попытки нарушителя обмануть работников государственных структур, ответственных за соблюдение пограничного и таможенного режима на государственной границе. Это, в первую очередь, касается не “челнока”, которому практически невозможно скрыть провозимый товар и его объемы. Выше мы уже отмечали, что нарушение границы при ввозе / вывозе товаров в основном связано с количеством, объемами провозимого товара, ибо рентабельность коммерческой миграции во многом связана с меньшими затратами на провоз товара, предназначенного на продажу.

В наибольшей степени это касается ввоза / вывоза, транспортировки денег через границу. Что, в первую очередь, характерно для трудового мигранта, гастарбайтера, стремящегося перевезти заработанные в зарубежье деньги, валюту на родину, в свою страну. При этом, как показывают опросы молдавских трудовых мигрантов в государствах СНГ, имеется прямая зависимость между нелегальностью пребывания и трудовой деятельности гастарбайтера в стране приема и стремлением перевезти деньги “налом” самому или при помощи родственников, друзей, хороших знакомых⁸¹.

Стремясь обмануть бдительность работников, осуществляющих контроль, люди пускаются “во все тяжкие”, пытаются спрятать деньги в различных малодоступных и порой очень неожиданных местах.

В-третьих, попытки откупиться, предложив соответствующую “мзду” пограничникам или таможенникам, обнаружившим соответствующее нарушение. При этом, как показывают опросы представителей как одной, так и другой заинтересованных групп, вовлеченных в неофициальные (“неформальные”) отношения на границе, более

⁸¹ *Полагаем, что на стремление людей перевезти, а не переслать деньги через банк оказывает воздействие также и недоверие людей к банкам в государствах переходного типа, боязнь, что банк «лопнет» и все сбережения пропадут, «сгорят».*

активной стороной в предложении “мзды” являются представители трудовых и коммерческих мигрантов.

Респонденты из числа трудовых и коммерческих мигрантов, соглашаясь с тем, что они сами предлагают деньги либо товар взамен “прощения” нарушения, в то же время отмечают, что сама манера поведения пограничника (таможенника) подталкивает к даче взятки: - работник соответствующей службы просит нарушителя выйти с ним, к примеру, в тамбур поезда, - то есть побеседовать наедине, без свидетелей. Что естественно, воспринимается проштрафившимся гражданином как начало диалога не между нарушителем и государством, а между нарушителем и представителем государства, расположенным “умилостивить родное государство” за соответствующее *персональное* вознаграждение (естественно, что в таком разговоре “лишних глаз”, свидетелей, в целом гласности, не надо).

Как показывают ответы респондентов, в их практике бывали случаи, когда таможенник высказывал искреннее сожаление по поводу того, что пассажиры не везут с собой ничего запрещенного правилами пограничного и таможенного режима. И ему, в этом случае, нечем поживиться. Сожаление, сделанное в шуточной форме, воспринимается людьми как прозрачный намек на готовность досматривающего на диалог в неформальной обстановке. Отметим, что это характерно не только для представителей пограничных и таможенных структур нового зарубежья.

4. Проблемы молдавских трудовых мигрантов в странах приема.

Проблем, с которыми сталкиваются трудовые и коммерческие мигранты немало. Рассмотрим эти проблемы по каждой из выделенных категорий молдавских трудовых мигрантов в зарубежье.

4.1. Коммерческие мигранты («челноки»)

Среди проблем, связанных с транспортировкой приобретенного для продажи товара, коммерческие мигранты отмечают высокие пошлины, взятки и вымогательство со стороны таможенников, ограничение ввоза. «Челноки», работающие в новом зарубежье, выстраивают следующую иерархию проблем: высокая пошлина (51%), взятки и вымогательство (36,0%) и ограничение ввоза (13,0%). У «челноков», работающих со старым зарубежьем, эта иерархия несколько иная: ограничение ввоза, необходимость представления чеков на

товар (38,5%), взятки и вымогательство (32,8%), таможенная пошлина (14,4%). В то же время «челноки» в старое зарубежье отмечают большую трудность пересечения таможни и границы.

Коммерческие мигранты, заинтересованные в более высокой рентабельности своего бизнеса, нередко жертвуют своим здоровьем (“дорого”, “нет времени” заниматься своим здоровьем), бытовыми условиями, питанием (“мало едим, экономим”, “некачественное питание”). Они живут в плохих, нередко антисанитарных условиях, стремятся экономить на стоимости жилья (“дорого”). И это одинаково характерно как для тех, кто делает свой “челночный бизнес” в старом, так и в новом зарубежье. Принцип “дорого” / “надо дешевле” является определяющим в их трудовой деятельности.

И те, и другие нередко сталкиваются с рэкетом, который, по свидетельствам респондентов, “часто останавливают”, “грабят”, “вымогают деньги”. “Челноки” жалуются также и на преступность иного рода, выражающуюся в кражах товаров, денег.

4.2. Гастарбайтеры на постоянной основе.

Трудовые мигранты, как известно, выезжают за пределы страны с целью трудоустроиться и заработать. То есть, основной целью их выезда является трудоустройство. Среди основных проблем, связанных с оформлением на выездной работе респонденты, гастарбайтеры на постоянной основе в странах СНГ, указывают необходимость наличия прописки (66,7%), без которой невозможно трудоустроиться, и связанная с этой же проблемой сложность ее оформления (33,3%). Гастарбайтеры на постоянной основе в странах старого зарубежья в качестве главной проблемы отмечают наличие визы (44,4%), сложность ее оформления (27,6%), ее дороговизну (11,1%). Подобное отличие объясняется различием подходов в странах старого и нового зарубежья. Безвизовый режим и обязательная прописка для трудоустройства (в первую очередь в России) в СНГ и необходимость визы при отсутствии института прописки в государствах старого зарубежья.

В то же время молдавские трудовые мигранты отмечают проблемы, связанные с регистрацией в государствах приема. В первую очередь, это дороговизна регистрации. В этом сходятся и те, кто работает в СНГ (42,9%), и те, кто работает в странах дальнего зарубежья (45,5%). Однако, далее иерархия проблем различна. В странах нового зарубежья – наличие для этого прописки (28,6%), далее, в

тесной взаимосвязи с этой проблемой, сложность оформления и механизм штрафных санкций (по 14,3%). В государствах старого зарубежья – нелегальность пребывания (18,2%), незнание законов (9,1%) и регистрация только после трудоустройства (9,1%).

Опять же в этих проблемах, их ранжировании отражаются различные государственные подходы к наличной ситуации. В России (последствие советских подходов в трудовых отношениях) сначала прописка и регистрация, а, затем, в соответствии с ней, рабочее место. В то время как в странах либеральной демократии – сначала рабочее место, а затем, как правовая формализация существующих трудовых отношений - регистрация.

Немало проблем встречается у гастарбайтеров и в ходе трудового процесса. При этом среди наиболее острых и актуальных проблем – это маленький заработок и несоблюдение трудовых соглашений. При этом проблема малого заработка в наибольшей степени актуальна для трудовых мигрантов в старом зарубежье (52,0%). Респонденты-гастарбайтеры в новом зарубежье указывают на эту проблему в меньшей степени – 37,5%. Это объясняется, на наш взгляд, тем обстоятельством, что разница в заработной плате между гастарбайтером и местным работником в государствах старого зарубежья выражена более отчетливо.

Несоблюдение работодателем договоренностей по оплате труда гастарбайтеров, как отмечено выше, имеет различные формы. Наиболее распространенной формой является несвоевременная выплата заработанных денег. В странах СНГ на это указывает 50% респондентов. В странах старого зарубежья на это обращает внимание 16% опрошенных. В то же время 28% молдавских трудовых мигрантов в старом зарубежье указывают и другие формы: «плохое отношение», «не заплатил», «нарушение контракта», «нет гарантии, что заплатят», «оплата через посредников» и т.д.

Значительное внимание респонденты уделяют проблемам, возникающим у трудового мигранта с представителями правоохранительных органов страны приема. В странах СНГ наиболее острой проблемой является проверка документов (72,7%), нередко сопровождающаяся вымогательствами и взятками (18,2%). В той или иной степени с этими же проблемами сталкиваются и трудовые мигранты в государствах старого зарубежья. Проверка документов отмечена 18,8% респондентов. Нередко проверка документов сопровождается также взятками (6,3%) или штрафами (6,3%). На штрафы молдавс-

кие гастарбайтеры в новом зарубежье практически не указывают, что косвенно свидетельствует о том, что наиболее популярной формой общения молдавского трудового мигранта, в той или иной степени нарушающего законодательство России, и представителя российских правоохранительных органов являются не штрафы.

В то же время молдавские гастарбайтеры (18,8% опрошенных) отмечают “плохое отношение” к ним со стороны представителей полиции стран приема. Однако наиболее злободневной проблемой для гастарбайтеров в странах старого зарубежья является проблема депортации. На это указывает каждый второй трудовой мигрант - респондент (50,0%).

Проблемы, связанные с медицинским обслуживанием, также актуальны для трудового мигранта. Однако, общение с медициной чаще всего оказывается непозволительной роскошью для гастарбайтера. Работающие в странах СНГ объясняют это “дороговизной” (66,7%) или отсутствием медицинской страховки (33,3%). Для работающих в старом зарубежье эти объяснения также являются наиболее распространенными: “дорого” (42,9%), “нет медицинской страховки” (38,1%). Менее популярными ответами являются нерегулярность (4,8%) или отсутствие медицинского обслуживания (9,5%), нелегальность нахождения в стране (4,8%), в силу чего медицинское обслуживание оказывается малодоступным.

Среди других проблем, имеющих серьезную значимость для трудового мигранта выделим проблемы, связанные с бытом. В СНГ это в первую очередь плохие, антисанитарные условия жилья, тоска по родным, особенно детям, сложность пересылки заработанных денег на родину, в Молдову. Эти проблемы волнуют практически от трети до 2/3 опрошенных респондентов. Фактически эти же проблемы волнуют и респондентов, работающих в старом зарубежье: тоска по родным (54,5%), жилье (44,0%), незнание языка (35,3%).

4.3. Гастарбайтеры - сезонные рабочие (строители)

У гастарбайтеров-сезонников практически те же проблемы, что и у трудовых мигрантов на постоянной основе.

Среди основных проблем, связанных с оформлением на выездной работе респонденты, гастарбайтеры-сезонники в странах СНГ, указывают необходимость наличия прописки (38,5%), без которой невозможно трудоустроиться, и связанные с ней сложность оформления (11,5%) и дороговизна (26,9%). В силу этого трудовые миг-

ранты нередко сталкиваются с проблемой уплаты штрафов (11,5%) или дачи взяток (7,7%). Строители-сезонники в странах старого зарубежья в качестве главной проблемы отмечают нелегальность пребывания в стране приема (40,2%), необходимость визы (20,0%), сложность и дороговизна ее оформления (13,3%), проблемы с регистрацией (13,3%) и нахождением работы (13,2%). Подобное различие объясняется, как мы уже отметили ранее, отличием подходов в странах старого и нового зарубежья к проблеме «трудоустройство и регистрация / прописка».

Немало проблем встречают гастарбайтеры и в ходе трудового процесса в зарубежных странах. В приведенной ниже таблице отражены (на основе ответов респондентов) различные проблемы, с которыми сталкиваются трудовые мигранты в странах старого и нового зарубежья. При этом отметим, что эта таблица является редким примером того, что причины, названные гастарбайтерами-сезонниками, работающими в старом зарубежье, совпадают с причинами, отмеченными трудовыми мигрантами, работающими в государствах нового зарубежья. Конечно, количественное выражение, ранг значимости этих проблем для респондентов различен. Однако, это совпадение свидетельствует о том, что нелегальный характер трудовой деятельности гастарбайтеров оказывает одинаково разъедающее воздействие на поведение предпринимателей как в старом, так и в новом зарубежье. Более того, в поведении бизнесменов в стабильных странах западной демократии, нередко процветает не меньший произвол и беспредел в отношении трудового нелегала⁸², чем в действиях предпринимателей в постсоветских странах, только ступивших на путь демократических общественных трансформаций.

Таблица 1. Проблемы, связанные с расчетом с заказчиком.

<i>проблема</i>	<i>Новое зарубежье</i>		<i>Старое зарубежье</i>	
	<i>%</i>	<i>ранг</i>	<i>%</i>	<i>ранг</i>
Не платили вовремя	38,5	1	13,9	4
Не заплатили	21,4	2-3	23,1	2
Нет гарантии, что заплатят	21,4	2-3	15,1	3

⁸² См.: Мошняга В. Молдавские гастарбайтеры в Западной Европе: состояние и проблемы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politica). Partea XVII. / USM. – Chisinau, 2001, p.131-133.

Не заплатил все	7,1	4-5	7,5	6
Невсегда платил	7,1	4-5	32,7	1
Малый заработок	4,5	6	7,7	5

Значительное внимание респонденты уделяют проблемам, возникающим у трудового мигранта с представителями правоохранительных органов страны приема. В странах СНГ наиболее острой проблемой является проверка документов (23,8%), нередко сопровождающаяся вымогательствами и взятками (33,3%).

В той или иной степени с этими же проблемами сталкиваются и трудовые мигранты в государствах старого зарубежья. Отсутствие прописки и регистрации (42,9%) является по мнению людей наиболее острой проблемой, вокруг которой возникают сложности и осложнения с органами правопорядка государств СНГ. Проверка документов отмечена 18,8% респондентов. Нередко проверка документов сопровождается также взятками (6,3%) или штрафами (4,8%). И здесь мы отмечаем, что штрафы менее популярная форма общения молдавского трудового мигранта, в той или иной степени нарушающего законодательство России, и представителя российских правоохранительных органов.

В то же время молдавские гастарбайтеры в странах старого зарубежья отмечают в качестве наиболее острой проблемы (50,0% опрошенных) отмечают «наличие соответствующей визы». Отсутствие ее чревато нелегальным пребыванием в стране приема (8,3%), как следствие - депортацией (16,7%) или же дачей взятки представителям правоохранительных органов, полиции стран старого зарубежья.

Другой актуальной проблемой является рэкет. Вновь обратимся к таблице, которая также как и таблица 1 демонстрирует идентичность по названным причинам как в странах СНГ, так и в странах старого зарубежья. Однако, если таблица 1 показала растущую близость в поведении бизнесменов в государствах старого и нового зарубежья в отношении рабочего-нелегала, то в данном случае эта близость в формулировках ответов респондентов относительно поведения рэкета объясняется тем, что и в тех и в других странах действует наш, «СНГ-овский» рэкет.

Таблица 2. Проблемы, связанные с рэкетом.

<i>проблема</i>	<i>Новое зарубежье</i>		<i>Старое зарубежье</i>	
	<i>%</i>	<i>ранг</i>	<i>%</i>	<i>ранг</i>
вымогательство	63,6	1	12,5	4
грабят	18,2	2	25,0	2-3
страх	9,0	4	50,0	1
Навязывали «крышу»	9,1	3	12,5	2-3

Проблемы, связанные с медицинским обслуживанием, также актуальны для трудового мигранта. Однако, общение с медициной чаще всего оказывается непозволительной роскошью для гастарбайтера. Работающие в странах СНГ объясняют это “дороговизной” (50,0%) или отсутствием медицинской страховки (25,0%). Менее популярными ответами являются отсутствие медицинского обслуживания (12,5%) или отсутствие регистрации в стране (12,5%), в силу чего медицина оказывается малодоступной. Для работающих в старом зарубежье эти объяснения также являются наиболее распространенными: “нет медицинской страховки” (73,3%), “дорого” (20,0%). Менее популярными ответами является отсутствие медицинского обслуживания (6,7%).

Среди других проблем, имеющих серьезную значимость для трудового мигранта выделим проблемы, связанные с бытом. В первую очередь, проблемы с питанием. Традиционно, для людей, стремящихся заработать как можно больше и потому экономящих на питании, здоровье, жилье, это дороговизна (77,8%), отсутствие режима и некачественное питание (по 11,1%) – респонденты, работающие в СНГ; дороговизна (50,08%), некачественное питание и “мало едим, экономим” (по 25,5%) – страны старого зарубежья.

Кроме того, в СНГ это, в первую очередь, плохие, антисанитарные условия жилья (20,0%), сложность пересылки заработанных денег (60,0%) на родину, в Молдову. Фактически эти же проблемы волнуют и респондентов, работающих в старом зарубежье: жилье (36,4%), незнание языка (18,2%), неуверенность, постоянное напряжение, чрезмерные физические нагрузки и усталость (по 18,2%).

Сравнительный анализ положения молдавских трудовых и коммерческих мигрантов в государствах старого и нового зарубежья показывает, что их положение в странах старого зарубежья в отличие от государств СНГ по многим показателям более благоприятное. Это, в свою очередь, оказывает влияние на постепенную переори-

ентацию молдавских трудовых и коммерческих мигрантов на государства старого зарубежья. В то же время, анализ проблем, с которыми сталкиваются трудовые мигранты в зарубежье, свидетельствует, что эти проблемы во многом идентичны, сложны и нередко малоразрешимы рядовым, атомизированным трудовым мигрантом, не обладающим правовой, социальной, политической поддержкой ни со стороны государственных, ни со стороны гражданских структур как своего государства, так государства, в котором он работает, зарабатывает “хлеб насущный”.

ПОТЕНЦИАЛЬНАЯ МИГРАЦИЯ КАК НАЧАЛЬНАЯ СТАДИЯ МИГРАЦИОННОГО ПРОЦЕССА: АНАЛИЗ СИТУАЦИИ И ИЗУЧЕНИЕ ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ

Елена ОВЧИННИКОВА
г. Хмельницкий, Украина
Технологический университет Подолья
Инженерно-экономический факультет
Кафедра АСМЕ
преподаватель

В начале 90-х годов происходил массовый отток населения за пределы Украины. В первую очередь эмигрировала та часть населения, которая уже была потенциально готова к эмиграции, но ее сдерживали государственные запреты. Затем начали выезжать граждане, которые не собирались на постоянное место проживания, но имели родственников, друзей в других странах. Время их пребывания за границей, как правило, невелико, и эта категория уже относится к трудовой миграции – временный выезд на заработки за границу с последующим возвращением. Третий поток - это предприниматели - “челноки”, движение которых не относится к миграции, однако его масштабы также достаточно велики.

В последние годы поток мигрантов стал значительно меньшим, но его сальдо остается отрицательным. Вместе с тем, наибольшее развитие получила трудовая миграция. Зачастую во время туристической поездки, либо оставаясь после окончания срока официально-

го пребывания в другой стране, наши соотечественники работают там, как правило, нелегально. Процесс такой миграции имеет стихийный характер и очень мало изучен. Как результат этого – социальная незащищенность трудовых мигрантов на случай потери трудоспособности по разным причинам, низкая заработная плата, работа не по специальности и т. д.

Исследование миграционных процессов в Украине достаточно широко представлено в научной и популярной литературе. Проблемы миграции привлекают внимание историков, демографов, политиков и экономистов. Однако для изучения миграционных процессов недостаточно анализировать только свершившуюся миграцию: большое значение имеет исследование так называемой «потенциальной миграции», возможность на ее основе прогнозирования развития процесса.

Прежде всего, определимся с понятиями «миграция» и «потенциальная миграция», которые являются одними из основных в теории миграциологии. Одной из первых о «потенциальной миграции» упоминает Л.Л.Шамилева⁸³. Также к этому вопросу обращались А.У.Хомра, Т.П.Петрова, А.В.Позняк и др. Содержание понятий обычно раскрывается с помощью их определений.

Как нам кажется, понятие «миграция населения» нельзя трактовать однозначно. Еще в 1973 г. В.В.Покшишевский писал об использовании термина “миграция” в единственном числе и “миграции” – во множественном числе в равной мере⁸⁴. В 80-х годах говорится об «узком» и «широком» понятии миграционного движения населения. К узкому понятию миграции авторы относят территориальные (пространственные) движения населения – т.е. перемещения людей относительно мест жительства или мест приложения труда (межпоселенческое и внутripоселенческое движение). А в широком смысле под миграцией понимают любой вид территориальных перемещений, связанных и не связанных со сменой места приложения труда (например, маятниковая и сезонная миграция). Подобное оп-

⁸³ Шамилева Л.Л. *Моделирование миграции населения в районе (на примере Донецкой области)*. / Автореферат дис. на соискание ученой степени кандидата экономических наук. - Москва, 1975.

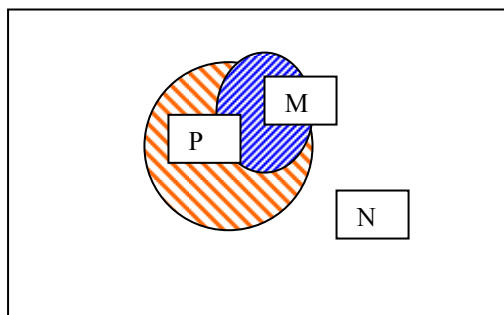
⁸⁴ Денисенко М.Б., Ионцев В.А., Хорев Б.С. *Миграциология*. - Москва, 1989, с.4.

ределение встречается и у А.У.Хомры: «наиболее простой результат миграции – изменение территориальных структур населения»⁸⁵.

Однако мы считаем, что в определение «миграция» недостаточно вводить только территориальные перемещения населения. Миграционная система включает в себе элементы, по сути, не изменяющие своего места жительства и приложения труда, но условия, факторы, причины, действующие в определенное время на них, могут постоянно «давить» на сознание и побудить к желанию мигрировать. Подобную ситуацию мы называем «потенциальной миграцией». Учетно-статистически ее изучить невозможно, но теоретически, процент потенциальной миграции в стране в различные периоды может достигать 100%.

Воспользуемся диаграммой Венна (рис.1) для формализации понятий⁸⁶.

Рис. 1. Диаграмма Венна для формализации понятия миграции населения.

Заштрихованная красным область на диаграмме (P) – представляет класс, обозначаемый «потенциальная миграция», заштрихованная синим (M) – «миграция». Не заштрихованная область (N) – универсальное множество – «население», которое является дополнением множества (P). Множество (P) содержит подмножество (M).

⁸⁵ Хомра А.У. *Воспроизводство населения: территориально-организационный аспект.* / Наукова думка - Киев, 1990, с.76.

⁸⁶ Ладенко И.С. *Логические проблемы системного анализа трудовых ресурсов. Моделирование и формализация.* - Новосибирск, 1975, с.30

Учитывая, что индивиды могут перемещаться из одних классов в другие, можно представить процесс миграции в виде схемы (рис. 2).

Рис. 2. Схема состояний перехода в системе «миграция населения»

Потоки населения, естественно, имеют свою статистическую и структурную информацию (количественные и качественные характеристики). Это может быть социально-демографическая дифференциация населения (пол, возраст, состояние в браке, социальная группа и т.д.), экономическая (наличие работы, уровень доходов) и др.

Таким образом, в любом обществе стадии «миграция» предшествует стадия «потенциальная миграция», поэтому мы считаем, что для полного исследования процессов миграции необходимо учитывать состояние потенциально готовой к миграции части населения.

Учет миграции населения всегда был более тяжелым и более сложным в сравнении с учетом естественного движения населения, что обусловлено как спецификой в организации самого учета, так и недостаточно разработанной теорией общего миграционного перемещения населения, и, в частности, миграции трудовых ресурсов. Основными источниками данных об объеме, структуре и направлении миграционных потоков рабочей силы являются:

- данные текущего учета трудовой миграции;
- данные выборочных обследований.

Для исследования трудовых мигрантов нами было проведено анкетирование жителей г.Хмельницкого и Хмельницкой области по проблемам трудовой миграции. В опросе участвовали следующие города: Хмельницкий, Каменец-Подольский, Староконстантинов, Летичев. Исследовались такие характеристики миграционных потоков, как география трудовых перемещений, сроки пребывания, распределение по годам (1995-1999 гг.).

С целью нормирования результатов анализа нами предложено ввести понятие “*эмигранто-год*” (эмигр.-г.). То есть, решено при-

вести все данные к одному году, считать, что все выезды на заработки происходили сроком на один год.

$$E = \sum_{i=1}^n (K_{ч} \cdot K_{м}) / 12 \quad (1)$$

где: $K_{ч}$ – количество человек (эмигрантов),
 $K_{м}$ – количество месяцев пребывания за границей.

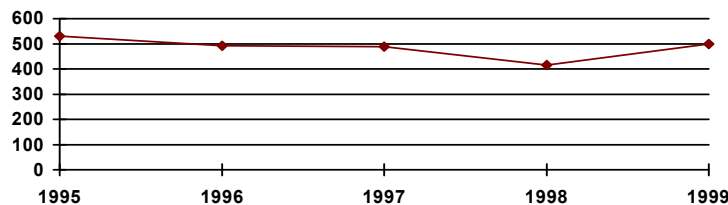
В результате исследования получены следующие показатели трудовой миграции за 1995-1999 г. (табл. 1).

Таблица 1. Результаты обработки анкет

Показатели	1995	1996	1997	1998	1999
X	1,0423	0,913	0,981	0,749	0,859
σ	1,005	0,47	0,68	0,48	0,65
Δ	0,008	0,004	0,005	0,004	0,005
N	250000	250000	250000	250000	250000
n	50000	50000	50000	50000	50000

Динамика численности трудовых мигрантов свидетельствует (рис.3), что наименьшее количество выездов за границу с целью трудоустройства было в 1998 году. По данным опроса, планируют выезд за границу на заработки 0,86% населения. Однако такой прогноз допускает погрешность вследствие специфики поездок, нежелании открыто сказать об этом, а также экономической нестабильности.

Рис.3. Динамика количества трудовых мигрантов г.Хмельницкий.

Результаты исследований показали, что в среднем по городу 0,98% населения выезжают за границу с целью временного трудоустройства. Учитывая численность населения города (около 250 тыс. чел.), эта цифра составит примерно 2500 человек ежегодно.

Однако статистическая отчетность (официальное количество лиц, обратившихся в службу занятости с целью заграничного трудоустройства) дает расхожую картину по трудовым мигрантам в сравнении с проведенными исследованиями. Так, согласно статистическим данным, в 1996 году из Хмельницкой области выехало на заработки лишь 19 человек, а в 1997 году - 25.

В то время как по данным социального опроса на каждые 100 городских жителей приходится один трудовой мигрант, официальные нормативные расчеты определяют только 1 искателя работы в заграничных странах на 10000 человек. То есть, официальная статистика отличается от выборочной в 100 раз. Очевидно, что на сегодняшний день неадекватно ведется учет трудовой эмиграции, не отработаны законодательные акты, регулирующие межгосударственное перемещение рабочей силы.

Как было сказано выше, первой стадией миграционных перемещений является «потенциальная миграция». Поэтому исследование качественной структуры миграции населения Хмельницкой области проводилось по двум видам анкет: «Эмиграция» и «Потенциальная миграция». Рассмотрим некоторые вопросы анкет.

Анализ половой структуры миграционных потоков.

Известно, что процентное отношение женщин и мужчин в общей численности населения, как Украины, так и Хмельницкой области, неравное: приблизительно 54 % женщин и 46 % мужчин. Как видно из таблицы 2, в городах Хмельницком, Староконстантинове и Летичеве среди опрошенных потенциальных эмигрантов большая часть при-

ходится на представителей мужского пола, лишь в г.Каменец-Подольском большинство потенциальных мигрантов – женщины.

Таблица 2. Распределение трудовых мигрантов по полу, %

	1		2		3		4	
	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б
Потенциальных эмигрантов	69	31	37,5	62,5	70	30	82	18
Эмигрантов	68,5	31,5	50	50	80	20	90	10
Средний показатель	68,75	31,25	43,75	56,25	75	25	86	14

Примечание: 1 – Хмельницкий; 2 - Каменец-Подольский; 3 – Староконстантинов; 4 – Летичев.

А – мужчины; Б – женщины.

Что касается распределения по полу мигрантов, отвечающих на вопросы анкеты «Эмиграция», то ситуация почти такая же, как с потенциальными мигрантами. В городах Хмельницком, Староконстантинове и Летичеве количество мужчин-эмигрантов больше, чем эмигрантов-женщин, только в г.Каменец-Подольском эмигрантов обоих полов поровну.

Распределение трудовых мигрантов по возрасту.

При обработке анкет серий “Эмиграция” и “Потенциальная эмиграция” распределение трудовых мигрантов предложено по таким возрастным группами: до 20 лет, 21-25 лет, 26-30 лет, 31-35 лет, 36-40 лет, 41-45 лет, 46-50 лет и старше 50 лет.

По г.Хмельницкому наибольшая численность у возрастной группы - 36-40 лет и 26-30 лет, в г.Каменец-Подольском наибольшее количество эмигрантов приходится на возрастную группу - 21-25 лет и 36-40 лет, в г.Староконстантинове – 31-35 лет, в г.Летичеве – 36-40 лет.

В городах Хмельницком, Староконстантинове и Летичеве наибольшее количество потенциальных мигрантов приходится на возрастную группу 36-40 лет, в г.Каменец-Подольском - на группу до 20 лет.

Семейные характеристики мигрантов.

В состав семейных характеристик входят такие демографические характеристики, как: семейное положение, размер семьи, количество детей до 16 лет в семье и т.д.

Большая часть трудовых мигрантов - это люди, состоящие в браке, что наблюдалось во всех городах проведения исследования. То же характерно для потенциальных трудовых эмигрантов в городах Хмельницком, Староконстантинове и Летичеве.

Размер семьи также играет значительную роль в миграционных процессах. В городах Староконстантинов и Летичев среди эмигрантов наибольшее количество составляют те, размер семьи которых составляет 3 человека, в г.Каменец-Подольском - 4 человека. Среди «Потенциальных эмигрантов» лишь в г.Хмельницком наибольшее количество семей, размер которых превышает 4 человека, в других городах, где проводилось исследования, наибольшее количество потенциальных эмигрантов приходилось на семьи из трех человек (табл.3).

Таблица 3. Размер семьи трудовых мигрантов

	2 чел.	3 чел.	4 чел.	5 чел.	6 чел.	7 чел.
<i>Хмельницкий</i>						
<i>1</i>	6.8	37.7	37.7	3.4	-	-
<i>2</i>	22.4	33.6	38.5	2.1	-	-
<i>Каменец-Подольский</i>						
<i>1</i>	12.5	17.5	36.3	10	-	1.3
<i>2</i>	11.3	27.5	25	6.3	5	2.5
<i>Староконстантинов</i>						
<i>1</i>	8	46	28	2	-	-
<i>2</i>	10	54	30	-	-	-
<i>Летичев</i>						
<i>1</i>	4	42	26	10	-	-
<i>2</i>	22	38	32	6	-	-

Общие показатели						
1	7.8	35.8	32.1	6.4	-	0.3
2	16.4	38.8	31.4	3.6	1.3	0.6
Всего	12.1	37.1	31.7	5	0.6	0.5

Примечание: 1-Эмиграция; 2 - Потенциальная эмиграция.

Таблица 4. Количество детей до 16 лет в семьях трудовых эмигрантов

	нет	1	2	3	4	5 и >
Хмельницкий						
1	27.4	51.8	19.9	0.7	-	-
2	31	46.9	22.4	-	-	-
Каменец-Подольский						
1	8.8	32.5	13.8	-	-	-
2	37.5	27.5	8.8	1.3	1.3	-
Староконстантинов						
1	14	54	14	-	-	-
2	16	72	12	-	-	-
Летичев						
1	16	58	24	-	-	-
2	-	52	28	-	-	-
Общие показатели						
1	16.6	49.1	17.9	0.2	-	-
2	21.1	49.6	17.8	0.33	0.33	-
Всего	18.9	49.4	17.85	0.26	0.16	-

Примечание: 1-Эмиграция; 2 - Потенциальная эмиграция.

В городах Хмельницком, Каменец-Подольском и Староконстантинове больше всего эмигрантов из семей с 1 ребенком, в г.Летичеве из семей с двумя детьми. Относительно потенциальных мигрантов можно сказать, что более всего потенциальных эмигрантов из городов Хмельницкого, Староконстантинова и Летичева имеют семьи с одним ребенком. В г.Каменец-Подольском наибольшее количество

потенциальных эмигрантов не имеет детей (табл.4).

Характеристика трудовых мигрантов по уровню образования.

Еще одна важная качественная характеристика трудовых мигрантов, подчеркивающая их потенциал, образовательный и интеллектуальный уровень. По уровню образования мигранты разделены на тех, кто имеет: высшее, незаконченное высшее, среднее специальное, среднее общее и неполное среднее образование.

Уровень образования большинства эмигрантов из всех исследуемых городов – среднее специальное. В городах Хмельницком, Староконстантинове и Летичеве большинство потенциальных мигрантов имеют среднее специальное образование, а в Каменец-Подольском - незаконченное высшее образование. Это должно насторожить представителей образовательной сферы – многие студенты бросают учебу и выезжают на заработки за границу. Таким образом, снижается престиж высшего образования.

Характеристика трудовых мигрантов по социальному положению.

По социальному положению трудовые мигранты разделены на такие социальные группы: работающие в государственном секторе экономики, предприниматели, жители сельской местности, безработные, пенсионеры, ученики или студенты, и группу тех, кто имеет иное социальное положение.

В городах Хмельницком и Староконстантинове большинство эмигрантов - безработные, в г.Каменец-Подольском почти одинаковое количество эмигрантов – безработных и работников государственного сектора, в г.Летичеве преобладающее количество эмигрантов - работники государственного сектора. Среди потенциальных мигрантов подавляющее большинство принадлежит к таким социальным группам: в г.Хмельницком – безработные, в Каменец-Подольском - ученики и студенты, в Староконстантинове – безработные и работники государственного сектора, в Летичеве - работники государственного сектора. Таким образом, видно, что работники государственного сектора практически не имеют заработков, способных поддерживать материальное состояние семьи на достаточном уровне, и вынуждены искать работу за рубежом.

Итоги проведенного анкетирования по названным вопросам представлены в табл. 5.

Таблица 5. Средние характеристики опрошенных мигрантов

		<i>Характеристика мигрантов</i>
А	1	безработные мужчины, возрастом 36-40 лет, состоящие в браке, размер семьи которых составляет 3-4 человека, имеющие 1 ребенка до 16 лет и имеющее среднее специальное образование
	2	одинаковое количество мужчин и женщин - безработные и работники государственного сектора, со средним специальным образованием, возрастом 21-25 лет, состоящие в браке, имеют семью из 4 человек и 1 ребенка
	3	мужчины, безработные, возрастом 31-35 лет, со средним специальным образованием, состоящие в браке, имеющие семью из 3 человек, в среднем 1 ребенка
	4	мужчины, которые работали (на момент опроса) в государственном секторе, возрастом 36-40 лет, со средним специальным образованием, состоящие в браке, имеющие семью из 3 человек и, в среднем, 2 детей
Б	1	Безработные мужчины, возрастом 36-40 лет, состоящие в браке, размер семьи которых составляет, в среднем, 4 человека, имеющие 1 ребенка до 16 лет, и имеющие среднее специальное образование
	2	женщины - ученики и студенты с незаконченным высшим образованием, возрастом до 20 лет, неженатые, имеют семью из 3 человек и не имеющие детей
	3	мужчины - безработные и работники государственного сектора возрастом 36-40 лет, со средним специальным образованием, состоящие в браке, имеют семью из 3 человек и, в среднем, 1 ребенка
	4	Мужчины, работающие в государственном секторе, возрастом 36-40 лет, со средним специальным образованием, состоящие в браке, имеющие семью, примерно, из 3 человек и 1 ребенка.

Примечание: А - «Эмиграция»; Б - «Потенциальная миграция».

1 - Хмельницкий; 2 - Каменец-Подольский; 3 - Староконстантинов; 4 - Летичев .

Анализ проведенного анкетирования показал, что из Хмельницкой области за границы страны выезжают, в основном, мужчины

среднего трудоспособного возраста, со средним специальным образованием (в большинстве случаев), состоящие в браке и имеющие детей. Основная причина, побудившая их к выезду – безработица.

В настоящее время не существует единой точки зрения относительно важности того или иного социально-экономического фактора миграции, той или иной причины миграции. Известно, что факторы, как сложная структура разных элементов, действуют на миграцию в своей совокупности. Поэтому установить влияние на перемещение населения какой-то отдельной группы факторов невозможно.

На основании проведенного исследования нами предложено разделить факторы, влияющие на миграцию, на две группы: уменьшающие желание мигрировать и увеличивающие его (табл.6).

Таблица 6. Классификация факторов, влияющих на миграцию

<i>Факторы, уменьшающие желание мигрировать</i>	<i>Факторы, увеличивающие желание эмигрировать.</i>
Ситуация в стране	
изменения в политике, экономике, которые приводят к улучшению общей ситуации в стране; стабилизация экономики; рост производства; увеличения рабочих мест; повышение жизненного уровня населения;	изменения в политике, экономике, которые приводят к ухудшению общей ситуации в стране; нестабильность экономического состояния; возрастания безработицы; спад жизненного уровня населения;
Человеческий фактор	
- нормальные условия жизни; - интересная работа; - высокий заработок; - психологическое нежелание далеких путешествий; - незнание иностранных языков; - большая семья, наличие детей и родителей преклонного возраста.	- финансовые трудности; - потеря работы; - знания иностранных языков; - информированность о трудоустройстве за границей; - общая мысль: "лучшее там, где нас нет"; - наличие знакомых, соседей, родственников, которые были или проживают за границей; - отсутствие жилья;

	- отсутствие семьи.
--	---------------------

Отсюда следует, что если количественно оценить степень влияния каждого фактора, то появляется возможность управления миграционными процессами.

Так, мы предлагаем ввести понятие коэффициента миграционной готовности (КМГ), определяемого по формуле (2). Он показывает, насколько индивид готов к так называемому "укладыванию чемоданов".

$$КМГ = b_1 e_1 + b_2 e_2 + \dots + b_n e_n \quad (2)$$

где: e_i - элементарные факторы, которые имеют влияние на миграцию населения;

b_i - коэффициент значимости i -го фактора.

Значения b_i можно определить путем экспертных оценок или на основе исследований миграции в прошлом. Причем отрицательные значения b_i следует принимать для факторов, уменьшающих желание мигрировать, а положительные для увеличивающих. Предложенный подход выражает миграционные процессы через постоянные компоненты, действие которых на субъект миграции можно вычислить непосредственно. Появляется возможность прогнозирования и управления определенным процессом миграции путем ограничения или увеличения влияния причинных обстоятельств.

Однако прогнозирование масштабов миграции на основе факторного анализа усложняется через ухудшение условий социально-экономического развития. В условиях нестабильной экономики внешняя миграция нестабильна и может испытывать различные колебания, которые происходят в связи с изменениями условий жизни.

Отток трудовых ресурсов активного возраста сопровождается ухудшением демографической ситуации в государстве-доноре, а уменьшение количества высококвалифицированных специалистов снижает качественный состав населения; несовершенство правовых актов и информационного обеспечения разрешает проводить скрытые валютные операции или противоправную торговлю.

Тем не менее, будет неверным ограничение выезда рабочей силы из Украины: надо отметить, что трудовая миграция в условиях роста безработицы и снижения уровня жизни населения, переводя

большинство граждан на самообеспечение себя и своей семьи, тем самым снимает социальное напряжение с государства. Вдобавок, возвращение в страну части валютных заработков оказывает содействие улучшению экономического потенциала страны.

К наиболее важным качественным характеристикам рабочей силы можно отнести образовательный уровень, профессиональную структуру, уровень квалификации и состояние здоровья трудовых мигрантов.

Проведенный социально-демографический опрос трудовых мигрантов Хмельницкой области показал, что существуют так называемые “положительные” и “отрицательные” мотивы трудовой миграции (табл. 7).

Таблица 7. Перечень мотивов, влияющих на трудовую миграцию.

<i>"Положительные" мотивы</i>	<i>"Отрицательные" мотивы</i>
Намерение улучшить личную жизнь; Перспективы улучшения уровня жизни; Лучшие образовательные возможности; Повышение квалификации; Стажировка; Расширения знаний о других землях и культуре.	Отсутствие жилья; Низкая заработная плата; Потеря работы; Отсутствие работы и заработков; Невозможность реализовать на родине свои интересы и таланты; Плохие жилищно-бытовые условия.

При влиянии "положительных" мотивов индивидуум принадлежит к средней или более высокой социальной прослойке, материально обеспечен, имеет средства к существованию на родине, а его желание трудоустроиться за границей носит деловой (как в случае стажировки, повышения образования) или личный (например, расширение знаний о других землях и культуре) характер.

К “отрицательным” мотивам относятся низкий жизненный уровень граждан, материальная малообеспеченность и невозможность социального развития личности. В этом случае работа в других странах – едва ли не единственный выход из кризисного положения человека (семьи). Однако, надо заметить, такая ситуация приводит к

социально-экономическому напряжению: граждане названной категории почти всегда идут на “черновую”, низко квалифицированную, а также и нелегальную работу.

Таким образом, для любой страны может быть важной информация о том, мигранты какой категории преобладают в миграционном потоке.

Очевидно, задачей государственной важности сегодня является изменение пропорции трудовых мигрантов в сторону доминирующей по “положительным” мотивам.

Выводы:

Исследования показали, что на количество и качество экспорта рабочей силы в Украине влияют, с одной стороны, политические и экономические преобразования, переход к рыночным отношениям, увеличение безработицы и снижение жизненного уровня большинства граждан; с другой стороны – индивидуальные характеристики потенциальных мигрантов. Очевидно, эмиграция рабочей силы на Украине в ближайшее время не уменьшится, а будет развиваться пропорционально ухудшению экономической ситуации в стране, поэтому особую важность приобретает оценка современного состояния миграции населения.

В Украине отсутствует достоверная статистика о количестве и качественных характеристиках эмиграционных потоков. Это связано с несовершенной миграционной информацией, а также слабой правовой базой, регулирующей трудоустройство за рубежом, что влечет за собой отсутствие контроля над сложившейся миграционной ситуацией, дает возможность многим гражданам подрабатывать в других странах, минуя регистрацию как трудовой мигрант и, соответственно, избегая и денежной ответственности.

Изучение миграции населения привлекает сегодня внимание многих отечественных и зарубежных ученых. Однако в стране отсутствует достоверная информация о количестве и качестве миграционных перемещений. Снижение качества миграционной статистики, быстро прогрессирующее, необходимо постоянно иметь в виду при анализе миграции населения в последние годы.

Анализ потенциальной миграции на основе проведенного анкетирования показал, что в ближайшем будущем планируют выезд за границу на заработки представители трудоспособного возраста, име-

ющие хороший уровень образования и профессиональной подготовки.

Как известно, каждая страна самостоятельно определяет для себя приемлемое количество мигрантов, учитывая различные, как политические, так и экономические моменты (ситуацию на отечественном рынке труда, существование международных соглашений и т.п.). Но какой будет составляющая миграционного потока – из обездоленных людей, которые вынуждены мигрировать из-за невозможности нормального существования на родине, или из людей, которые имеют достаточный социальный уровень жизни, и чья временная эмиграция вызовет обмен информацией, опытом, повышение квалификации, а также приведет к общему возрастанию экономического состояния страны, его стабилизации на мировой арене?

Учитывая вышесказанное, на современном этапе экономического развития Украины большое значения приобретает более фундаментальное исследование причин и следствий процесса эмиграции рабочей силы, изучение состояния потенциальной миграции, а также создание условий для управления миграционными потоками.

Список литературы.

- Шамилева Л.Л. Моделирование миграции населения в районе (на примере Донецкой области). / Автореферат дис. на соискание ученой степени кандидата экономических наук. - Москва, 1975.
- Денисенко М.Б., Ионцев В.А., Хорев Б.С. Миграциология. - Москва, 1989.
- Хомра А.У. Воспроизводство населения: территориально-организационный аспект. / Наукова думка - Киев, 1990.
- Ладенко И.С. Логические проблемы системного анализа трудовых ресурсов. Моделирование и формализация. – Новосибирск, 1975.

PROCESUL MITROPOLIEI BASARABIEI LA STRASBOURG ȘI EFECTELE LUI ASUPRA RELAȚIILOR MOLDO-ROMÂNE.

Dumitru REVENCU
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative,
Catedra Politologie
doctorand

Este adevărat, că formarea, menținerea și dezvoltarea relațiilor la toate nivelurile politice, economice, culturale sau de o altă natură între state vecine și cele mondiale, este o necesitate vitală și contribuie în mod evident la prosperarea reciprocă a acestor state. Altfel vorbind, această realitate politică este în mod sigur un proces mai mult sau mai puțin reversibil.

“Revoluțiile europene” și implozia URSS din anii 1989-1991 “obligă” Republica Moldova, alături de societățile fostei tabere socialiste, să absoarbă valorile democratice ale unui stat de drept, să obțină reale șanse pentru conștientizarea ideilor de libertate de gândire, adevăr istoric, renaștere națională, reformă lingvistică etc. N-au fost neglijate la acel moment nici valorile spirituale ale spațiului românesc dintre Nistru și Prut. Ca urmare, la 14 septembrie 1992 la Chișinău are loc reactivarea Mitropoliei Basarabiei sub autoritatea Patriarhiei Române⁸⁷, ceea ce a determinat izbucnirea unui conflict confesional între Mitropolia Moldovei de sub jurisdicția Patriarhiei Ruse și Mitropolia Basarabiei, acest litigiu transformându-se în unul politic, prin refuzul autorităților de la Chișinău de a legaliza existența Mitropoliei Basarabiei.” Ierarhii Bisericii au fost de această dată mai curajoși decât politicienii perioadei⁸⁸.

Chiar din momentul reactivării, adepții politici, capii bisericilor, enoriașii Mitropoliei Basarabiei se izbesc de zidul nedorinței cîrmuitorilor țării de a recunoaște juridic activitatea și existența Mitropoliei Basarabiei.

⁸⁷ *Adevărul despre Mitropolia Basarabiei, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române. – București, 1993, p.44.*

⁸⁸ *Politica externă a Republicii Moldova: aspecte ale securității și colaborării regionale. / “Perspectiva”. – Chișinău, 1998, p.13.*

Patriarhia Română de la București primește în scurt timp Mitropolia Basarabiei în sînul întregii Biserici Ortodoxe Române, fapt consacrat într-un document intitulat “Act Patriarhal și Sinodal al Patriarhiei Române, privind recunoașterea Mitropoliei Basarabiei, autonomă și de stil vechi cu reședința în Chișinău”⁸⁹. Așa cum Patriarhia Română a acționat pentru reîntregirea confesională României, ca cel mai important vecin strategic european cu care Republica Moldova stabilește relații, nu numai de natură politică și economică, ci și relații ce țin de valorile spirituale, naționale și istorice a unui popor, recunoaștea la 27 august 1991 independența Republicii Moldova, dată numită de președintele României Ion Iliescu “zi de sărbătoare pentru întreaga suflare românească” și care felicita frații și surorile de peste Prut, conducerea Republicii Moldova pentru înălțătorul gest de împlinire a idealului de proclamare a independenței”⁹⁰.

În concluzie, recunoașterea Mitropoliei Basarabiei devine o problemă dificilă pentru toate guvernele Republicii Moldova din 1992 încoace, susținătorii și adepții ei fiind nevoiți să participe la “peste 40 de procese judiciare interne și la Curtea Europeană pentru Drepturile Omului (CEDO) de la Strasbourg”⁹¹. De fiecare dată clasa politică de la cîrma țării amîna perioada de dezbateri și soluționare amiabilă a problemei Mitropoliei Basarabiei, motivînd aceasta prin necesitatea rezolvării unor stringențe social-politice și economice.

La 2 octombrie 2001, la un nou proces judiciar la CEDO de la Strasbourg, avocatul Guvernului Moldovei, Ministrul Justiției Ion Morei, afirmă că “interesul politic și administrativ, adică de amestec direct în treburile statului suveran și independent, Republica Moldova, este promovată de către România în spațiul dintre Prut și Nistru prin intermediul unor forțe moldovenești pro-române. Acest amestec, făcut uneori în stil “heirupist” a generat multe stări conflictuale și destabilizare în zonă”⁹².

⁸⁹ *Adevărul despre Mitropolia Basarabiei, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române. – București, 1993, p.50.*

⁹⁰ *Cojocaru G. Politica externă a Republicii Moldova. / Civitas. - Chișinău, 2001, p.68*

⁹¹ *Din interviul acordat de deputatul în Parlamentul Republicii Moldova, vicepreședinte al Comisiei Parlamentare pentru Politică Externă, Vlad Cubreacov.*

⁹² *Case of Metropolitan Church of Bessarabia and Others v. Moldova, nr.45701 / 99, 2 octombrie 2001.*

În aceeași ordine de idei Ion Morei susține că “recunoașterea Mitropoliei Basarabiei de către organele similare din România duc la semănarea discordiei între credincioși pentru a se ajunge, în sfârși la o confruntare și la o perpetuă stare de beligeranță, de destabilizare a situației sociale și politice în Republica Moldova. Se mizează pe faptul că în ape turburi expansionismul românesc va pescui mai ușor, inclusiv și prin intermediul Patriarhiei Române”⁹³.

Se pare că răcirea relațiilor moldo-române din ultimul timp se dorea a fi un fenomen de durată. Reacțiile clasei politice, a capilor Bisericii de la București și de la Chișinău nu au întârziat. Președintele României Ion Iliescu a declarat că discursul rostit de Ministrul moldovean al Justiției Ion Morei la Strasbourg este ofensator pentru România, iar Guvernul și Președintele moldovean îi datorează explicații⁹⁴.

Prea Fericitul Părinte Teoctist a adresat Ministrului Justiției de la Chișinău o scrisoare în care afirma “că a luat cunoștință cu surprindere și amărăciune de afirmațiile recente ale acestuia la adresa Patriarhiei Române”⁹⁵ iar Adrian Năstase, prim-ministru al Guvernului României le-a cerut guvernanților de la Chișinău să-și precizeze atitudinea față de România⁹⁶.

Principalul post de radio din România, “România actualități” arăta că acest discurs conține ofense inadmisibile la adresa statului român și “sunt în totală contradicție cu caracterul special, privilegiat și pragmatic al relațiilor dintre România și Republica Moldova, reconfirmat de mai multe ori de actuala putere de la Chișinău”⁹⁷. Președintele comisiei de politică externă a Senatului României Gheorghe Prisăcaru, referindu-se la relațiile conflictuale cu Republica Moldova, a menționat că acestea au apărut după alegerile parlamentare din această țară și “este cert că după victoria Partidului Comuniștilor din Moldova în alegeri, noi constatăm o intensificare a atitudinilor și acțiunilor anti-românești, luări de poziție și acțiuni care contravin intereselor de perspectivă ale României și Republicii Moldova”⁹⁸.

Ioan Rus ministrul român al Afacerilor Interne, într-o “vizită thenică” la Chișinău pe 18 octombrie 2001 “îi cere premierului Tarlev explica-

⁹³ *ibidem*.

⁹⁴ “Flux”, 2001, 9 octombrie.

⁹⁵ *ibidem*.

⁹⁶ *ibidem*, 4 octombrie.

⁹⁷ *ibidem*, 9 octombrie.

⁹⁸ *ibidem*, 9 octombrie.

tii “extrem de clare ” în legătură cu acuzațiile de “expansionism”, subliniind în același timp că România va încerca în continuare să promoveze lucruri pozitive în relația cu Republica Moldova, dar Bucureștiul nu este de acord să asiste permanent la apariția unor nori negri și a fumului gros peste relațiile moldo- române”⁹⁹.

Reacțiile politicianilor chișinăueni nu s-au lăsat nici ele mult așteptate. Președintele Partidului Popular Creștin-Democrat, Iurie Roșca, afirma că rămîne cu speranța că această întâmplare scandaloasă de la Strasbourg să nu umbrească definitiv relațiile dintre București și Chișinău și să nu înghețe pentru toată perioada de aflare a comuniștilor la guvernare în Republica Moldova relațiile firești între cele două state românești¹⁰⁰. Analistul politic de la “Radio Svoboda”, Vasile Butnaru sublinia că “avocatul Guvernului Moldovei a avut misiunea să detoneze relațiile moldo-române ... și că administrația de la București a fost la un pas de a închide Ambasada din Republica Moldova”¹⁰¹.

Tensiunile diplomatice moldo-române au fost comentate și de către alte personalități ale vieții politice de la Chișinău. Astfel primul președinte al Republicii Moldova, Mircea Snegur numește declarația Ministrului Justiției “o afirmație aberantă”, iar vice-președintele Partidului Național Liberal Anatol Țăranu, afirmă că “Republica Moldova riscă să-și piardă unicul aliat fidel pe plan internațional”¹⁰².

Aprofundarea crizei diplomatice dintre Republica Moldova și România, exprimată de altfel prin refuzul premierului român Adrian Năstase de a vizita Moldova și sfatul acestuia dat Președintelui Voronin “de a-și demite Ministrul de Justiție”¹⁰³ a avut un alt efect la Guvern și Președenție decît cel scontat. Astfel, premierul “Tarlev a susținut în mod neașteptat într-o conferință de presă, că nu cunoștea intențiile d-lui Ion Morei de a acuza România de “expansionism” în luarea de cuvînt de la Strasbourg, dar că va analiza discursul cu “maximă atenție” pentru a vedea dacă “partea română avea motive să se supere”¹⁰⁴. Și la Președenție reacțiile la afirmațiile Ministrului Justiției de la Strasbourg au fost întîrziate. Victor Doraș, consilierul politic al Președintelui Voronin, declara jurnaliștilor: “Noi trebuie să studiem situația și vom acționa în

⁹⁹ “Săptămîna”, 2001, 9 noiembrie.

¹⁰⁰ “Flux”, 2001, 4 octombrie.

¹⁰¹ *ibidem*, 9 octombrie.

¹⁰² “Jurnalul Național”, 2001, 4 octombrie.

¹⁰³ *ibidem*, 16 octombrie.

¹⁰⁴ “Jurnalul Național”, 2001, 16 octombrie.

funcție de acțiunile oficiale ale Bucureștilor... Toate chestiunile astea sunt lucruri care trebuie să fie documentate. După aceea noi putem lua o decizie”¹⁰⁵.

Stingerea conflictului a venit din partea română prin poziția lucidă luată de Președintele Ion Iliescu în legătură cu situația creată în relațiile moldo-române din ultimul timp: ”Autoritățile de la București nu vor aplica sancțiuni Republicii Moldova. Nu putem sacrifica relațiile cu Republica Moldova pentru o guvernare care, din punct de vedere ideologic, este situată pe o altă platformă”¹⁰⁶, afirmând totodată că Statul român dorește să mențină aceeași deschidere de pînă acum față de cetățenii Republicii Moldova.

Această declarație imprimă o notă de optimism vieții politice din această zonă a Europei, relațiile moldo-române avînd șanse de a intra pe un făgaș firesc așa cum o cere conjunctura politică și istorică europeană, care este orientată spre o convețiune bazată pe principii de bună vecinătate, ajutor reciproc și susținere necondiționată în soluționarea litigiilor politice.

¹⁰⁵ “Flux”, 2001, 9 octombrie.

¹⁰⁶ ”Jurnalul Național”, 2001, 16 octombrie.

ДИНАМИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ МОЛОДЁЖИ В ПЕРЕХОДНОМ МОЛДАВСКОМ ОБЩЕСТВЕ.

Виктор САКА

*Республика Молдова, Кишинёв
Государственный Университет Молдовы
Факультет Международных Отношений,
Политических и Административных Наук
Кафедра политологии
доктор, доцент*

Константин ЕШАНУ

*Республика Молдова, Кишинёв
Институт Политических Наук и
Международных Отношений
доктор-хабилитат, профессор*

Профессиональное самоопределение молодого поколения и формирование соответствующих интересов – это сложный, противоречивый, с постоянными диалектическими тенденциями процесс осознания им необходимости выбора и приобретения профессии, адекватной его склонностям и способностям, а также потребностям рынка труда. Если раньше, в условиях тоталитарного общества, считалось, что начало этого процесса закладывается в семье и продолжается без каких-либо особых серьёзных проблем в общеобразовательной, профессиональной, высшей школе, заканчиваясь в трудовом коллективе, то ныне элементы этой цепочки, взятые в целом и по отдельности, сильно расшатаны, не соответствуют требованиям подготовки квалифицированных кадров. Нынешнее антиномическое состояние профессиональной ориентации молдавской молодёжи, как и профессиональных реалий общества в целом, обуславливается рядом факторов, как объективного так и субъективного характера.

Во-первых, профессиональное становление молодёжи осуществляется в необычных переходных условиях, проникнутых «комбинацией» несвязанных элементов различных переходных типов – навязанный, пактированный (договорный), реформистский, революционный – при доминировании на том или ином этапе определённого типового элемента или целой типовой амальгамой со всевозмож-

ными искусственными конструкциями. Такого рода переход имеет существенные негативные последствия для аккумуляции и утверждения профессиональных интересов. Своеобразная динамика последних отражает в условиях демократического транзита, неустойчивость и непоследовательность их носителей – различных категории молодёжи – как на уровне менталитета, так и на уровне поведения, отношения, самореализации индивидуума. Профессиональный интерес большинства молодых людей, будучи в стадии формирования, охвачен сильным дисбалансом между его основными объективными и субъективными началами, то есть между тем, что является необходимым и выгодным, между потребностью и выгодой с одной стороны, и степенью их осознания, с другой, между целями и способами их достижения, между акторскими увлечениями и дефицитом экономических, социальных, политических, моральных стимулов и т.д. Противоречия объективно-субъективного характера, и в немалой степени внутриобъективного, внутрисубъективного разряда, свидетельствует о структурном кризисе профессионального интереса, об его эволюции через процессы структуризации – деструктуризации.

Во-вторых, намеченные за последнее десятилетие в посткоммунистическом молдавском пространстве социально-экономические реформы, непоследовательность их осуществления, существенное сокращение рабочих мест, угроза и рост безработицы, стремительное изменение профессиональной структуры общества, значительное её отставание от современных требований и другие противоречивые факторы, не могли не отразиться мучительно, отчасти деструктивно, на жизненных и профессиональных намерениях молодёжи. В этот хронический дестабилизационный период сильнее чем когда-либо проявляются тенденции деформации сознания, переориентации процессов профессиональной социализации молодых людей. Отсутствие на протяжении данного периода целостной государственной молодёжной политики, недостатки в обучении и трудовом воспитании, равно как и нарушение принципов социальной справедливости, дефицит механизмов для обеспечения равных возможностей, несоответствие системы оплаты труда нуждам молодёжи, снижают, с одной стороны, её целеустремлённость в профессиональном самоопределении, порождают её инфантилизм, с другой – приводят к потребительским ориентациям, к деформированной по-

веденческой адаптированности к новым социально-экономическим условиям.

В-третьих, среди выявленных тревожных тенденций в молодёжной среде – падение интереса к избранной профессии. Отсутствие такого интереса в опросах последних лет отмечается у половины студентов технических и педагогических вузов Молдовы. Происходит девальвация ценности и статуса профессии инженера, заметно падает престиж профессии учителя, врача. В то же время возрастает значимость новых профессий связанных с использованием компьютерно-вычислительной техники, с развитием менеджмента, маркетинга, банковской системы и т.д. Причины падения престижа старых профессий кроются не только в модификации профессиональной структуры общества, но и в мизерной заработной платы учительских, медицинских, инженерных кадров (составляющей менее половины минимальной потребительской корзины), в нерациональном использовании специалистов, в падении эффективности умственного труда, в росте масштабов безработицы. По официальным данным масштабы безработицы составляли в 1999 году 208 тысяч человек, то есть 11,5% экономически активного населения¹⁰⁷, или каждый восьмой трудоспособный житель страны. Эти и другие причины ведут к деградации профессионального этоса страны и его ядра – трудовой мотивации¹⁰⁸, и соответственно к маргинализации большинства социальных категорий населения.

В-четвёртых, в нынешних кризисных условиях большая часть молодых людей (как и старшее поколение) озабочена главным образом проблемой выживания, как зарабатывать деньги, как получить необходимое материальное обеспечение. Эта проблема прямо сказывается на снижение интеллектуального потенциала общества, на внутреннюю утечку умов, педагогических, научных, технических кадров в те сферы человеческой деятельности, особенно в коммерцию, которые обеспечивают быстрый доход. В результате перехода к менее сложной или иной профессиональной деятельности («челночной», перекупочной и т.д.) многие педагоги, инженера, учёные и т.д. теряют прежнюю квалификацию, что ведёт к значительному сокращению базы воспроизводства интеллектуальных кадров, к нарастанию разрыва между разными поколениями профессионалов в бюджетной сфере. В критических условиях находятся и высококвалифи-

¹⁰⁷ *Moldavan Economic Trends, April / June – 2000.*

¹⁰⁸ См. Сака В. *Конфликт и политика. // Социо-Анализ, 1996, №1, с.33*

цированные рабочие. Развал производства на многих промышленных предприятиях страны, простаивание 2/3 из них, существенное сокращение производственных мощностей на ныне работающих предприятиях, привело к тому, что многие тысячи рабочих и служащих долгие месяцы находятся в вынужденные неоплаченные отпуска. Тем самым обесценивается лучший профессиональный капитал страны.

В-пятых, большая часть работников умственного труда и квалифицированных рабочих, не находя своего признания на Родине, будучи лишенной получить достаточное вознаграждение за свой труд, вынуждена искать рабочие места за рубежом, усиливая тем самым легальный и нелегальный миграционный поток из страны. Согласно данным Службой информации и безопасности Молдовы за границу на заработки выехало не менее 600 тыс. молдавских граждан (или каждый третий трудоспособный), а по оценки науки трудовые мигранты из Молдовы составляют между 450-500 тыс. Человек¹⁰⁹, большинство из которых это представители молодого поколения. При этом главный парадокс состоит в том, что высококвалифицированная молодёжь эмигрирует из страны и получает в развитые страны рабочие места предназначенные, в основном, для малоквалифицированного и неквалифицированного труда, выступая тем самым в качестве маргинала постиндустриального общества. То есть трудовая миграция представляет всего лишь рабочее место и возможность заработать, не обеспечивая социальных гарантий для повышения уровня квалификации мигрантов.

Те виды деятельности с которыми сталкиваются молдавские мигранты – строительство, ремонт, торговля, чёрная работа и т.д. – находятся в основном вне сферы их профессиональных навыков, подтверждая факт понижения их социального и профессионального статуса. Как показывают исследования профессора В.Мошняги, только четверть (27,3 %) опрошенных трудовых мигрантов по найму смогла ответить что работает (или в основном работает) по специальности. Почти 70 процентов (69,1 %) считают, что их работа на выезде имеет мало общего либо не имеет ничего общего с работой по специальности. Более половина из последних (54,0%) считают, что выполняе-

¹⁰⁹ Мошняга В, Коман А, Краузе А, Руснак Г. Миграционный потенциал Молдовы в контексте европейской интеграции. // *Moldova, România, Ucraina – integrarea în structurile europene. / Perspectiva. - Chişinău, 2000, p.374.*

мая ими работа не соответствует их образованию, знаниям, опыту¹¹⁰. Эти данные свидетельствуют о том, что только незначительная часть мигрантов имеют шансы сохранить и приумножить свой профессиональный опыт (некоторые уже не возвращаются домой, интегрируются в развитое общество), тогда как их большая часть возвращается, может быть чуть материально более обеспеченной, но профессионально деградировавшей.

В-шестых, под влиянием внутренней и внешней утечки умов происходят существенные изменения (дихотомического характера) в профессиональных и жизненных планах выпускников, свидетельствующие с одной стороны о высокой степени неопределённости выбора пути после окончания учебного заведения, а с другой об их отходе от избранной профессии. Из-за малых заработков и хроническим опозданием с оплатой, молодые специалисты, выпускники вузов, отказываются от своих рабочих мест, полученных согласно распределению. Так, в 1998 году только 31%¹¹¹ из общего количества выпускников явились по распределению в школы республики. Остальные же, не работав ни дня по специальности, ищут себя в новом качестве. Это повторяется из года в год, что и приводит к старению кадров, особенно в сельской местности. Из-за нехватки средств в республике отсутствует новый механизм непрерывного обучения преподавательских кадров.

В-седьмых, общеизвестно, что закрепление и развитие профессиональных качеств, полученных в различных звеньях системы образования, возможно в период адаптации молодых работников в трудовом коллективе. Его сложность связана прежде всего с изменением вида и содержания деятельности молодёжи, то есть с переходом от учебной к производственной деятельности. Главными показателями адаптации являются степень профессиональной устойчивости работника, его квалификация, взаимоотношения в коллективе и др. Решение проблем адаптации молодёжи в условиях переходного общества сталкивается с отсутствием в трудовых коллективах какой-либо эффективной системы управления этим процессом. От-

¹¹⁰ См. Мошняга В. «Чемодан, вокзал... и далее везде»: трудовая и коммерческая миграция городского населения Молдовы (по результатам социологического исследования). // *Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы*. / Молд.ГУ – Кишинэу, 2000, с.139.

¹¹¹ *Raportul Național al Dezvoltării Umane. Republica Moldova 1999. Tranziția și securitatea umană*. / PNUD. – Chisinau, 1999, p.91.

сюда различные группы молодежи демонстрируют разные адаптационные поведенческие способности, от успешных адаптантов до неуспешных неадаптантов, или от вынужденных адаптантов до вынужденных неадаптантов¹¹².

Из названных групп успешные адаптанты пока что меньше всего в молдавском обществе. Обычно векторы их поведенческих и субъективных показателей совпадают. Они накопили материальные богатства, успешно интегрировалась в своём микрокосмосе, руководствуются прежде всего своими правилами и нормами общежития, отличными от общественных, успели проявить своё социальное и профессиональное кредо и оказать всевозрастающее влияние над другими. Их именуют ещё новыми молдаванами.

Что касается группа успешных неадаптантов, её векторы совпадают однако оба с отрицательным знаком не осуществляющие никаких активных поведенческих стратегий в профессиональной сфере, и не готовые их реализовывать. Вместе с тем, её личная жизненная ситуация несколько изменилась в лучшую сторону.

В условиях переходного общества особо следует отметить положение вынужденных адаптантов, чьи векторы разнонаправленны. Данная группа составляет мажоритарный сегмент общества. Её профессиональная социализация или ресоциализация осуществляется очень проиворечиво через постоянный поиск к своей основной работе других, дополнительных работ, профессиональных применений.

На социальном и профессиональном дне переходного общества находится группа вынужденных неадаптантов, чьи векторы совпадают, но оба с отрицательным знаком определяющие изменение личной жизненной ситуации в худшую сторону. Характеризуется отсутствием реальных возможностей к адаптации, реальных социальных ресурсов (наиболее уязвимые категории, особенно инвалиды).

Преодоление негативных факторов в формировании профессиональных интересов молодежи связано прежде всего с решительной целевой переориентации всей социальной жизни в сторону развития человеческого капитала; с реформированием всей системы обра-

¹¹² См. Готлиб А. *Адаптация россиян к изменяющейся социальной действительности: проблемы методологии и методики эмпирического анализа. // Трансформация социального пространства в посткоммунистических странах и новые подходы в социальных науках.* - Самара, 1998, стр. 32.

зования и воспитания в сторону повышения роли государства, укреплением отношений образования с рынком труда, организацией системы финансирования образования; с развитием и внедрением специальных программ и фондов для профессиональной подготовки. При этом реорганизация профессионального образования, в том числе его перепрофилирование, должна осуществляться в соответствии с новой образовательной парадигмой, то есть в соответствии с профессиональными интересами учащихся, студентов, учреждений образования и системы производства. Нормой должна стать всеобщее образование и непрерывное самообучение, с периодическим повышением квалификации или переквалификацией.

В разработке и внедрении стратегии реформирования образовательной системы республики важное значение имеет эффективное развёртывание проектов Всемирного Банка, Европейского Института по Профессиональной Подготовке, UNISEF и других организаций. Среди этих проектов особенно следует выделить «Реформу общего образования в Молдове» (для I-X классов), «Помощь реформе образовательной системы и профессиональной подготовки» (TACIS) для развития современной системы общего и профессионального воспитания, адекватной условиям перехода к рынку, проекты TEMPUS для реформирования высшего образования. Реализация этих и других проектов будет способствовать демократизации системы воспитания и профессиональной подготовки молодёжи.

POLITICA SOCIALĂ ÎN CONDIȚIILE REPUBLICII MOLDOVA: DEFICIENȚE DE FUNDAMENTARE ȘI PROMOVARE

Victor SACA

*Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative
Catedra Politologie
Doctor, conferențiar*

Silvia SACA

*Republica Moldova, Chișinău
PNUD / Moldova
Managerul Programului de Formare a Liderilor
Expert în problemele genurilor*

Gradul de stabilitate și eficiență a relațiilor sociale, a ordinii sociale, depinde direct de capacitățile, energia și coerența politicii sociale. Aceasta vine a fi piatra de temelie a oricăror transformări relaționale, atât de ordin social cât și politic, economic, cultural. Totodată, politica socială este dominantă dezvoltării elementului structurii sociale, dimensionat în condiții de trai, raporturi de muncă, protecție socială, prestări sociale, echitate socială, sănătate și securitatea muncii, educație etc. Astfel, politica socială reprezintă măsurile și activitățile statului întreprinse în scopul reproducerii resurselor structurii sociale, dezvoltării indivizilor și colectivităților acesteia. Ea este chemată să reglementeze trei tipuri de relații sociale: între societate și personalitate; între societate și păturile sociale; între păturile sociale.

Prin această triadă politica socială este legată organic de structura socială, determină gradul de maturitate a elementului social – de clasă, demografic, teritorial etc. Totodată starea structurii sociale (de exemplu, imaturitatea ei în condițiile tranziției) se răsfrânge nemijlocit asupra capacității politicii sociale, a activismului sau pasivității ei. În acest sens structura socială, fiind câmpul de manifestare și ciocnire a intereselor comunităților sociale, atribuie politicii sociale semnificație esențială, deoarece menirea principală a acesteia este de a exprima și a realiza interesele sociale, de a conduce, a dirija cu interesele în cauză prin ele însăși.

Dat fiind că structura socială de tip tranzitoriu are caracter mixt, discordant, marginal, de clan (atât la nivel de interes cât și de relație), politica socială, la rândul său, devine la fel de divergentă. Ea se profilează din aceleași interese sociale contradictorii, transformate în interese politice (în mare parte politizate) și readuse în sfera sau structura socială ca interese dominante. Călea parcursă de aceste interese, prin orbita politizării, socializării și de-socializării, marginalizării etc., aduce politicii sociale stări dihotomice între stabilitate și instabilitate, continuitate și discontinuitate, progres și regres, evoluție și involuție. O astfel de politică devine un punct neviabil de legătură a interesului social și a interesului politic.

În funcție de complexitatea condițiilor tranziției moldave, în special de caracterul antinomic al structurii sociale, de interacțiunile în cadrul acesteia a dimensiunilor în devenire de interes și relație, politica socială se caracterizează prin următoarele deficiențe:

Rămânerea în urmă a elementului politico-social (la nivel de idee, resursă, acțiune, relație) în raport cu necesitățile dezvoltării umane durabile. Indicatorii acesteia în țările ex-URSS sunt cu mult mai inferiori față de cei din țările Europei Centrale și de Est (Tabelul 1). Ratingul IDU, cel mai reprezentativ indice al socialului în general, este în cazul tranziției impuse – Moldova, Ucraina, Uzbekistan, Turkmenistan, Tadjikistan – de 2,5–3 ori mai scăzut decât în tranzițiile de pact – Slovenia, Cehia, Slovacia, Polonia, Ungaria. După acest indice Moldova ocupă penultima poziție în spațiul ex-sovietic, lăsând în urmă doar Tadjikistanul. O politică socială slabă a factorului de putere din Republica Moldova a orientat dinamica IDU, între anii 1993-1998, spre o continuă descreștere (Tabelul 2), îndeosebi după nivelul indicelui speranței de viață (de la 0,708 în 1993 la 0,700 în 1998) și cel al PIB (respectiv de la 0,564 la 0,503). Iar indicele dezvoltării punctează în această perioadă o dinamică de la 0,717 la 0,697.

Tabelul 1. Indicatorii dezvoltării umane pentru pentru țările Europei Centrale și de Est și ex URSS

<i>Rating IDU</i>	<i>Țara</i>	<i>Indicele speranței</i>	<i>Indicele educației</i>	<i>Indicie PIB</i>	<i>IDU</i>	<i>PIBR* IDUR</i>
<i>Nivel superior al dezvoltării umane</i>						
33	Slovenia	0,82	0,91	0,80	0,845	5
36	Cehia	0,81	0,91	0,78	0,833	3
42	Slovacia	0,80	0,91	0,73	0,813	9

44	Polonia	0,79	0,92	0,70	0,802	18
<i>Nivel mediu al dezvoltării umane</i>						
47	Ungaria	0,76	0,91	0,71	0,795	8
54	Estonia	0,73	0,93	0,66	0,773	15
55	Croația	0,79	0,88	0,65	0,773	18
60	Belarusi	0,72	0,93	0,65	0,763	15
62	Lituania	0,75	0,91	0,62	0,761	22
63	Bulgaria	0,77	0,89	0,62	0,758	23
68	România	0,75	0,88	0,63	0,752	13
71	Rusia	0,69	0,92	0,63	0,747	8
73	Macedonia	0,80	0,86	0,58	0,746	28
74	Letonia	0,72	0,90	0,61	0,744	15
76	Kazahstan	0,71	0,91	0,60	0,740	15
85	Georgia	0,80	0,90	0,50	0,729	37
87	Armenia	0,76	0,90	0,53	0,728	26
91	Ucraina	0,73	0,92	0,52	0,721	27
92	Uzbekistan	0,71	0,91	0,54	0,720	19
96	Turkmenistan	0,67	0,95	0,51	0,712	24
97	Kîrgîstan	0,71	0,88	0,52	0,702	19
100	Albania	0,80	0,79	0,51	0,699	19
103	Azerbadjan	0,75	0,88	0,46	0,695	34
104	Moldova	0,71	0,89	0,45	0,683	35
108	Tadjikistan	0,70	0,89	0,40	0,665	46
119	Mongolia	0,68	0,74	0,43	0,618	26

* *Ratingul PIB minus ratingul IDU; cifra pozitivă arată că ratingul IDU este mai înalt decât ratingul PIB-ului real pe cap de locuitor.*

Sursa: Raportul Mondial al Dezvoltării Umane, 1999, calculele experților ONU

Tabelul 2 Dinamica IDU în Republica Moldova

<i>Anii</i>	<i>Indicele speranței viață</i>	<i>Indicele educației</i>	<i>Indicele PIB</i>	<i>Indicele dezvoltării</i>
1993	0,708	0,881	0,564	0,718
1994	0,685	0,877	0,566	0,709
1995	0,680	0,880	0,508	0,689
1996	0,695	0,882	0,510	0,696
1997	0,693	0,886	0,517	0,699
1998	0,700	0,887	0,503	0,697

Sursa: Rapoartele naționale asupra dezvoltării umane în Republica Moldova 1995-1998, DSAS

Bineînțeles, politica socială în cazul Moldovei și altor țări de tip tranzitoriu impus, nu face față noilor exigențe, atât după principii (pătrunse de element vechi) cât și după scopuri și modalități de promovare. Aici dinamizarea spre creștere a dezvoltării umane durabile, este imposibilă fără reformarea și precizarea obiectivelor în elaborarea politicii sociale, fără introducerea unor mecanisme și tehnologii avansate de realizare.

2. Deficitul de integralitate a politicii sociale, în sens că componentele sale de bază – scopurile, mijloacele, cadrele – deocamdată nu constituie acel tot întreg în stare să asigure o influență concomitentă asupra dezvoltării tuturor comunităților sociale, demografice, etnice, teritoriale etc., a relațiilor sociale, acestea fiind dominate de disproporții crescînde între necesități și condiții de viață, de activitate, între interese și potențialul social al agenților.

Deficiența la capitolul integralității ține de asemenea de încălcarea la toate nivelurile a principiilor echității sociale, fapt ce conduce la acumularea deformațiilor în raporturile dintre diferite elemente a factorului social: salariu și productivitatea muncii, cerere și ofertă, numărul real al locurilor de muncă și structura calificațională a oamenilor muncii, etc. Cea mai acută problemă a echității sociale în tranziția moldavă este lipsa oportunităților egale pentru toți membrii societății. Acest lucru a fost dovedit clar de efectul antipopular al privatizării.

Politica socială de tip tranzițional nu are sens integral și din considerentul insuficienței și incapacității de impact asupra dezvoltării tuturor comunităților: grupurilor sociale, etniilor, colectivelor de muncă, regiunilor, familiilor, personalității. În acest sens, scopul strategic social al politicii ar fi renovarea calitativă a structurii sociale în sens larg, asigurarea diversității, mobilității și dinamismului ei. Pînă ce factorii de diversitate și mobilitate socială se realizează mai mult într-o formă stihinică, prin deficit de reglementare politică.

3. Slăbiciunea politicii sociale vi-a-vis de alegerea și stabilirea priorităților (de perspectivă, curente) la o etapă sau alta, adică de desemnare a sarcinilor sociale, general recunoscute de societate ca sarcini urgente, de neamînat. Acest fapt îl confirmă în mod elocvent practica politicii sociale din Moldova, unde pînă nu demult, a lipsit o ierarhizare adecvată a priorităților în elaborarea obiectivelor sociale. De exemplu, un Program Național de reducere a sărăciei a apărut în țară abia în iunie 2000. Pînă acum nu este o bază legislativă care ar asigura realizarea acestui program. Nu

există nici legea privitor la minimul de trai, adică a volumului de venituri necesar pentru satisfacerea nevoilor elementare de consum a individului.

Spre deosebire de țările în tranziție cu o economie mai mult sau mai puțin reaşezată, orientată prioritar spre social, în țările de tipul Moldovei prioritară la moment rămâne a fi politica socială de supraviețuire. În acest context subiectul fundamental al priorităților statului ține de combaterea sărăciei, care conform Strategiei Naționale de Combatere a Sărăciei (1998) din Moldova, acest subiect prioritar este eşalonat în diferiți termeni: de scurtă durată (eliminarea sărăciei absolute), de durată medie (stoparea procesului de sărăcie); de lungă durată (reducerea sărăciei pînă la nivelul economico-social și politic acceptabil). Realizarea lui necesită soluții neordinare de corelare optimă a sarcinilor de perspectivă și imediate, de perfecționare a mecanismului mai multor politici (adresate atât cauzelor cît și efectelor sărăciei); de ocupare a forței de muncă (conform criteriilor BIM rata șomajului alcătuită către sfîrșitul lui 1999 11,1%¹¹³ din populația economic activă sau 208 mii persoane neocupate,¹¹⁴ adică fiecare al optălea locuitor apt de muncă); de modificare a repartiției veniturilor salariale, a sistemului de remunerare a muncii în sfera concurențială; de asigurare a evoluției salariilor nominale conform evoluției productivității muncii; de investire în capitalul uman (creșterea nivelului de instruire și pregătire profesională, asigurarea unei mai bune stări de sănătate, dezvoltarea serviciilor sociale și asigurarea accesului întregii populații la aceste servicii) etc.

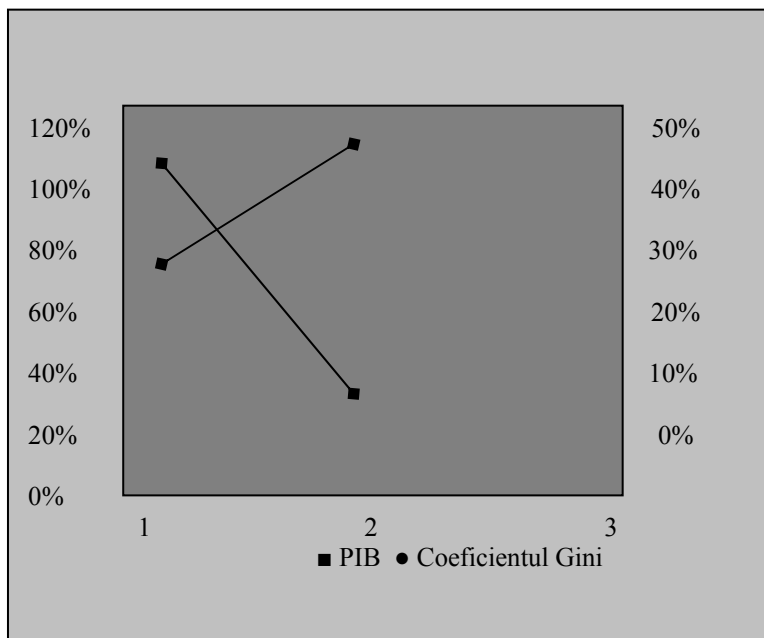
4. Lipsa de eficacitate a politicii sociale tranzitorii, ca rezultat al nivelului scăzut de acoperire economică. Desigur, factorul economic cu zigzagurile sale cronice de reformare, n-a devenit încă un argument explicit al politicii sociale. Adică economia țărilor în tranziție deocamdată nu e în stare să asigure o piață socială, aici rămînînd sa domine piața politică. Drept condiții de elaborare și dezvoltare a unei politici socio-economice integrale se impune: schimbarea radicală a modului de concepere a principiilor primare a politicii sociale în raport cu cea economică; stabilirea a noi criterii și orientări de evaluare a ambelor politici; crearea și corelarea unei Strategii Economice și Sociale unice; asigurarea orientării sociale a indicilor economici; introducerea principiului echității sociale în economie. Adică fondarea unei economii de piață, bine pusă la punct, es-

¹¹³ *Raportul Național al Dezvoltării Umane. Republica Moldova 2000. PNUD / Moldova 2000, p.126.*

¹¹⁴ *Moldova XXI. Strategia națională pentru Dezvoltare Durabilă. - Chișinău, 2000, p.77.*

te importantă nu ca fapt în sine, ci ca factor a majorării nivelului de trai, a asigurării dezvoltării durabile în concordanță cu principiile echității. Între timp în Moldova, ca și în alte țări în tranziție, stagnarea economică, reducerea PIB de două ori, a condus la majorarea respectivă a gradului de inegalitate a veniturilor populației (măsurat prin coeficientul GINI), fapt demonstrat în (Figura 1).

Figura 1. Dinamica PIB al Moldovei (axa de stînga) și a inegalității veniturilor populației în anii tranziției (axa din dreapta)

Sursa: *Raportul Național al Dezvoltării Umane, PNUD / Moldova, 1999, p.25*

O sarcină primordială în afirmarea echității sociale în economie este coordonarea și reglementarea interacțiunilor intereselor societății, grupurilor sociale, colectivelor, indivizilor; promovarea unei politici constructive vis-à-vis de problema colectivismului și a individualismului; găsirea

proporției optime între formele capitalizării și socializării sferei sociale și economice etc.

5. Deficiențe de sens politic, pe de o parte, și de sens social, pe de altă parte, în promovarea politicii sociale tranziționale.

În Moldova de exemplu, insuficiența de sens politic a politicii sociale își găsește expresie în insuficiența diferențierii problemelor sociale a diferitor grupuri. În acest context o atitudine diferențiată din partea politicului necesită realizarea a trei obiective: crearea condițiilor de stimulare, încurajare și dezvoltare a intereselor păturilor mijlocii; protejarea păturilor socialmente vulnerabile; sancționarea grupărilor mafioate, criminale¹¹⁵.

Această triadă teleologică rămîne în mare măsură nerealizată, necorrelată în anumiți termeni, în sarcini specifice de ordin economic, social, politic, juridic. Inconsecvența reformelor economice, erorile factorului politic în realizarea privatizării și alți factori negativi au frînat considerabil primul obiectiv: devenirea și afirmarea antreprenorilor. Declinul economic și social a împins păturile vulnerabile sub pragul sărăciei, devalorizînd obiectivul al doilea. În acest caz între mecanismul de presiune socială (înfăptuirea reformelor pe spatele maselor) și mecanismul de protecție socială (ineficient) a populației s-a creat o disproporție enormă. Iar măsurile guvernării comuniste din Moldova de a facilita întrucîtva situația socială a veteranilor, pensionarilor (prin majorarea pensiilor) a studenților (prin majorarea stipendiilor), atribuie politicii sociale un oarecare sens politic și social, dar de o importanță temporară. Această majorare nu are o bază economică suficientă, provoacă alte probleme sociale.

Cel de al treilea obiectiv, legat de intențiile politicului de a slăbi pozițiile grupărilor mafioate, criminale, are pînă ce un caracter nedecis, cu efecte perverse, însoțite de activizarea acestor grupări (uneori chiar de concreșterea lor cu unii factori de decizie). De exemplu, numărul infracțiunilor economice (la 100000 locuitori) comise în perioada 1995-1999 a crescut de 2,2 ori¹¹⁶. În acest context furturile de proporții, efectuate de grupuri organizate de infractori, sunt însoțite în cea mai mare parte de diverse forme de corupție, inclusiv în structurile organelor publice. În 1999 s-au înregistrat 117 cazuri de mituire, din care 17 – funcționari ai poliției, 14 – funcționari ai Departamentului Vamal, 3 – ai Inspectoratului

¹¹⁵ *Saca V. Dialectica intereselor politice și sociale și consolidarea independenței Republicii Moldova // MOLDOSCOPIE (Problemele analizei politice). Partea V. / USM. - Chișinău, 1995, p.16-17.*

¹¹⁶ *Raportul Național al Dezvoltării Umane. Republica Moldova 2000. PNUD Moldova 2000, p.125.*

Fiscal, 4 – judecători, 2 procurori, 2 avocați, 9 funcționari ai organelor publice¹¹⁷.

Cît privește insuficiența sensului social al politicii sociale el ține în primul rînd, de rămășițele paternalismului în raport cu categoriile sociale sărace, de lipsa de stimulare a lor pentru anumite activități economice; în al doilea rînd, de tendințele de pînă acum a egalitarismului în remunerarea muncii, în stabilirea pensiilor etc.; în al treilea rînd, de ocolirea interesului social în elaborarea politicii sociale, adică de inversarea procesului decizional, care în loc să urmeze din interes el se situează înaintea lui, adaptîndu-l pe acesta în mod situațional.

6. Deformarea proceselor demografice ca efecte al crizei socio-economice a tranziției, precum și a unor factori ce depășesc perioada de tranziție. A scăzut considerabil rata brută a natalității și a crescut rata brută a mortalității. Astfel, datele din 1997 pe șapte țări europene în tranziție, confirmă că majoritatea din ele au un spor natural negativ (Tabelul 3). Deși tranziția în Moldova, în comparație cu țările vecine, a afectat într-o măsură mai mică situația demografică, sporul natural fiind aici oarecum pozitiv, pe parcursul anilor 90 mortalitatea a fost în creștere, oscilînd în jurul indicelui de 12 promile. Aceasta rezultă mai întîi din costurile economice și sociale ale tranziției – sărăcia, creșterea mortalității, stresul psihologic, factorii comportamentali, - din lipsa de politică socială activă.

Tabelul 3. Indicatorii demografici principali în unele țări în curs de tranziție (1997)

<i>Țara</i>	<i>1</i>	<i>RBN*)</i>	<i>RBM*)</i>	<i>RCN*)</i>	<i>E(0)*)</i>	<i>2</i>
Belarusi	10,4	10,3	13,3	-3,3	73,2	17,8
Cehia	10,3	9,6	12,3	-2,7	75,9	17,3
Moldova	4,4	14,4	10,6	3,8	72,1	13,4
Polonia	38,6	12,0	11,1	0,9	74,1	15,7
România	22,7	9,8	12,8	-3,8	73,3	17,2
Rusia	148,5	9,8	14,8	-5,0	70,2	16,8
Ukraina	51,8	9,1	15,2	-6,1	67,1	18,8

Note: 1 - populația mln.; 2 - rata de îmbătrînire.

**) RBN – rata brută a natalității; RBM – rata brută a mortalității;*

RCN – rata creșterii naturale, E(0) – speranță de viață la naștere

Sursa: UNDP Human Report Development, 1998

¹¹⁷ *Ibidem, p.81.*

Totodată, tensionarea situației demografice este condiționată de soldul migrator negativ. Din țară emigrează în special reprezentanții categoriilor de populație cu o calificare profesională înaltă. Conform datelor științei migrației de muncă din Moldova alcătuiesc între 450-500 mii de oameni¹¹⁸. Cea mai mare parte a lor o constituie reprezentanții intelectualității, a tineretului. Planurile de viață și profesionale ale acestuia din urmă, în condițiile destabilizării cronice, au devenit întru totul deformatate. Lipsa unei politici integral-statale față de tineret a lovit în scopurile auto-determinării lui profesionale, pe de o parte, și a condus la deformarea adaptivității la noile condiții social-economice, pe de altă parte. Astfel, capacitățile de adaptare vibrează între adaptanții reușiți (cei mai puțini) și neadaptanții reușiți, sau între adaptanții siliți (cei mai mulți) și neadaptanții siliți.

O serioasă problemă demografică, și totodată politică, pentru toate țările postcomuniste, este marginalizarea femeii, atât pe plan economic și social, cât și politic. În primul rînd, criza economică și socială a afectat cel mai mult femeile, bătrînii. Astăzi problemele sociale cu care se confruntă societățile în tranziție în cea mai mare măsură devin probleme feminizate / cu față de femeie) în sens de “feminizare a sărăciei”, “feminizare a șomajului”, “feminizare a de-profesionalizării” etc. În așa fel în Moldova povara cea mai grea de femeie-șomer a preluat-o în 1998 68% din numărul șomerilor înregistrați oficial.

Pe parcursul tranziției au apărut o serie de paradoxuri sociale și politice în promovarea oportunităților egale. Avînd aceeași pregătire profesională ca și bărbații $\frac{3}{4}$ din femei prestează munci necalificate, fiind remunerate respectiv la un nivel de 70-80% din salariul bărbaților.¹¹⁹ Poziția inegală a majorității femeilor ține și de pensii mai mici decît a bărbaților, și de intensitatea dublă sau chiar triplă a zilei de muncă (inclusiv grijile casnice). Din acesta și alte considerente situația femeii rămîne incertă. Majoritatea femeilor n-au încredere în ziua de mîine, drepturile lor nu sunt respectate, interesele lor la nivel de stat nu sunt protejate.

În pofida faptului că după Conferința a IV Mondială de la Beijing (1995) în majoritatea statelor postcomuniste sau elaborat Planuri de Ac-

¹¹⁸ Мошняга В., Коман А., Краузе А., Руснак Г. Миграционный потенциал Молдовы в контексте европейской интеграции. // *Moldova, România, Ucraina: integrarea în structurile europene. / Perspectiva.* - Chișinău, 2000, p.374.

¹¹⁹ *Raportul Național al Dezvoltării Umane. Republica Moldova 1999, PNUD / Moldova, 1999, p.57.*

țiuni în susținerea și promovarea femeii în politică, economie etc., urmate de activități a Comisiilor Oportunități Egale în organele supreme de stat, a focarelor gender în ministere, departamente, în administrația publică locală, dinamica reală a avansării femeii în funcții publice a rămas foarte scăzută. Paradoxul principal al democratizării societății a condus la reducerea participării femeilor în sfera puterii de stat. Astfel, începutul tranziției în Moldova a marcat, în comparație cu anii precedenți, o scădere bruscă a numărului femeilor în organele electivă supreme, respectiv de la 36,3% în Sovietul Suprem al RSSM din 1985 la 3,8% în primul Parlament al Republicii Moldova din 1990. Deși în continuare acest proces treptat se schimbă spre creștere – 4,9% în Parlamentul din 1994, 8,9% în Parlamentul din 1998 și 11,8% în Parlamentul din 2001¹²⁰, o antrenare mai activă și mai adecvată necesităților democratizării a potențialului intelectual feminin în organul suprem al țării este ignorată. Insuficiența reprezentativă a femeii o confirmă și componența consiliilor locale în care ea alcătuia în 1999 doar 9,7% sau componența instituției Primăriei, cu 8,74% de femei primari în același an. O poziție nu mai bună deține femeia în organele executive, la nivel de miniștri, vice-miniștri, șefi de departamente. Dacă guvernul Sturza avea în rândurile sale o femeie, guvernul Braghiș – 2 femei, atunci guvernul Tarlev nu are nici una. Deci, sfera politică în comparație cu cea socială, în care problemele sociale – sărăcia, șomajul, descreșterea profesională etc. – sunt intens “feminizate”, cunoaște paradoxul defeminizării procesului decizional de putere. Atât “feminizarea” socială de acest fel, cât și defeminizarea politică, vorbesc despre o politică patriarhală, bazată pe stereotipuri față de necesitățile socialului feminin.

Așadar întreaga gamă a problemelor sociale în condițiile Republicii Moldova este rezultanta deficiențelor politicii sociale a statului, atât la capitolul fundamentării cât și a promovării ei. Pentru a face față noilor exigențe e necesar a elabora o politică socială de tip nou, cu mecanisme bine conturate, cu priorități adecvat ierarhizate, bazată pe principiile asigurării oportunităților egale tuturor categoriilor sociale; orientării maxime a obiectivelor de protecție socială în direcția participării tuturor forțelor sociale la relansarea economică; respectării demnității umane și prevenirii și eliminării oricăror manifestări de discriminare în politica socială; adaptării maxime a acțiunilor de protecție socială la necesitățile reale ale oamenilor; raționalizării mecanismelor politicii sociale prin descentraliza-

¹²⁰ *Arhiva Parlamentului Republicii Moldova.*

rea tehnologiilor, prin diversificarea antrenării în activitățile de protecție socială a administrației publice locale, a instituțiilor guvernamentale și nonguvernamentale.

БРАЧНЫЙ ДОГОВОР – НОВЫЙ КОМПОНЕНТ СЕМЕЙНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

*Олеся СЕНОКОСОВА-ЦУРКАН
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
Факультет международных отношений,
политических и административных наук
Кафедра публичного управления и права
преподаватель*

Современное состояние общества, изменение экономической и правовой системы, переход к рыночным отношениям все это привело к тому, что пришла пора перейти от жесткой регламентации в праве к договорным началам. Принципиально иное отношение к частной собственности отразилось, прежде всего, в нормах семейного законодательства.

С момента рождения и вплоть до самой смерти практически каждый человек соприкасается в той или иной степени с семейными правоотношениями, т.к. его жизнь протекает в малых или крупных социальных коллективах. Благополучие индивида всегда связано с успехом и благополучием социального коллектива. В процессе супружеской жизни возникают семейные проблемы, которые не всегда могут быть урегулированы мирным путем, по этому проблема семейно-брачных отношений между супругами всегда остается злободневной и актуальной.

Историческое появление института брачного договора в семейном праве тесно связано с возникновением частной собственности. В Республике Молдова заключение брачного договора стало возможным после вступления в законную силу нового Семейного Кодекса 10 июня 2001 года, в ст.27 которого сказано: Брачный договор представляет собой соглашение, добровольно заключаемое лицами, которые вступают в брак, или супругами, определяющее их имуще-

ственные права и обязанности в браке и / или в случае его расторжения. Таким образом, только с этого времени у супругов и будущих супругов появилась возможность выбора: довольствоваться установленными в законе режимом общей собственности или изменить его, заключив брачный договор, самостоятельно определять свои имущественные отношения в браке, а также - в случае его расторжения.

Анализ ранее существовавшей законодательной практики позволяет сделать вывод, о том, что ранее существовавшее императивное регулирование отношений супругов по поводу имущества было заменено диспозитивным и супруги получили возможность сами устанавливать правовой режим своего имущества. Гражданский Кодекс устанавливает общие положения по поводу имущества супругов, а Семейный Кодекс Республики Молдова развивает их и конкретизирует. Брачный договор является следствием установления между супругами договорного режима имущества.

По ранее действующему Семейному Кодексу имущественные отношения регулировались только законом и какие-либо соглашения по управлению и распоряжению имуществом противоречили ему и являлись недействительными. Предполагалось, что в советской семье духовное начало преобладает над материальными. Однако с развитием частной собственности ситуация изменилась. Появились семьи, имеющие высокие доходы и большой достаток, у которых возникла потребность защитить свой капитал.

Появление брачного договора в законодательстве зарубежных стран было решением имущественных проблем различных слоев буржуазного общества. Во Франции и Англии - странах, появление брачного договора было вызвано необходимостью сохранения за женщиной, вступающей в брак, права управления добрачным имуществом и пользования доходами от этого имущества.

В Англии до 1882 года имущество супругов по «общему праву» («common law») считалось принадлежащим мужу. Женщина была практически лишена имущественной самостоятельности и все чем она владела до брака переходило ее супругу. Т.е. как такового общего совместного имущества не было. С развитием капитализма в Англии, нормы «общего права» пришли в противоречие с интересами имущих классов. Для устойчивости гражданского оборота и охраны имущественных прав, сохранения фамильного имущества, оказалось необходимым создание института отдельной собственности жены. С этой целью «суды справедливости» («equity») стали

признавать действительными брачные контракты, по которым часть имущества жены оставалась вне власти мужа. Все правила, выработанные «судами справедливости», распространялись лишь на собственность не входящую в обычное имущество семьи, а являлись иной формой капитала. Поэтому в Англии до конца XIX в. существовало два режима супружеского имущества: «common law» - для большинства населения, и «equity» - для привилегированной знати. В 1882 г. Парламентом был принят Закон о собственности замужних женщин. В нем предусматривалось, что на будущее время, при вступлении в брак, вся та собственность, которая принадлежит ей к этому моменту, а также та, которую она приобретает в последствии, будет подчиняться такому режиму, какому подчиняется собственность в случае заключения брачного договора о раздельности имущества супругов. Другими словами, устанавливается режим раздельной общности. Замужней женщине было предоставлено право, вступать в договоры по поводу этой собственности, право завещать ее. Таким образом, первоначально причиной появления брачных контрактов явилась потребность имущих классов оградить свой капитал от постороннего вмешательства.

Одна из основных задач, которую ставят перед собой супруги (будущие супруги) при заключении брачного договора - стремление обезопасить себя от материальных потерь в случае развода, неприятных моментов, связанных с разделом имущества в суде. Зарубежный опыт свидетельствует о том, что чем большую собственность имели в своем распоряжении супруги, чем выше был материальный уровень семьи, тем более сложные проблемы вставали перед ними и перед судебными органами в результате раздела имущества, если эти вопросы не были оговорены в брачном договоре. Поэтому в состоятельных семьях практика заключения брачных договоров получила широкое распространение.

Действующим законодательством Республики Молдова предусмотрены два вида правового режима имущества супругов: законный режим и договорной режим. Согласно ст.19 Семейного Кодекса: "Имущество, нажитое супругами за время брака, подпадает под режим совместной собственности. Законный режим имущества супругов действует, если брачным договором не установлено иное" В брачном договоре супруги вправе отступить от этого положения и по своему усмотрению установить режим совместной, долевой или раздельной собственности. Супруги вправе изменить режим собст-

венности как на имущество, нажитое ими в браке, так и на добрачное имущество каждого из них. Положения брачного договора могут относиться и к имуществу, которое будет приобретено в будущем. Прежде всего, это относится к случаю, когда брачный договор заключается перед регистрацией брака, когда совместно нажитое имущество еще отсутствует. В зависимости от того, когда заключен брачный договор - зависит вступление его в силу, возникновение прав и обязанностей, предусмотренных договором. Если брачный договор заключен до регистрации брака, он вступит в силу только со дня регистрации брака в органах ЗАГСа. В законе не сказано, как скоро после заключения брачного договора должен быть зарегистрирован брак, однако, до тех пор пока брак не зарегистрирован, брачный договор не вступает в силу и никаких прав и обязанностей по нему у сторон не возникает. Если брачный договор заключен после регистрации брака, он вступает в силу с момента его заключения, а именно - с момента нотариального удостоверения, т.к. закон требует обязательного нотариального удостоверения брачного договора, иначе он считается недействительным.

Супруги сами решают, какие вопросы они включают в свой брачный договор, а какие - нет. Никаких обязательных пунктов закон не устанавливает. Брачный договор может содержать и подробную регламентацию имущественных отношений супругов и вообще состоять из одного пункта, например, устанавливать режим долевой собственности на имущество, нажитое во время брака. Вместе с тем, свобода брачного договора не безгранична. Законом установлены и некоторые ограничения, а именно:

- брачным договором не может быть ограничена правоспособность и дееспособность супругов. Т.е. не может быть в нем положений, которые ограничивают право одной из сторон на труд, выбор профессии, получение образования и т.п. Каждый из супругов свободен в выборе рода занятий, профессии, мест пребывания и жительства;

- брачным договором не может ограничиваться право супругов на обращение в судебную инстанцию для урегулирования личных отношений. Так, не вправе один из супругов обязать другого не обращаться в суд с заявлением о взыскании алиментов на том основании, что по договору в его собственность передана квартира первого супруга. Нельзя брачным договором запретить супругу обра-

щаться в суд с требованием о разделе общего имущества, т.к. подобные ограничения нарушают право граждан на судебную защиту;

- брачный договор может заключаться только по поводу имущественных отношений супругов. Личные неимущественные отношения не могут быть предметом брачного договора. Однако, имущественные отношения могут быть поставлены в зависимость от наступления или не наступления условий неимущественного характера. Так, в брачном договоре можно предусмотреть право одного из супругов на компенсацию морального вреда в случае недостойного поведения другого супруга. Таким образом, несмотря на то, что брачным договором регулируются только имущественные правоотношения супругов, их возникновение или прекращение может быть поставлено в зависимость от условий неимущественного характера;

- личные неимущественные отношения по поводу воспитания детей также не могут быть включены в состав брачного договора. Т.е. нельзя установить, что в случае развода ребенок останется с отцом или матерью, либо установить порядок общения родителей с детьми в случае развода. Это ограничение связано, прежде всего, с тем, что это соглашение со специальным субъектным составом и должно включать только условия, относящиеся к супругам, а не создающие права и обязанности для третьих лиц, в том числе и для детей. Родители вправе заключить отдельное соглашение об уплате алиментов на содержание несовершеннолетних детей. Однако следует иметь в виду, что данное соглашение будет носить самостоятельный характер и может быть заключено независимо от наличия или отсутствия брачного договора. В брачном договоре могут быть закреплены обязанности супругов по несению расходов, связанных с обучением и воспитанием. Большую свободу брачному договору предоставляет, в частности, американское законодательство. Предметом брачного договора в США могут быть не только имущественные, но и любые другие отношения между супругами. В качестве примера можно привести брачный контракт популярного эстрадного певца Майкла Джексона. Он и его супруга Дебби Роуи заключили брачный контракт, в соответствии с которым Джексон обязан, был выплатить Дебби, ожидающей ребенка, вознаграждение в размере 1,25 миллионов долларов сразу после рождения ребенка. Кроме того, он обязуется выплачивать ей ежегодно по 280 тысяч долларов. В свою очередь Джексон потребовал, что в случае развода

будущий ребенок останется с отцом, и матери не будет позволено, даже навещать его.

- брачный договор не может ограничивать право нетрудоспособного нуждающегося супруга на получение содержания, т.к. в соответствии с законом супруги обязаны материально поддерживать друг друга.

В период действия брачного договора один из супругов не вправе отказаться от его исполнения, т.е. не допускается односторонний отказ. По требованию одного из супругов судебная инстанция может изменить или расторгнуть брачный договор по основаниям и в порядке, установленным Гражданским Кодексом.

Условия брачного договора утрачивают силу с момента прекращения брака, за исключением тех, которые были предусмотрены для периода, следующего за прекращением брака.

Брачный договор может быть признан судебной инстанцией недействительным полностью или частично по основаниям, предусмотренным Гражданским Кодексом.

Еще не прошло и года, с тех пор как договорной режим имущества супругов стал для граждан нашей республики правовой реальностью и практика заключения таких договоров еще не нашла широкого применения. Хотелось бы, чтобы правовой нигилизм и порождающий его информационный вакуум не помешали большинству наших граждан воспользоваться реально принадлежащими им правами. Почему мы стесняемся говорить об имуществе накануне свадьбы, а при возникновении брачного процесса забываются все приличия? На сегодняшний день, появление брачного договора - это средство для избежания материальных конфликтов и разногласий при расторжении брака. А задача органов ЗАГСа, средств массовой информации - как можно шире освещать вопросы о брачном договоре, о его функциях и значимости.

Использованная литература:

- Семейный кодекс Республики Молдова. – Кишинэу, 2001
Комментарии к Семейному Кодексу Российской Федерации. / отв. ред. И.М. Кузнецова. - Москва, Издательство «БЕК», 1996
Антокольская М.В. Семейное право: Учебник. – Москва, Юрист, 1995
Кибак Г., Константиnescу Е., Бондарчук О. Нотариат : Учебник. - Кишинев.: «Бизнес-Элита», 2001

Игнатенко Л.А.,Скрапников Н.И. Брачный договор. Законный режим имущества супругов – Москва. «ФИЛИНТ», 1997

Максимович Л.Б. Брачный контракт. Комментарии, Разъяснения. – Москва, Издательство «Ось-89», 1997.

TEORIA STRUCTURĂRII SAU DESPRE MIZA DEPĂȘIRII UNUI DUALISM ÎN GÂNDIREA SOCIALĂ

Matei ȘIMANDAN
România, Arad
Universitatea "Aurel Vlaicu"
Doctor, conferențiar

1. Semnificația unui concept fondator

În multe privințe, teoriile sociale sunt încă marcate de existența unor dihotomii sau dualisme, fiecare dintre ele avându-și argumentele și susținătorii. Astfel, unii acreditează ideea că ceea ce contează în realitatea socială este individul, alții că societatea are o anumită prioritate în raport cu membrii ei; unii susțin că omul depinde de o serie de structuri care îl transcend, alții neagă existența structurilor obiective și acordă subiectului puterea de a acționa pentru schimbarea socială; unii excelează în descrierea statică, la un moment dat a obiectelor și fenomenelor, alții încearcă să surprindă dinamica lucrurilor; unii privilegiază în teoriile lor poziționarea spațio-temporală a faptelor sociale, alții o ignoră, fiind mai puțin receptivi la contexte.

O bună parte din aceste contradicții considerate de netrecut ajung în teoria lui Giddens să fie conciliate, exemplul cel mai concludent constituindu-l depășirea dualismului dintre rolul pe care îl are omul în calitate de agent al acțiunii (human agency) și puterea structurii sociale. Originalitatea contribuției sale constă în faptul că abordarea raporturilor dintre individ și structură nu se limitează la un cadru de referință cu valoare generală, ci încearcă să le clarifice dintr-o perspectivă cu adevărat nouă. De aceea, mi se pare potrivit să examinez, în spațiul oferit de acest studiu, osatura teoretică aflată la baza analizei pe care o întreprinde în cartea

"*The Constitution of Society*"¹²¹, carte ce sintetizează rezultatele cercetărilor sale de mai multe decenii.

Conform demonstrației pe care o dezvoltă în această lucrare, teoriile cele mai reprezentative ale filosofiei sociale și sociologiei s-au dovedit deficitare în conceperea legăturii dintre acțiunea umană și structura socială, motiv pentru care el vede necesară reformularea acestei probleme în termenii unei "dualități structurale". Prin aceasta, autorul sugerează că structura trebuie concepută ca produs al practicilor sociale raportate la agenți umani competenți și, în același timp, ca o condiție sau modalitate de reproducere a acestor practici. Comentând acest aspect, I. Ionescu¹²² nu scapă prilejul să arate că, sociologul britanic propune o viziune circulară a construcției vieții sociale, în care dimensiunile structurale sunt situate înaintea acțiunii competente a actorilor cu conștiință practică și discursivă, ca și condiții, și după, ca produse ale acestora în interacțiune cu alți actori. Pe de altă parte, este de reținut că această dualitate constitutivă se autoperpetuează prin interacțiunea agentului uman cu structura, ceea ce echivalează cu a spune că, structura nu este un obstacol în calea acțiunii individuale, ci este parte din ea, depinde de ea și poate fi schimbată de ea. Giddens insistă asupra ideii că individul posedă o considerabilă atenție la contextul social, la structurile societății și acționează secvențial astfel încât demersul său să aibă efecte maximizante. Contextul, presupune însă prezența câtorva elemente definitorii:

- frontierele spațio-temporale care delimitează interacțiunea și care poartă de obicei mărci simbolice sau fizice;

- co-prezența actorilor care, în acest fel, își pot vizualiza gesturile sau expresiile;

- conștiința, care permite folosirea reflexivă a acestor fenomene pentru a influența și controla desfășurarea interacțiunii.

În aceste împrejurări, individul nu se mai supune structurii în mod necondiționat ci, mai degrabă, el o exploatează, folosindu-și inteligența socială. Ceea ce vrea să accentueze autorul de care ne ocupăm este următorul fapt: existența actorilor sociali și a structurilor nu mai reprezintă două fenomene independente, ci ele alcătuiesc o dualitate. "Proprietățile structurale ale sistemelor sociale, ne spune Giddens, sunt în același timp mediu și rezultat al practicilor pe care ele le organizează recursiv. Structuralul nu este exterior indivizilor, ca urme mnezice și actualizat în practici sociale, el este, în sens durkhemian, mai interior decât exterior activi-

¹²¹ Giddens A. *La constitution de la société* / PUF. - Paris, 1987.

¹²² Ionescu I. *Sociologii constructiviste*. / Editura Polirom. - Iași, 1998, p.31

tăților lor. Structuralul nu este numai constrângător, el este în același timp, constrângător și abilitant"¹²³.

Ultima frază trimite la ideea că "structura" nu mai trebuie analizată doar din perspectiva diferitelor reguli, ci și în termeni de resurse. Dar regulile și resursele, precizează Giddens, definesc doar o "ordine virtuală" ce nu este actualizată decât în și prin practicile sociale. Altfel spus, importantă aici este folosirea regulilor și resurselor de către actorii sociali într-o pluralitate de contexte de acțiuni, în care "sistemele sociale se ancorează în activitățile lor", iar structurarea acestora nu poate fi disociată de interacțiunea acțiunilor, în care sunt produse și reproduse"¹²⁴.

2. Structură, interacțiune, modalități

Odată acceptat interesul pe care îl prezintă perspectiva dualității structurii este necesar să trecem la examinarea dimensiunilor constitutive ale interacțiunii și a modalităților prin care se realizează medierea interacțiunii și structurii. În acest sens, Giddens propune un interesant joc de diferențieri și distincții care se organizează în jurul celor trei niveluri reținute, și anume, cel al structurii, al modalităților de structurare și, respectiv, al interacțiunii. Conform acestui model, relația individ (agent acțional), structură (stat, instituție, regularități economice, mentalități etc.) este tematizată de Giddens în cadrul a ceea ce el numește *sisteme de interacțiune* (comunicare, putere, sancțiuni). Acestea se raportează la o *structură* (semnificație, dominație, legitimare) și se exercită prin o serie de modalități (schemă de interpretare, și mijloace resurse, norme), tabelul de mai jos sistematizând tocmai relațiile ce se instituie între nivelele menționate.

<i>Structuri</i>	<i>Modalități</i>	<i>Interacțiuni</i>
Semnificație	Scheme de interpretare	Comunicare
Dominație	Resurse, mijloace	Putere
Legitimare	Norme	Sancțiuni

(adaptare după A. Giddens¹²⁵).

¹²³ Giddens A. *La constitution de la société* / PUF. - Paris, 1987, p.75

¹²⁴ *ibidem*, p.74

¹²⁵ *ibidem*, p.78

Autorul ne avertizează asupra faptului că distincțiile menționate vizează o perspectivă analitică, deoarece din punct de vedere empiric ele sunt interdependente. Totodată, el se ridică împotriva unor interpretări simpliste ale teoriei structurării, în sensul că aceasta nu minimalizează importanța dimensiunii constrângătoare a structuralului, care trebuie conceput întotdeauna ca o proprietate a sistemelor sociale și ancorat în practici reproduse în spațiu și timp. În opoziție cu Durkheim care susținea prioritatea instituțiilor sociale asupra individului, Giddens spune că actorii sunt cei care reproduc sistemele sociale, le transformă și tot ei refabrică ceea ce este deja fabricat în continuitatea practicii sociale.

Potrivit acestei ipoteze, pentru dinamica socială sunt decisive trei sisteme interacționale:

a) *comunicarea*, a cărei structură este semnificația atribuită unui cuvânt sau gest, iar modalitatea de realizare constă în reguli semantice sau grile de interpretare; altfel spus, comunicarea este un ansamblu de strategii sau procedee standardizate prin care asociem o realitate pe care vrem să o comunicăm unui semn (gest, cuvânt, sintaxa frazei), astfel încât ea să ajungă la receptor cu sensul intenționat de noi;

b) *puterea*, a cărei structură este dominația ce cuprinde alocări și autorizări; modalitatea de exercitare a puterii se realizează atât prin apelul la resursa politică a *autorității* de la care emană autorizările sau interdicțiile, cât și la resursa economică a *proprietății*, de la care pornesc diferitele tipuri de alocări;

c) *sanctiunea*, a cărei structură este legitimarea, iar modalitatea de exercitare se întemeiază pe elementele normative; regulile morale sau codurile de conduită reprezintă drepturile și obligațiile așteptate de către toți cei care participă la interacțiuni, deși în practica vieții nu se poate vorbi întotdeauna de o simetrie între drepturi și obligații.

Din această construcție teoretică, reține atenția modul în care Giddens înțelege legăturile pe care puterea le întreține la nivelul structural al dominației. Plecând de la caracterul relațional al puterii și de la perspectiva distribuției inegale a unor resurse inerente structurilor de dominare, pot fi identificate următoarele momente ale explicației sale: exercitarea puterii se manifestă prin utilizarea de resurse în chiar timpul interacțiunii; aceste resurse la care s-a făcut apel sunt componente structurale ale sistemelor sociale; caracteristica comună oricărei structuri de dominare este distribuirea diferențiată a resurselor; resursele sunt deopotrivă instrumentele exercitării puterii, cât și mijloace ce permit reproducerea structurilor de dominație.

Principala idee pe care o sugerează autorul este tocmai această dublă contribuție a resurselor prin care poate fi explicată depășirea opoziției dintre putere și structurile sociale. Nu trebuie uitată însă distincția stabilită de Giddens între resursele de alocare legate de controlul asupra contextului material, al tehnologiilor și a bunurilor materiale (*proprietatea*), respectiv, resursele întemeiate pe controlul exercitat de unii actori sociali asupra celorlalți (*autoritatea*). Prin urmare, analiza dominației presupune elaborarea a două teorii complementare, una referitoare la resursele de alocare, cu implicarea institutelor economice, cealaltă privitoare la resursele de autoritate ce angajază utilizarea lor de instituțiile politice. Fie și pentru atât, această interpretare are meritul incontestabil de a marca o ruptură față de viziunea "economistă" asupra dominației, cât și specificarea aspectului propriu-zis politic al acesteia.

3. Reproducere și schimbare socială

Din punctul de vedere al lui Giddens, structura nu poate fi surprinsă decât pornind de la activitatea agenților, după cum, ea nu poate fi înțeleasă decât cu referire la practici. Conform modelului propus de autor, cele trei sisteme de interacțiune menționate mai sus se exercită prin relația complexă între structură și indivizi, indivizii fiind "purtătorii" modalităților prin care structura este făcută să funcționeze. De aici urmează că, schimbarea socială se produce în manieră continuă în funcție de acțiunile actorilor individuali și de impactul lor asupra celorlalți.

Schimbarea socială depinde însă de conjugarea unor circumstanțe și evenimente a căror natură este diferențiată în funcție de contexte. După Giddens, acestea pun în joc agenții "care exercită un control reflexiv asupra condițiilor în care își fac propria istorie"¹²⁶. Concomitent cu evidențierea modalităților de schimbare socială, autorul teoriei structurării urmărește: a) studiul originilor unui episod sau serii de episoade social-istorice analizate comparativ; b) extensia și profunzimea transformărilor instituționale; c) ritmul schimbării și d) traiectoria acesteia.

Acest tip de schimbare, exceptând revoluțiile de orice fel, este prin excelență "difuz", sistemul social având capacitatea de autopropagare prin interdependența celor trei sisteme interacționale - puterea, sancțiunea și comunicarea - care generează o așa numită *recursivitate*. Prin acest termen, sociologul britanic înțelege o sedimentare prin repetiție continuă a diferitelor practici sociale prin care se obține un element de continuitate,

¹²⁶ *ibidem*, p.305

ce nu trebuie însă confundat cu ceea ce numim în sens strict-tradiții. El ajunge să afirme la un moment dat că "puterea este generată în reproducția structurilor de dominație și de către aceasta"¹²⁷, ceea ce echivalează cu o privilegiere a reproducerii sociale și o neglijare a elementelor ce duc la transformarea structurilor. Sesizând acest aspect, F.Chazel scrie că pentru a rămâne fideli spiritului argumentației lui Giddens, trebuie precizat că „puterea, deși întemeiată pe distribuția asimetrică de resurse, inerentă structurilor de dominație, are tendința de a *reconstitui*, prin utilizarea acestor resurse în interacțiune, structurile corespunzătoare de dominație; după cum, ar trebui să recunoaștem, lărgind substanțial cadrul acestei analize, caracterul *generator* al puterii, adică să arătăm felul în care acesta participă la formarea unor structuri noi de dominație...”¹²⁸.

Este important de observat că, autoreproducerea socială se realizează, după Giddens, pe două cți complementare și variabile ca importanță de la o perioadă istorică la alta: prima este cea a *integrării sociale* prin amintita sedimentare a practicilor sociale în cadrul unui grup concret, format din persoane “prezente”, cum este cazul unei comunități rurale, de exemplu; a doua cale este cea a *integrării sistemice* care are loc prin diferențierea în timp și spațiu, adică prin întinderea sistemelor sociale în spațiu, cu concursul sistemelor abstracte. În acest caz, interacțiunea se desfășoară cu persoane care, într-un fel, sunt absente din timp sau spațiu. Este vorba de acele situații în care valorile sau cutumele unei societăți, de exemplu, nu se transmit de la om la om, ci prin sisteme abstracte și generalizate, precum învățământul, legislația, televiziunea etc. Este de notat că cele două forme de integrare - socială și sistemică - coexistă, dar că tendința istorică a fost de creștere a ponderii celei de-a doua, fapt ce reprezintă însăși esența procesului de modernizare a diferitelor tipuri de societăți.

Cum spuneam, în optica lui Giddens, sistemul interacțional care face posibilă distanțarea în timp și spațiu este cel de putere, ale cărui structuri de dominație sunt operaționalizate prin intermediul alocării de resurse “politice” sau “economice”, rolul celor economice crescând în societățile moderne în comparație cu cele de tip tradițional. Sub aspect metodologic, studiul legăturii dintre integrarea socială și cea sistemică se face prin luarea în considerare a ideii de localizare. Aceasta înseamnă că interacțiunea dintre indivizi și structuri este diferită de la un loc la altul chiar

¹²⁷ *ibidem*, p.320

¹²⁸ Chazel F. *Puterea*. // Boudon R. (coord.), *Tratat de Sociologie*. / Editura Humanitas. - București, 1997, p.246

în interiorul aceleiași societăți, lucru important dacă avem în vedere că atât interacționalismul, cât și constructivismul pleacă de la un concept comun, acela de definire a situației. În același registru problematic, A. Giddens insistă asupra ideii că dualitatea structuralului înseamnă o definire adecvată a constrângerii, fie că este vorba de constrângere materială, fie că discutăm de constrângerea asociată sancțiunilor, fie că avem în vedere constrângerea structurală. La fel, este de folos înțelegerea ideilor sale prin prisma dualității structuralului referitoare la conceptele de contradicție și conflict. Din acest punct de vedere, trebuie făcută o distincție între contradicția existențială (existența umană în relație cu natura și lumea materială) și contradicția structurală (legată de trăsăturile constitutive ale societății umane).

Mi se pare important de semnalat aici o anumită asemănare între teoria structurării și cea a constructivismului social în varianta sa moderată. Foarte pe scurt, această concepție pleacă de la observarea comportamentului actorilor într-o situație și de la maniera în care aceștia negociază regulile care dau seama de ordinea socială. "Aceste reguli, scrie J.L. Derouet în prefața lucrării *Sociologii constructiviste*, sunt mai întâi definite la scară locală și se stabilizează puțin câte puțin în instituții, organizații, rutine cognitive ale interpretării lumii de către actori. Originalitatea constructivismului este, deci, de a considera că *le monde qui est là*, și preexistă acțiunii, nu este decât produsul stabilizat al negocierilor locale între actori. Ceea ce nu înseamnă, însă, o libertate totală. Este de la sine înțeles că sistemul instituțiilor, al obiectelor, al convențiilor preexistă situațiilor în care actorii fac alegeri. Dar acest cadru, ține să precizeze autorul, nu constituie o structură care determină comportamentul persoanelor: *le monde qui est là* poate fi reinterpretată și anumite elemente pot să-și schimbe sensul, persoanele pot mobiliza resurse noi, care nu erau prevăzute în definirea existentă a ordinii sociale"¹²⁹. Principala idee pe care o sugerează perspectiva constructivistă este, după părerea multor exageți, redescoperirea raționalității agenților sociali și a sensului pe care îl dau acțiunii lor cu referire la resurse și mobilizarea acestora într-un context dat.

4. Implicații asupra cercetării sociale și reacții critice

Având în vedere că sociologia "pendulează" între teoretic și empiric și că pentru a-și întări demersul epistemologic problemele de care se ocu-

¹²⁹ Ionescu I. *Sociologii constructiviste*. / Editura Polirom. - Iași, 1998, p.6

pă nu pot fi puse și rezolvate doar într-un mod abstract, Giddens caută să desprindă efectele teoriei sale asupra cercetării socialului și criticii sociale. Din perspectiva relevanței lor pentru metodologia cercetării sociologice sunt de reținut următoarele aspecte mai importante.

Mai întâi, sociologul studiază pe lângă raporturile cantitative dintre fenomenele sociale și cele care privesc semnificația acestora, adică urmărește activitățile agenților sociali pentru a constata ceea ce ei știu sau ar trebui să știe. În măsura în care recurge la conceptele actorilor investigați, conceptele sale sunt “de ordin secund” ele putând deveni de ordinul întâi când actorii implicați le însușesc și le folosesc în practica lor cotidiană. Dublul proces de traducere și interpretare presupune o deosebită exigență a demersului de cunoaștere, inclusiv asupra silului de scriere și comunicare a concluziilor desprinse.

Apoi, sociologul trebuie să fie sensibil la faptul că viața socio-umană se constituie în spațiu și timp și că relațiile ce o definesc nu pot fi înțelese fără o asemenea raportare. Aceasta presupune pe de o parte, studierea trăsăturilor contextuale ale teoriilor, examinarea poziționărilor sau a regionalizărilor, iar pe de altă parte, luarea în considerare de către sociologie a demersului întreprins de istoric sau geograf. În același timp, una din datoriile fundamentale ale sociologului rămâne, explicarea continuității practicilor și evidențierea ancorării lor instituționale.

Pe plan metodologic, dualitatea structuralului înseamnă o alternanță în funcție de preponderența atribuită unei laturi sau alteia a structuralului. Astfel, când analizăm instituțiile, proprietățile structurale apar ca trăsături reproduse ale sistemelor sociale, când examinăm conduitele actorilor sociali ne oprim cu precădere la modul în care aceștia folosesc proprietățile structurale în edificarea raporturilor sociale. De asemenea, când analizăm conduitele actorilor sociali acordăm întâietate conștiinței practice și conștiinței discursive, ca și strategiilor de control într-un context definit, în timp ce, metodologic, considerăm proprietățile instituționale ale cadrelor interacțiunii ca “date”.

Ca și alți teoreticieni, A.Giddens insistă asupra cerinței ca cercetătorul socialului să-și clarifice mizele problemelor vizate în investigațiile sale și să încerce să-și obiectiveze situația atât în cazul în care elucidează hermeneutic semnificația fenomenelor sociale, cât și atunci când investighează contextele sau ordinea instituțională. În același timp, conflictul dintre abordările cantitative și cele calitative ale sociumanului este considerat ca un reziduu metodologic al dualismului care opune structura și acțiunea, evidențiind necesitatea și importanța complementarității demer-

surilor. La fel, sociologul britanic este preocupat de aprofundarea distincției între cunoașterea comună și cunoașterea științifică adăugând precizări în privința simțului comun, dar și cerința ca sociologul să ia distanță critică față de actorii implicați și conceptele acestora în situațiile pe care le cercetează.

Majoritatea criticilor aduse concepției lui A.Giddens au vizat, în principal, tentația sa pentru “o a treia cale”, cât și caracterul “hibrid” al teoriei structurării. Deși el s-a străduit să le corecteze în lucrările ulterioare, o parte dintre ele au rămas neschimbate, între care aș semnala doar câteva:

- animat de dorința de a transcende un dualism (individ versus structură), autorul o face printr-o deteriorare a înțelesului strict al celor doi termeni; el înclină să rezume individualitatea umană la latura ei acțională, iar structura este redusă la resurse politice și economice sau la reguli semantice și morale;

- pretextând că a depășit dualismul menționat, sociologul britanic “uită” să îl depășească și la nivelul metodologic; în analizele sale de caz el accentuează când rolul individului, când cel al structurii, situație ce pune sub semnul întrebării consecvența față de ideile unificatoare pentru care a militat;

- teoria structurării exacerbează rolul reproducerii rutiniere a sistemului social, ignorând faptul că oamenii sunt mult mai inventivi și mai puțin supuși, având un potențial de schimbare mult mai mare decât concede Giddens; la fel, această teorie nu ia suficient în considerare faptul că legăturile interculturale nu sunt stagnante, ci se crează substanțial și doar o parte din ele pot fi direct observate și descrise;

- de cele mai multe ori, autorul înclină să reducă individul la un subiect rațional, inconștientul și preconștientul și, o dată cu ele, întreaga tradiție a psihanalizei nefiind aproape deloc luate în calcul; acuzei de raționalism i se adaugă cea de voluntarism, deoarece Giddens concepe subiectul uman capabil să “înfrunte” structura și să facă diferența; în acest fel, este ocultată intervenția conștientă dar și inconștientă, explicită dar și difuză, congruentă dar și contrarie pe care un individ o are cu ceilalți, înainte, în timpul și după o acțiune.

În pofida acestor critici, ca și a afirmațiilor că a utilizat în elaborarea teoriei sale idei din surse divergente, Giddens are totuși meritul de a fi adus în câmpul dezbaterii științifice teme de real interes pentru cercetarea socială, denunțând prin aceasta utilizarea abuzivă a unor concepte și teorii insuficient adaptate abordărilor actuale din științele sociale.

Bibliografie:

- Bohman J. Theories, Practices and Pluralism. A Pragmatic Interpretation of Critical Social Science. // Philosophy of the Social Sciences, 1999, vol. 29, nr. 4, pp.459-480
- Chazel F. Puterea. // Boudon R. (coord.), Tratat de Sociologie. / Editura Humanitas. - București, 1997, pp.220-256
- Couvallis G. The Philosophy of Science. / Sage Publications. - London, 1999.
- Fay B. Contemporary Philosophy of Social Science. A Multicultural Approach. / Blackwell. - Oxford, 1998
- Ferréol G. Paradigme sociologice. // Ferréol G. și alții, (coord.), Dicționar de sociologie. / Editura Polirom. - Iași, 1998, pp.153-160
- Giddens A. La constitution de la société. / PUF. - Paris, 1987.
- Giddens A. Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis. / Macmillan. - London, 1979,
- Ionescu I. Sociologii constructiviste. / Editura Polirom. - Iași, 1998
- Martin J. L. On the Limits of Sociological Theory. / Philosophy of the Social Sciences, 2001, vol.31, nr.2, pp.187-223
- Rule J. Theory and Progress in Social Sciences. / Cambridge University Press. - Cambridge, 1997.
- Searle J. Realitatea ca proiect social. / Editura Polirom. - Iași, 2000
- Seidman S. Contested Knowledge. Social Theory in the Postmodern Era. / Blackwell. - Oxford, 1998,

**PROCESUL DE DEMOCRATIZARE A VIEȚII
POLITICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

Constantin SOLOMON
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de istorie și psihologie
doctor, conferențiar
șef-catedră

Schimbările social-politice și economice care au marcat întregul spațiu postcomunist în ultimul deceniu al secolului XX au configurat o nouă realitate social-politică, caracterizată de însemnele tranziției demo-

cratice. Experiența a celor peste zece ani de edificare a unei societăți democratice în Republica Moldova ne demonstrează că eforturile noastre în acest sens au avut anumite rezultate.

Pe parcursul istoriei, forța ideilor democratice a generat unele dintre cele mai profunde și mai impresionante expresii ale voinței și rațiunii umane. Actualmente cuvântul “democrație” este cel mai frecvent utilizat nu numai în științele politice, dar și în viața cotidiană.

Cuvântul “democrație” provine din limba greacă (demos – popor; kratos – putere), însemnând textual puterea poporului. Dicționarul politic ne oferă următoarea definiție a democrației: “Ordine politică și mod de funcționare a sistemului politic în care se realizează dreptul poporului de a se guverna pe sine însuși”.¹³⁰

Nucleul democrației este principiul suveranității poporului, ceea ce înseamnă că guvernarea poate fi legitimată doar prin voința celor guvernați. Principala procedură ce permite punerea în evidență a voinței poporului sunt alegerile. Alte proceduri care ajută la funcționarea în bune condiții a sistemelor democratice sunt: separarea puterilor, limitarea mandatului pentru reprezentanții poporului, precizarea anumitor reguli constituționale etc.

Democrația are ca fundament respectarea ființei umane, și a statului de drept. Caracterul democratic al statului și statul de drept se implică și se presupun reciproc. Aceste trăsături se pot regăsi acolo unde echilibrul puterilor este realizat, unde supremația constituției este asigurată. Pentru că, în fond, democrația poate fi definită și ca domnia dreptului.¹³¹

La începutul anilor '90, situația social-politică din RSS Moldovenească devine instabilă, conturându-se unele tendințe de destrămarea sistemului totalitar. Curentul de reformare a sistemului politic, declanșat de Mihail Gorbaciov cu scopul de a crea o imagine mai democratică a partidului unic și de a-i asigura, astfel, supraviețuirea, a cuprins și RSS Moldovenească. În timp ce la nivelul aparatului de partid exista o rezistență față de procesul de restructurare și de transformări democratice, în unele segmente ale societății civile au început să apară mișcări, asociații și organizații cu inițiative de democratizare a țării. La 3 iunie 1988 s-a constituit “Mișcarea Democratică pentru Susținerea Restructurării” care a

¹³⁰ Tămaș S. *Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică. Ediția a II-a, revăzută și adăugită.* – București, 1996, p.79.

¹³¹ Muraru I. *Drept constituțional.* – București, 1997, p.144.

adoptat un Proiect de Program*, în care se sublinia: “Mișcarea Democratică este o uniune social-politică benevolă a cetățenilor, apărută în urma activității maselor în vederea realizării liniei partidului spre restructurare. Principiile ei de bază sunt democrația și umanismul, publicitatea și legalitatea, controlul din partea obștimii a realizării voinței poporului de către organele sovietice și de stat. Mișcarea Democratică este o garanție socială a apărării unui stat bazat pe drept care ar permite obștimii să devină o forță politică reală”¹³². A urmat apoi Adresarea activului organizatoric al Mișcării Democratice către Sovietul Miniștrilor al URSS în care se sublinia că activul organizatoric al “Mișcării Democratice pentru Susținerea Restructurării” s-a adresat comitetului executiv al raionului Frunze din Chișinău și comitetului executiv orășenesc Chișinău de deputați ai poporului cu rugămintea de a permite organizarea unui miting în or. Chișinău, însă cererea a fost respinsă dintr-o serie de motive. De aceea activul organizatoric al Mișcării Democratice: “se adresează Sovietului Miniștrilor al URSS sperând ca pe această cale să i se acorde dreptul de a organiza mitinguri și de a realiza libertățile constituționale”¹³³.

La etapa incipientă de activitate, “Mișcarea Democratică pentru Susținerea Restructurării” a debutat cu cererea de a proclama limba română limbă de stat și de a reveni la grafia latină. Au urmat un șir de mitinguri, demonstrații, campanii anevoioase întru realizarea acestui deziderat. La mitingurile organizate de Mișcarea Democratică și Cenaclul muzical-literar “A. Mateevici” se cerea demisia unor demnitari din nomenclatura de stat și de partid, iar intelectualitatea din republică înainta și alte revendicări. Apar mai multe organizații obștești, formațiuni politice. Inițial, aceste formațiuni se numeau “organizații neformale”, “formațiuni obștești”, “uniuni”, “mișcări obștești” etc.

La 20 mai 1989 a avut loc congresul de constituire a Frontului Popular din Moldova, acesta fiind un succesor al “Mișcării Democratice

* Acest Proiect de Program a fost remis de către grupul de inițiativă a “Mișcării Democratice pentru Susținerea Restructurării” pentru a fi publicat în “Literatura și Arta” la data de 12 noiembrie 1988. CC al PCM și organele de resort au interzis publicarea acestui material. S-a păstrat doar pagina culesă și multiplicată anterior. Documentul ne-a fost pus la dispoziție de către președintele PPCD Iu. Roșca din arhiva personală.

¹³² Cernenco M., Galben A., Rusnac Gh., Solomon C. Republica Moldova: Istoria politică (1989-2000). Documente și materiale. Vol. II. / CE USM. – Chișinău, 2000, p. 7.

¹³³ *Ibidem*, pp. 13-14.

pentru Susținerea Restructurării”. La noua organizație social-politică au aderat, păstrându-și statutul de formațiuni independente: Cenaclul “A.Mateevici”, Liga democratică a studenților din Moldova, Mișcarea ecologistă “Acțiunea verde” (AVE), Societatea istoricilor din Moldova, Societatea culturală “Moldova” din Moscova.¹³⁴ Frontul Popular din Moldova a fost prima formațiune de opoziție apărută pe scena politică a Moldovei, de orientare democratică și proromână, care a desfășurat o amplă activitate în vederea oficializării limbii române și revenirii ei la alfabetul latin.

O altă formațiune politică apărută în republică a fost “Mișcarea pentru egalitate în drepturi “Unitate-Edinstvo”, numită inițial “Interfront”. Congresul de constituire a Mișcării a avut loc pe data de 8 iulie 1989, la care au participat 467 delegați. La baza Mișcării s-a aflat un nucleu de inițiativă reunind cercetători de la Institutul de Istorie al Academiei de Științe a RSSM, preponderent reprezentanți ai unor minorități etnice. Această grupare a decis să apere “conștiința de sine națională moldovenească”, etnonimul “moldoveni” și glotonimul “limba moldovenească”, opunându-se încercărilor de diminuare a statutului limbii ruse.¹³⁵

Așa evenimente de mare importanță în viața națiunii ca revenirea la rădăcinile etnice și la grafia latină, renașterea spiritului național derulau pe fondul destrămării sistemului sovietic, generând tensiuni într-o societate divizată brusc în băștinași și vorbitori de limbă rusă. Fapt care a și constituit premisa apariției “Interfrontului”, creat în scopul apărării intereselor unor minorități etnice din RSSM.

La 21 mai 1989 a fost constituită Mișcarea Populară “Gagauz-Halcî”, iar la 2 iulie 1989 – Societatea Cultural-Obștească Bulgară “Vozrojdenie”. Aceste formațiuni, ca și Frontul Popular din Moldova și Mișcarea pentru egalitate în drepturi “Unitate-Edinstvo”, la început au susținut cursul conducerii de vârf a PCUS în vederea realizării restructurării. Treptat însă acestea au început să înainteze cerințe politice.¹³⁶ Sub presiunea maselor, la 25 august 1989, Prezidiul Sovietului Suprem al RSS Moldovenești a adoptat un decret special “Cu privire la modul provizoriu de înre-

¹³⁴ Enciu N. *Frontul Popular. // Arena Politicii, septembrie 1997, nr.1(13), p.7.*

¹³⁵ “Единство”, 1996, 28 декебря.

¹³⁶ Moșneaga V., Rusnac Gh. *Pluripartidismul în Moldova: Etapele și tendințele de bază ale consolidării. // Pluripartiismul în Moldova: esența și specificul formării. / CAPTES. – Chișinău, 2000, p.104.*

gistrare a asociațiilor obștești ale cetățenilor în RSS Moldovenească”¹³⁷. Acest document a avut o mare importanță politică, deoarece pentru prima dată statul recunoștea dreptul la crearea și activitatea în RSS Moldovenească a unor formațiuni social-politice de alternativă. În octombrie 1989, prin Hotărârea Guvernului RSS Moldovenești, au fost înregistrate primele patru formațiuni politice: Frontul Popular din Moldova, Mișcarea pentru egalitate în drepturi “Unitate-Edinstvo”, Mișcarea Populară “Gagauz-Halcî” și Societatea Cultural-Obștească Bulgară “Vozrojdenie”.¹³⁸ Acesta a fost de fapt primul pas pe calea recunoașterii multipartidismului în republică. Aceste formațiuni au luat naștere din rândul maselor, fără careva directive din partea organelor de conducere ale Uniunii RSS sau ale republicii.¹³⁹ Au fost înregistrate mai apoi Asociația istoricilor din Moldova¹⁴⁰, Societatea de cultură evreiască din RSS Moldovenească.¹⁴¹ Apar de asemenea o mulțime de societăți culturale care tind să participe activ în viața politică.

În acest context de confruntare cu conducerea PCM de la de la toate nivelurile, la 27 august 1989, la Chișinău a avut loc prima Mare Adunare Națională, ce a întrunit peste 600 mii de oameni veniți din toate colțurile republicii. Adunarea a votat un Apel către Sesiunea Sovietului Suprem al RSSM, în care erau reflectate revendicările privind limba și alfabetul (limba moldovenească – limbă de stat și de comunicare interetnică), formulate de către uniunile de creație și științifice, colectivele de muncă în timpul mitingurilor și demonstrațiilor și a aprobat Documentul Final “Despre Suveranitatea Statală și Despre Dreptul Nostru la Viitor”.¹⁴² Documentul Final stipulează necesitatea “realizării depline” “a suveranității național-statale a RSSM”, în acest scop pe teritoriul republicii fiind

¹³⁷ *Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești*. - 1989. - Nr.8, pp.651-653.

¹³⁸ “Советская Молдавия”, 1989, 27 октября.

¹³⁹ *Vezi: Михайлов В., Мошняга В., Руснак Г., Руснак В. Партии и общественно-политические организации в Молдове // MOLDOSCOPIE. (Проблемы политического анализа). Выпуск 1. / Молд.ГУ. – Кишинев, 1992, с.3-20; Pluripartidismul în Moldova: esența și specificul formării. / CAPTES. – Chișinău, 2000, p.5-150.*

¹⁴⁰ *Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești*. - 1990. - Nr.1, p.32.

¹⁴¹ *Ibidem*, Nr.2, p.95.

¹⁴² *Cernenco M., Ciurea C., Serebrian O. Alegerile într-o societate democratică*. – Chișinău, 2000, p.24.

admise să funcționeze doar legile adoptate sau ratificate de către Sovietul Suprem al RSSM.

La 31 august – 1 septembrie 1989, într-o situație politică tensionată, pe de o parte, de liderii CC al PCM, ce se împotriveau cerințelor mișcării naționale, iar, pe de altă parte, de grevele unor colective de muncă constituite din ruși, care cereau decretarea în calitate de limbă de stat și a limbii ruse. Sesiunea a treisprezecea a Sovietului Suprem al RSS Moldovenești de legislatura a unsprezecea a adoptat Legea privind acordarea statutului de limbă de stat limbii moldovenești (române) și a legiferat revenirea limbii moldovenești la grafia latină. Printr-o hotărâre specială a Parlamentului ziua de 31 august a fost declarată sărbătoarea națională “Limba noastră”. La 1 septembrie 1989 Legislativul a adoptat hotărârea despre modul de punere în aplicare a Legii “Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSSM”.¹⁴³

Conform acestei Legi, precum și Legii “Cu privire la revenirea limbii moldovenești la grafia latină” se preconiza ca limba de stat să funcționeze pe baza grafiei latine și să îndeplinească funcțiile de limbă de comunicare interetnică pe teritoriul republicii. În același timp, în intenția de realiza un compromis cu conducătorii greviștilor, limba rusă devenea și ea, potrivit prevederilor acestor legi, limbă de comunicare în RSSM.

În februarie-martie 1990 au avut loc primele alegeri parlamentare, desfășurate pe principii noi în baza sistemului majoritar. Majoritatea deputaților aleși în Parlament în campania electorală au fost sprijinii de noile formațiuni politice – Frontul Popular din Moldova și Mișcarea pentru egalitate în drepturi “Unitate-Edinstvo”, precum și de Partidul Comunist al Moldovei.¹⁴⁴

Dacă e să analizăm activitatea Sovietului Suprem vom constata că la începutul etapei de restructurare el a adoptat o serie de legi și hotărâri orientate spre democratizarea societății, afirmarea valorilor naționale și a independenței. Cele mai importante au fost hotărârea din 27 aprilie 1990 Cu privire la Drapelul de Stat al RSSM – Tricolorul – albastru-galben-roșu, el simbolizând trecutul, prezentul și viitorul statului moldovenesc, reflectând principiile lui democratice, tradiția istorică a poporului moldovenesc, egalitatea în drepturi, prietenia și solidaritatea tuturor cetățenilor republicii, și Legea din 10 mi 1990 “Cu privire la introducerea

¹⁴³ “Moldova Socialistă”, 1989, 3 septembrie.

¹⁴⁴ Parlamentul Republicii Moldova. Studiul de creație “Fotojurnalist”. – Chișinău, 1996, p.5.

unor modificări în art.6, 7 și 49 din Constituția RSS Moldovenești.¹⁴⁵ Prin acest act a fost abrogat art.6 din constituție care stabilea că forța conducătoare și îndrumătoare a societății sovietice, nucleul sistemului ei politic, al organizațiilor de stat și obștești este PCUS, iar cetățenilor le-a fost acordat dreptul de a se asocia în partide politice și organizații obștești.

La 20 iunie 1990 Sovietul Suprem a decis dizolvarea Comitetului controlului popular din republică, iar la 21 iunie – numirea nemijlocită a directorilor generali ai principalelor organe mass-media republicane, al Radioteleviziunii și al Agenției naționale “Moldova-Press”.

O semnificație deosebită pentru afirmarea independenței a avut “Declarația cu privire la suveranitatea Republicii Sovietice Socialiste Moldova”¹⁴⁶, adoptată la 23 iunie 1990, prin care a fost anulat statutul de republică unională și proclamată “deplinătatea puterii Republicii Sovietice Socialiste Moldova în rezolvarea problemelor vieții de stat și sociale, prioritatea Constituției și a legilor RSS Moldova pe întreg teritoriul ei. Legile și alte acte normative unionale se pun în aplicare numai după ratificarea (aprobarea) lor de către Sovietul Suprem al republicii, iar efectul celor aflate în vigoare, dar care contravin suveranității Moldovei se suspendă”.

În aceeași zi a fost votat și Avizul Comisiei pentru aprecierea politico-juridică a Tratatului sovieto-german de neagresiune și a protocolului adițional secret din 23 august 1939, precum și a consecințelor lui pentru Basarabia și Bucovina de Nord. Avizul Comisiei Sovietului Suprem constată: “Notele ultimative ale guvernului sovietic trimise României la 26 și 27 iunie 1940 contravin normelor dreptului internațional și sunt o mostră a politicii de dictat imperial. La 28 iunie 1940 URSS a ocupat prin forță Basarabia și Bucovina de Nord, contrar voinței populației acestor ținuturi”.

Avizul întregea, sub toate aspectele, semnificația profundă și amplă a Declarației suveranității republicii.

La 27 iulie 1990 Parlamentul a făcut încă un pas spre autodeterminare, adoptând Decretul cu privire la puterea de stat.¹⁴⁷ Proclamând supremația Constituției și a legilor republicii, Decretul avea scopul să anihileze amestecul PCM în activitatea organelor de stat, a întreprinderilor și

¹⁴⁵ *Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. – Chișinău, 1990. – Nr.5, p.269.*

¹⁴⁶ *Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului Republicii Sovietice Socialiste Moldova. – Chișinău, 1990. – Nr.8, pp.498-499.*

¹⁴⁷ *Ibidem, pp.514-515.*

instituțiilor de învățământ, desființând “sistemul conducerii de partid și al conducerii politice”.

O importanță deosebită în plan internațional are Hotărârea Parlamentului din 28 iunie 1990 “Cu privire la aderarea Moldovei la Declarația Universală a Drepturilor Omului” și ratificarea pactelor internaționale privind drepturile omului.¹⁴⁸

Însă dezvoltarea democratică a Republicii Moldova a fost grav afectată de mișcările separatiste din estul și sudul republicii. Astfel, la 19 august 1990 la Comrat, iar la 2 septembrie la Tiraspol a fost declarată formarea Republicii găgăuze și a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești Nistrene – formațiuni anticonstituționale create contrar prevederilor Declarației cu privire la suveranitatea RSS Moldova. Acțiunile distructive ale forțelor separatiste au condus la tensionarea situației social-politice, punând în pericol integritatea teritorială a statului.

În scopul consolidării ordinii constituționale și suveranității RSS Moldova, a drepturilor, libertăților și securității cetățenilor, ameliorării interacțiunii organelor centrale ale puterii de stat și ale administrației de stat, la 3 septembrie 1990 Parlamentul a adoptat Legea “Cu privire la instituirea funcției de Președinte al RSS Moldova și la introducerea unor modificări și completări în Constituția RSS Moldova”.¹⁴⁹ În aceeași zi în funcția de Președinte al RSS Moldova a fost ales Mircea Snegur.

Instituția prezidențială este una dintre organismele fundamentale ale puterii executive, căreia îi revine, conform statutului său precizat prin lege, un rol de frunte în procesul de guvernare a unei societăți. Apariția acestei instituții în procesul politic din Moldova, ca o replică la acțiunile de dezmembrare teritorială a RSSM, a punctat contururile noului sistem politic pe care au tins să-l edifice elitele instalate la putere în urma alegerilor parlamentare din primăvara anului 1990.

În contextul eforturilor pentru afirmarea libertăților și independenței naționale s-a înscris adoptarea de către Legislativ la 3 noiembrie 1990 a Legii cu privire la Stema de Stat a RSS Moldova.¹⁵⁰

Menționăm însă că conducerea de la Moscova, în dorința de a păstra cu orice preț metropola URSS, înaintează proiectul unui nou acord unional la care urmau să adereze republicile sovietice. La 16 decembrie 1990

¹⁴⁸ *Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului Republicii Sovietice Socialiste Moldova. – Chișinău, 1990. – Nr.8, pp.534-535.*

¹⁴⁹ *Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului Republicii Sovietice Socialiste Moldova. – Chișinău, 1990. – Nr.9, pp.617-625.*

¹⁵⁰ *Ibidem, Nr.11, p.756.*

la Chișinău are loc a doua Mare Adunare Națională care a respins ideea aderării Republicii Moldova la noul Tratat Unional și revendică independența țării.

La 19 februarie 1991 Legislativul de la Chișinău adoptă decizia de a boicota referendumul unional preconizat pentru 17 martie, privind păstrarea Uniunii Sovietice. În pofida acestei decizii, Sovietul Suprem al URSS adoptă o altă hotărâre (ce era departe de normele unei societăți democratice), prin care Sovietelor locale și colectivelor de muncă li se permitea deschiderea secțiilor de votare.

Amplasând pe teritoriul republicii subunități militare suplimentare, conducerea URSS încurajează desfășurarea referendumului. Pe lângă unitățile militare, conducerea de la Moscova a implicat în acest spectacol și comisariatele militare – organe locale ce activau sub egida Ministerului Apărării al URSS și care funcționau în fiecare raion. La 17 martie 1991 la urne s-au prezentat circa 780 mii de cetățeni (28%) din electoralul de 2,9 mln. Rezultatele referendumului au fost, însă, declarate nule, or conform legii ele puteau fi declarate valabile doar în cazul în care la referendum ar fi participat 50%+1 din alegători, dintre care 25% să se pronunțe “pentru”.

Cu toate că cele 15 republici își proclamaseră suveranitatea, pentru ziua de 20 august 1991 era programată de centru semnarea Acordului unional între Rusia, Kazahstan, Tadjukistan, Uzbekistan, Kârgâstan. Celelalte republici, în pofida presiunilor făcute de Moscova, nu erau dispuse să-l semneze.

Un rol semnificativ în democratizarea vieții politice și depășirea sistemului totalitar, în demontarea structurilor statale vechi l-a avut schimbarea la 23 mai 1991 a denumirii “RSS Moldovenești” în “Republica Moldova”. Tot atunci Legislativul a schimbat denumirea “Sovietul Suprem al RSS Moldova” în “Parlamentul Republicii Moldova”.

Procesul de democratizare în Moldova și în alte republici unionale putea fi stopat de forțele distructive reacționare. La 19 august 1991 un grup de demnitari de partid și de stat de la Moscova organizează o lovitură de stat cu scopul de a restabili și de a păstra URSS în forma în care existase timp de peste 70 de ani. Parlamentul republicii Moldova a calificat puciul de la Moscova drept crimă de stat îndreptată împotriva suveranității republicilor. Activitatea energetică a autorităților centrale de a stopa încercarea forțelor reacționare de a restabili puterea comunistă – toate aceste acțiuni au fost apreciate pozitiv și susținute de populația republicii.

După eșecul puciului din 19-21 august 1991, în contextul proceselor ireversibile ce aveau loc în Europa Centrală și de Sud-Est pornită pe calea democratizării, la 27 august 1991 Parlamentul Republicii Moldova, cu majoritatea absolută de voturi, a adoptat, în baza deciziei Marii Adunări Naționale, “Declarația de Independență a Republicii Moldova”¹⁵¹ – document de o deosebită însemnătate istorică pentru toți cetățenii Republicii Moldova. Parlamentul a proclamat solemn, în baza dreptului poporului la autodeterminare, în numele întregii populații a Republicii Moldova și în fața întregii lumi: “Republica Moldova este un stat suveran, independent și democratic, liber să-și hotărască prezentul și viitorul fără nici un amestec din afară, în conformitate cu idealurile și năzuințele sfinte ale poporului în spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale”¹⁵².

În republică a fost constituit și un nou cadru legislativ. La 29 iulie 1994 Parlamentul adoptă Constituția Republicii Moldova¹⁵³ - prima Constituție democratică din viața tânărului stat, iar la 27 august aceasta este promulgată de Președintele țării.

Constituția proclamă Republica Moldova “un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme”.¹⁵⁴ Totodată, în ea se specifică că “nici o ideologie nu poate fi instituită ca ideologie oficială a statului.”¹⁵⁵

Legea Supremă consacră principiul separării puterilor: “Puterea legislativă, executivă și judecătorească sunt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin”, legiferând schema clasică a instituțiilor statului: Parlament, Președinte, Guvern, Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție, Consiliul Suprem al Magistraturii. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică.

Constituția consfințește drepturile și libertățile fundamentale ale omului, proclamă egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii indiferent de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, ocupație etc.; garantează dreptul la viață, integritate fizică și psihică, stabilind că nimeni nu poate fi supus torturilor și tratamentelor crude, inumane ori degradante. Con-

¹⁵¹ *Republica Moldova. Monitor Oficial. – 1991. – Nr.11-12, pp.60-62*

¹⁵² *Republica Moldova. Monitor Oficial. – 1991. – Nr.11-12, p.61.*

¹⁵³ *Constituția Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994. / Moldpres – Chișinău, 1994.*

¹⁵⁴ *Ibidem, p.4.*

¹⁵⁵ *Ibidem, p.5.*

stituția garantează dreptul la apărare, informație, învățatură, ocrotirea sănătății, muncă.

Legea Supremă garantează inviolabilitatea domiciliului. Ea consfințește libertatea conștiinței, dreptul la opinie și exprimare. Cenzura de orice fel este interzisă. Articolul 41 proclamă dreptul cetățenilor de a se asocia liber în partide și alte organizații social-politice, care sunt egale în fața legii. Totodată, Constituția prevede o serie de îndatoriri ale cetățenilor față de Stat – devotamentul față de țară și apărarea Patriei.

La 6 iulie 1995 Parlamentul a adoptat “Legea privind organizarea judecătorească”,¹⁵⁶ care modifică statutul, rolul și funcțiile instanțelor judecătorești, stabilind că “puterea judecătorească este independentă, separată de puterea executivă, are atribuții proprii, exercitate prin instanțele judecătorești în conformitate cu prevederile și dispozițiile prevăzute de Constituție și de alte legi”.¹⁵⁷ Instanțele judecătorești judecă toate cauzele privind raporturile juridice, civile, administrative și penale, îndeplinește justiția “în scopul apărării și realizării drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor și ale asociațiilor acestora, ale întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor...”¹⁵⁸ Legea reglementează structura instanțelor judecătorești, alcătuite din judecătorii, tribunale, Curtea de Apel, Curtea Supremă de Justiție.

După adoptarea legii numite au urmat și alte legi – “Legea cu privire la procuratură”, “Legea cu privire la statutul judecătorului”, “Codul jurisdicției constituționale” – care constituie fundamentul reformei judiciare din Republica Moldova, un pas important în procesul de consolidare a democrației.

Un efect benefic asupra proceselor social-politice din republică l-a avut elaborarea unei legislații electorale. “Legea cu privire la alegerile de deputați ai poporului RSS Moldovenești”¹⁵⁹ din 23 noiembrie 1989 permitea înaintarea candidaților de alternativă din partea colectivelor de muncă, organizațiilor obștești, colectivelor de elevi și studenți, adunărilor de alegători la locul de trai, ale militarilor în cadrul unităților militare. Însă alegerile din februarie-martie 1990 s-au desfășurat în condițiile vechiului sistem, ale unui pluralism neconsolidat.

¹⁵⁶ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova. – 19 octombrie 1995. – Nr.58(79), pp.6-11.*

¹⁵⁷ *Ibidem, p.6.*

¹⁵⁸ *Ibidem.*

¹⁵⁹ *“Moldova Socialistă”, 1989, 30 noiembrie.*

La 18 septembrie 1991 a fost adoptată “Legea cu privire la alegerea Președintelui Republicii Moldova”¹⁶⁰, prin care partidelor și formațiunilor social-politice le-a fost acordat dreptul de a înainta candidați la funcția supremă în stat. Fiecărui cetățean, indiferent de rasă, origine etnică, studii, ocupație, religie, i se garanta dreptul de vot. Totodată, legea conținea și unele restricții caracteristice țărilor cu o democrație consolidată. Astfel, candidatul la funcția de președinte al țării nu putea depăși vârsta de 60 de ani și trebuia să aibă reședință în ultimii 10 ani pe teritoriul Republicii Moldova.

După adoptarea acestei legi au mai urmat: “Legea privind alegerile pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova” din 16 mai 1996, “Legea privind investitura Președintelui Republicii Moldova” din 27 decembrie 1996, “Legea cu privire la procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova” din 22 septembrie 2000.

La 14 octombrie 1993 a fost adoptată “Legea privind alegerea Parlamentului”.¹⁶¹ Conform legii, toți cetățenii care la data alegerii împlinise vârsta de 18 ani obțineau drept de vot, iar cetățenii având vârsta de 21 de ani aveau dreptul de a fi aleși. Totodată, în concordanță cu principiul separării puterilor în stat, legea nominalizată conținea și unele restricții. Nu aveau dreptul de a alege militarii în termen, iar militarii activi, judecătorii, angajații procuraturii, poliției, securității naționale nu puteau fi aleși. Legea stabilea modalitățile de votare, consfințind principiul reprezentării proporționale.

Ulterior au mai fost adoptate un șir de legi cu privire la Regulamentul Parlamentului (din 29 martie 1994, 2 aprilie 1996, 25 mai 2000), cu unele modificări introduse în anii 1998-1999.

Și încă un moment important în acest context. La 21 noiembrie 1997 a fost adoptat Codul Electoral,¹⁶² modificat și completat în anii 1999-2000, care, de rând cu alte documente, a reglementat campaniile electorale prezidențiale, parlamentare, locale desfășurate în anii 1990, 1992, 1994, 1995, 1996, 1998, 1999, 2001.

Obținerea independenței a dat un nou impuls creării în republică a sistemului pluripartit. În opinia științific argumentată a savanților-poli-

¹⁶⁰ “Sfatul Țării”, 1991, 21 septembrie.

¹⁶¹ *Monitorul Parlamentului Republicii Moldova*. – octombrie 1993. – Nr.10 (partea 1), pp.114-136.

¹⁶² *Codul Electoral*. Ediție oficială (Modificat și completat prin Legea Nr.268-XIV din 4 februarie 1999, *Monitorul Oficial* 1999, nr.22-23, art.93). – Chișinău, 1999. – pp.1-90.

tologi Gheorghe Rusnac și Valeriu Moșneaga, crearea și consolidarea sistemului pluripartit în Moldova a trecut prin trei etape succesive:

Prima etapă (perioada anilor 1988-1999) înregistrează reorientarea tot mai transparentă de la sistemul monopartidist, experiența istorică dovedindu-i inutilitatea și inviabilitatea, fiind luată cursa minimizării și reducerii din stabilitatea legislativă a Partidului Comunist.

Etapa a doua (din septembrie 1991 până în noiembrie 1993) se caracterizează prin constituirea sistemului pluripartit în Republica Moldova.

Etapa a treia (din 1994 până în prezent) se caracterizează prin consolidarea pluripartidismului, instituționalizarea lui definitivă în sistemul politic al țării.¹⁶³

La 17 septembrie 1991 a fost adoptată "Legea privind partidele și alte organizații social-politice"¹⁶⁴ care în anii 1993, 1996, 1998 și 2000 a fost modificată și completată. Legea garantează dreptul la asociere ca parte inalienabilă a drepturilor omului și ale cetățeanului. Ea stabilește conceptul despre partidul politic. Conform legii, fiecare partid era obligat să-și elaboreze un program care să reflecte scopul și sarcinile de bază, iar acestea nu trebuiau să vină în contradicție cu prevederile Constituției. Legea permitea o delimitare între formațiunile politice și cele sociale. În 1996 a fost adoptată "Legea cu privire la asociațiile obștești".¹⁶⁵ De rând cu aceste acte normative, Parlamentul țării a adoptat și alte acte legislative ce reglementau indirect raporturile dintre formațiunile politice și alte instituții ale sistemului politic.

Membrii al partidului sau al altei organizații social-politice pot fi numai cetățeni ai Republicii Moldova, responsabili, care au împlinit vârsta de 18 ani. Nimeni nu poate fi concomitent membru al două sau al mai multor partide ori al altor organizații social-politice. Partidele și alte organizații social-politice au dreptul să se asocieze, pe principii benevole, în blocuri politice, în uniuni, federații, asociații.

Statul asigură respectarea drepturilor și intereselor legitime ale partidelor și ale altor organizații social-politice și, în conformitate cu Consti-

¹⁶³ Moșneaga V., Rusnac Gh. *Pluripartidismul în Moldova: Etapele și tendințele de bază ale consolidării. // Pluripartidismul în Moldova: esența și specificul formării. / CAPTES. – Chișinău, 2000, pp.103-115.*

¹⁶⁴ *Monitorul Oficial. – 1991. – Nr.11-12, pp.30-39.*

¹⁶⁵ Cernenco M., Galben A., Rusnac Gh., Solomon C. *Republica Moldova: Istoria politică (1989-2000). Documente și materiale. Vol.II. / CE USM. - Chișinău, 2000, pp.38-51.*

tuția Republicii Moldova, garantează condiții juridice egale necesare pentru realizarea sarcinilor statutare.

În Republica Moldova sistemul de învățământ este depolitizat, se interzice cultivarea și propagarea în școlile de toate gradele a oricăror idei de program și sarcini ale partidelor sau ale altor organizații social-politice.

În vederea realizării scopurilor și sarcinilor statutare și programatice, partidele și alte organizații social-politice sunt în drept: să difuzeze liber informația despre activitatea lor, să participe (în mod independent, în bloc sau în uniune cu alte partide și organizații) la alegerile pentru organele reprezentative ale puterii de stat de toate nivelurile și la formarea organelor administrației de stat, în perioada campaniei electorale, să se folosească cu titlu gratuit de mijloacele de informare în masa ale statului în conformitate cu legislația privind alegerile. Partidele și organizațiile social-politice beneficiază de dreptul la desfășurarea mitingurilor, demonstrațiilor, adunărilor și altor manifestări în modul stabilit de legislație.

În Moldova în ultimul timp numărul formațiunilor politice s-a redus. Astfel, dacă în 1992 în republică erau înregistrate peste 70 de partide și mișcări social-politice¹⁶⁶, apoi la 17 martie 2000 la Ministerul Justiției al Republicii Moldova erau înregistrate doar 29 de partide și organizații social-politice.¹⁶⁷ Menționăm totodată că numărul exagerat de partide și organizații social-politice este rezultatul unor confruntări de interese, fracționări de partid însoțite deseori de trecerea unor membri ai unui partid în alt partid, sau de încercarea unor lideri politici de a crea un nou partid.

Astăzi pluripartidismul în Republica Moldova s-a format, funcționează efectiv și contribuie esențial la consolidarea democrației.

Una dintre cele mai concludente forme de manifestare a democrației sunt alegerile organelor puterii. De altfel, este general recunoscut faptul că alegerile sunt o condiție inalienabilă a democrației.

Alegerile legislative reprezintă o modalitate de selecție după anumite principii și criterii a persoanelor pentru Parlament de către cei care sunt

¹⁶⁶ *Партии и общественно-политические организации в Молдове. // МОЛ-ДОСКОПИЕ (Проблемы политического анализа) выпуск 1. – Кишинев, 1992, pp.8-10.*

¹⁶⁷ *Datele ne-au fost furnizate de Ministerul Justiției al Republicii Moldova.*

calificați, prin regulile unui sistem politic, să-și exprime opțiunea privind candidații.¹⁶⁸

În Moldova alegerile parlamentare s-au desfășurat în anii 1990, 1994, 1998, 2001. Primele alegeri în Sovietul Suprem al RSSM au avut loc între 25 februarie și 10 martie 1990. Ele au fost desfășurate pe principii noi, în baza sistemului majoritar.

Procesul de implementare a tradițiilor parlamentarismului în Republica Moldova a fost determinat în mare parte de alegerile parlamentare, care au avut loc la 27 februarie 1994. Pentru prima dată în istoria republicii alegerile Parlamentului au avut loc într-o singură circumscripție electorală, constituită pe întreg teritoriul republicii, cu mai multe mandate pe bază de scrutin pe lista din partea partidelor, organizațiilor social-politice, blocurilor electorale, în care s-au asociat acestea, precum și pe liste de candidați independenți, potrivit principiilor reprezentării proporționale.

Proporțional cu procentul de voturi, locurile în Parlament au fost repartizate în felul următor: Partidul Democrat Agrar din Moldova – 56 mandate, Blocul electoral Partidul Socialist și Mișcarea “Unitate-Edinstvo” – 28 mandate, Blocul Țăranilor și Intelectualilor – 11 mandate, Alianța Frontului Popular Creștin-Democrat – 9 mandate.¹⁶⁹

La 22 martie 1998, în republică au avut loc noi alegeri democratice ale Parlamentului. Diversele formațiuni social-politice s-au manifestat într-un spațiu comun de tematică și timp. Blocurile electorale s-au conturat în dependență de platformele electorale programate, de simpatiile și antipatiile diferitelor categorii de populație. Numărul de mandate obținute de concurenții electorali a fost stabilit în felul următor: a) Partidul Comuniștilor din Republica Moldova – 40 mandate, b) Blocul Electoral “Convenția Democratică din Moldova” – 26 mandate; c) Blocul Electoral “Pentru o Moldovă Democratică și Prosperă” – 24 mandate; d) Partidul Forțelor Democratice – 11 mandate.¹⁷⁰

În anul 2001 cetățenii Republicii Moldova au fost încadrați într-o nouă campanie electorală. Președintele țării a decretat dizolvarea Par-

¹⁶⁸ Tămaș S. *Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică. Ediția a II-a, revăzută și adăugată.* – București, 1996, p.21.

¹⁶⁹ Moșneaga V., Rusnac Gh. *Republica Moldova: Alegerile parlamentare (1994) și geografia politică a electoratului.* – Chișinău, 1997, pp.6-7.

¹⁷⁰ *Electorală '98. Documente și cifre. Ediție a Comisiei Electorale Centrale.* – Chișinău, 1998, p.76.

lamentului de legislatura a XIV-a, fixând pentru 25 februarie 2001 alegeri parlamentare anticipate.

Potrivit rezultatelor definitive ale Comisiei Electorale Centrale, 50,07% din alegători și-au dat voturile pentru Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (71 mandate), 13,36% au optat pentru Blocul Electoral "Alianța Braghiș" (19 mandate), iar 8,2% au susținut Partidul Popular Creștin-Democrat (11 mandate). Restul alegătorilor (28,55%) au votat pentru 14 formațiuni și 10 candidați independenți care nu au acumulat suficiente voturi pentru a trece pragul de 6%.¹⁷¹

De menționat că consecințele tergiversării reglementării diferendului transnistrean afectează nu numai independența statală, ci și tranziția, deoarece în cazul în care nu este asigurată suveranitatea țării ea nu poate fi realizată. Democrația este o formă de guvernare a unui stat modern, deci nici o democrație nu poate fi viabilă și lucrativă dacă nu există însuși statul. Atribuțiile de bază ale statului modern sunt în opinia lui Charles Tilly, formulate de capacitatea statului de a controla populația în teritoriu: "O organizație care controlează populația ce ocupă un anumit teritoriu este stat în măsura în care 1) acesta se deosebește de alte organizații care operează pe același teritoriu; 2) este autonom și 3) unitățile sale sunt formal coordonate".¹⁷²

Astfel, dacă o organizație cu asemenea atribuții de statalitate nu există într-un teritoriu definit, guvernul, chiar dacă este ales în mod democratic, nu este în stare să-și exercite monopolul asupra utilizării forței, nu este capabil să perceapă taxele și să ofere servicii publice și nu poate să asigure funcționarea sistemului juridic. Iar fără aceste capacități nu există o guvernare deplină democratică.

Problema integrității, cu care se confruntă astăzi Republica Moldova, reduce șansa democratizării și pe teritoriul controlat de autoritățile constituționale, deoarece guvernul ales democratic este, de altfel, supus tentației de a impune anumite restricții exercitării dreptului de opinie sau a drepturilor mass-media independente, invocând motive ce țin de desfășurarea negocierilor cu regimul separatist. Și încă ceva. Instabilitatea politică creează un mediu nefavorabil investițiilor străine, fapt care prejudiciază dezvoltarea economiei, aflată în raport direct cu cea a democrației. Faptul că secesionismul militant devine problema fundamentală

¹⁷¹ "Moldova Suverană", 2001, 6 martie.

¹⁷² Tilly Ch. *Reflections on the History of European Statemaking*. // Tilly Ch. (ed.) *The Formation of National States in Western Europe*. / Princeton University Press. - Princeton, 1975, p.70.

pentru existența statului demonstrează modul în care politica externă influențează procesul de tranziție democratică din Republica Moldova.¹⁷³

Cu toate că istoria Republicii Moldova ca entitate independentă pe harta politică a lumii este foarte scurtă, putem constata că țara noastră reprezintă poate unicul exemplu de trecere prin trei tipuri de regim de guvernământ în decurs de numai zece ani. La momentul obținerii independenței republicii, când în vigoare era Constituția adoptată în 1978 cu unele amendamente la ea, Republica Moldova era un stat cu un regim prezidențial (3 septembrie 1990 – 28 iulie 1994). Șeful Statului avea deci cele mai largi prerogative în stat. După adoptarea Constituției în 1994, Republica Moldova devine stat semiprezidențial-semiparlamentar (29 iulie 1994 – 4 iulie 2000). Acest regim a fost considerat mai firesc pentru realitățile actuale ale țării noastre, dar și mai în concordanță cu aspirațiile europene ale Republicii Moldova.¹⁷⁴ La 5 iulie 2000 Parlamentul a adoptat Legea cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova.¹⁷⁵ Articolul 78, alin.1, consemnează: “Președintele Republicii Moldova este ales de Parlament prin vot secret”. Astfel, a fost stabilit, de fapt, un sistem de guvernare parlamentar. Republica Moldova devine unica țară din Estul și Sud-Estul Europei ce are un regim parlamentar de guvernare.

Desigur, regimul parlamentar are un aspect mai democratic, oferind o mai mare pondere instituției privat alese direct de popor, punând pe umerii “aleșilor poporului” mai multe responsabilități politice. Totodată, un regim parlamentar exclude, practic, posibilitatea instaurării unui regim dictatorial, or pentru asta ar fi nevoie de o fracțiune parlamentară cvasimajoritară, care ar domina net Legislativul. Republica Moldova este un stat cu un regim parlamentar, Legislativului revenindu-i atât misiunea de a forma Guvernul, cât și de a alege Președintele republicii. Din acest moment rolul Parlamentului a crescut mult, ca și responsabilitatea cetățenilor pentru actul alegerilor parlamentare.

¹⁷³ Frunțaș I. *Influența internațională asupra procesului de democratizare în Republica Moldova. // Politica externă a Republicii Moldova: aspecte ale securității și colaborării regionale.* - Chișinău, 1998, p.187.

¹⁷⁴ Cernescu M., Ciurea C., Negru E., Serebrian O. *Alegerile într-o societate democratică.* - Chișinău, 2001, p.37.

¹⁷⁵ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova.* – 28 iulie 2000. - Nr. 88-90, pp.3-5.

REGULA CONSENSULUI ÎN PRACTICA POLITICII EXTERNE A REPUBLICII MOLDOVA

*Tudor SPINEI
Republica Moldova, Chisinau
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relatii Internationale,
Științe Politice și Administrative
Catedra de politologie
Doctor, conferențiar*

Dacă politica externă a unui stat reprezintă totalitatea scopurilor și mijloacelor pe care guvernele le elaborează, în relațiile cu alte state, ca și în definirea opțiunilor lor față de problemele internaționale, diplomația este un instrument de aplicare și de îndeplinire a acestei politici externe. Ea se desfășoară, din cele mai vechi timpuri, pe plan bilateral. Diplomația multilaterală, ca modalitate organizată a contactelor de ordin politic, economic sau cultural, este însă mai recentă. Primele congrese internaționale au apărut în veacul al XV-lea, dar ponderea lor a devenit semnificativă; de-abia în secolul trecut. Diplomația, prin intermediul reuniunilor internaționale a luat avânt mai ales după cel dintâi război mondial. De atunci încolo, reuniunile multilaterale, guvernamentale și neguvernamentale, au cunoscut o proliferare determinată de necesitatea examinării și soluționării problemelor cu care omenirea nu a încetat să fie confruntată pe multiple planuri.

În organizarea reuniunilor internaționale cu caracter guvernamental (congrese, conferințe, reuniuni specializate, comitete de experți etc.) stabilirea modalității precise de desfășurare a lucrurilor apare ca fiind esențială, dacă ținem seama de faptul că procedura – adică ansamblul regulilor după care se conduc reuniunile respective – acționează în mod nemijlocit asupra chestiunilor de fond. Procedura are astfel de cele mai multe ori un substrat politic, iar munca unui multilateralist nu poate fi cu adevărat eficientă decât dacă el cunoaște în profunzime regulile de procedură ale reuniunii la care participă.

Nu vom putea în cele ce urmează să abordăm ansamblul regulilor de procedură menite să asigure buna desfășurare a reuniunilor internaționale, ci ne vom referi numai la modalitățile concrete de adoptare a hotărârilor, întrucât aceste modalități reprezintă cheia a oricărei proceduri și, ca atare a oricărei negocieri multilaterale.

Ce este votul?

Marea majoritate a reuniunilor internaționale au la baza procedurii lor adoptarea hotărârilor prin vot. Votul este o modalitate de manifestare expresă a voinței participanților față de chestiunea care se află în discuție. Inspirat din principiul egalității suverane a statelor, votul are la baza regula fundamentală potrivit căreia fiecare stat reprezentat la reuniunea respectivă dispune de un vot, iar toate voturile au aceeași valoare. În mod curent, votul se exprimă prin ridicarea mâinii sau a pancartei pe care este înscris numele țării respective. Cu privire la propunerea aflată în discuție, reprezentanții statelor participante au latitudinea să voteze pentru sau contra, să se abțină sau să nu participe la vot. La Organizația Națiunilor Unite, luarea hotărârilor se face fie prin ridicarea mâinii (sau pancartei), fie printr-un sistem electronic care înregistrează votul. *Votul prin apel nominal* poate avea loc la propunerea oricărui reprezentant, reuniunea respectivă fiind obligată să adopte această procedură înscrisă în regulamentul său intern de funcționare. În acest caz, delegații se pronunță prin “da”, “nu”, “abținere” sau “neparticipare” asupra chestiunii pusă la vot, în ordinea alfabetică a numelui statelor participante.

Votul pentru apel nominal este folosit de obicei în chestiuni controversate și în care o astfel de procedură este necesară pentru delimitarea exactă a pozițiilor, favorabile și negative. Uneori, votul, prin apel nominal permite o deplasare a pozițiilor, delegațiile care au instrucțiuni mai puțin stricte urmând poziția unor țări alături de care o votat anterior. *Abținerea și neparticiparea* la vot nu exprimă întotdeauna și neapărat o poziție indiferentă a statului respectiv, și au de cele mai multe ori o semnificație politică bine determinată. Înainte și, mai ales, după votare, fiecare reprezentant are *dreptul de a-și explica votul*, chiar și dacă a avut prilejul să-ți facă cunoscută poziția în prealabil. El procedează astfel pentru a evita orice nelămurire sau echivoc asupra votului său, care a avut sau va avea loc. Alteori, explicația votului se mai folosește de acele delegații care, din cauza limitării în timp a discuțiilor, nu au avut posibilitatea să-și exprime punctul de vedere în cursul dezbaterilor. Astfel de explicații exprimă adesea și sentimentul de frustrație presimțit de cei ce au fost puși în minoritate.

Propunerile se adoptă de regulă cu majoritatea voturilor exprimate – *majoritatea relativă*. Abținerile nu intră în calculul majorității relative obținute ci numai voturile favorabile și cele negative. Există situații în care se cere *majoritatea absolută* a tuturor statelor participante la re-

uniune. În acest caz, numărul voturilor afirmate trebuie să fie superior celui al voturilor negative și al abținerilor la un loc. În astfel de situații, abținerea de la vot are un efect similar cu votul negativ. Pentru unele probleme considerate ca fiind deosebit de importante, regulamentul de procedură poate prevedea, în locul majorității simple, o *majoritate calificată* (de două treimi sau trei pătrimi din numărul votanților). De asemenea, *votul ponderat* este un sistem folosit uneori și se bazează pe inegalitatea părților. Potrivit acestei proceduri, unele părți participante dispun de un număr mai mare de voturi decât altele, în funcție de anumiți factori (contribuție financiară, întindere, populație etc.). Acest sistem de vot ponderat se practică în unele organizații internaționale (precum Fondul Monetar Internațional sau Banca Internațională de Reconstrucție și Dezvoltare), dar votul bazat pe egalitatea suverană a statelor (un stat – un vot) rămâne însă procedura cea mai des folosită în practica organizațiilor și reuniunilor internaționale.

În condițiile procedurii de vot, negocierea unei propuneri trebuie să urmărească obținerea unui sprijin cât mai larg. *Coautoratul* permite o astfel de realizare, devreme ce un proiect de rezoluție prezentat de o țară și însușit, în calitate de coautori, de cât mai multe alte țări participante, are toate șansele să treacă fără dificultate, în măsura în care alte voturi pozitive vin să se adauge voturilor celor care au prezentat proiectul. Coautoratul implică o muncă de culise susținută pentru punerea la punct a unui text care să poată deveni un numitor comun pentru toți semnatorii lui. Alteori, în special la reuniuni cu un număr restrâns de participanți se poate prezenta proiectul de către o singură țară, cu condiția că, odată pusă la vot, acesta să se bucure de sprijinul majorității participanților. O astfel de procedură reușește adesea, deși este mai riscantă decât prima rangul de angajament prin coautorat fiind mult mai mare decât simplă promisiune de vot favorabil.

Uneori, dacă propunerea respectivă a fost îndelung negociată și dă satisfacție tuturor participanților, ea poate fi adoptată cu *unanimitate de voturi* și, eventual, câteva abțineri. Tot așa, dacă gradul de acord între participanți este foarte mare, propunerea poate fi adoptată *prin aclamații*, ceea ce înseamnă tot o acceptare unanimă.

Regula unanimității și dreptul de veto

Dacă marea majoritate a organelor O.N.U., ca și ale instituțiilor specializate din sistemul Națiunilor Unite, votul este singura procedură cu-

rentă de adoptare a hotărârilor, o procedură specială reglementează desfășurarea lucrărilor Consiliului de Securitate al O.N.U.

După cum este cunoscut, acest organ cu componență restrânsă are, potrivit prevederilor Cartei O.N.U., răspunderea principală pentru menținerea păcii și securității internaționale. În prezent, Consiliul este compus din 15 membri, dintre care cinci membri permanenți (China, Franța, Marea Britanie, Rusia și Statele Unite ale Americii) și zece membri nepermanenți, care sunt aleși pentru o durată de doi ani numărul lor reînnoindu-se în fiecare an în proporții de jumătate. Statul al cărui mandat expiră nu poate fi reales imediat. Criteriile de alegere a membrilor nepermanenți sunt, pe de o parte, contribuția pe care aceștia o au la menținerea păcii și securității, ca și la îndeplinirea celorlalte scopuri ale Organizațiilor, iar pe de altă parte, o repartitie geografică echitabilă. Consiliul își exercită funcțiile permanent fără întrerupere, președinția sa fiind asigurată prin rotație lunară de către șefii de delegații ai statelor sale membre, în ordinea alfabetului englez.

În conformitate cu prevederile articolului 27 al Cartei O.N.U. problemele de procedură au nevoie de 9 voturi favorabile, în timp ce cele de fond au nevoie tot de 9 voturi favorabile, dar în care trebuie să fie cuprinse în mod obligatoriu voturile favorabile ale celor cinci membri permanenți sus amintiți. O hotărâre de fond nu poate fi afirmată, așa dar, fără realizarea unanimității de voturi favorabile din partea celor cinci membri permanenți. Este suficient ca unul dintre ei să exprime un vot negativ adică să opună *dreptul său de veto*, pentru ca hotărârea să fie blocată și să nu poată fi deci adoptată. Cum bariera dintre chestiunile de procedură și cele de fond este destul de mobilă, de-a lungul existenței Consiliului de Securitate sa manifestat tendința de a trata chestiuni de fond ca probleme de procedură și invers, după cum interesele unora s-a ale altora dintre membrii consiliului îi determinau să acționeze pentru scoaterea sau menținerea chestiunii respective sub incidența dreptului de veto. Dacă un membru permanent al Consiliului se abține de la vot, semnificația acestei abțineri echivalează în principiu cu un vot negativ (veto mascat); în practică, însă consiliul a dat o interpretare flexibilă articolului 27, pct. 3 din Cartă considerând că abținerea unui membru permanent nu este de natură să blocheze adoptarea hotărârii în cauză. Dacă un stat membru al Consiliului este parte la diferendul supus dezbaterii, el trebuie, în mod obligatoriu, să se abțină de la vot, ceea ce nu împiedică adoptarea hotărârii respective. Statele membre ale O.N.U., dar care nu sunt membre al Consiliului de Securitate pot participa, fără drept de vot, la dezbaterile ce privesc în mod

deosebit interesele lor. Consiliul apreciază dacă participarea lor este sau nu justificată. Statele care sunt membre ale O.N.U. pot participa în aceleași condiții la lucrările Consiliului, dar numai la discutarea unui diferend în care sunt nemijlocit implicate.

Rezultă din cele de mai sus că regula unanimității acționează ca un consens numai între membrii permanenți ai Consiliului de Securitate, adică între marile puteri, care dispun astfel de privilegiul de a putea bloca adoptarea hotărârilor de fond prin exercitarea dreptului lor de veto, privilegiu de care nu dispun membrii nepermanenți luați fiecare în parte. Nesocotind în bună măsură egalitatea suverană a statelor, procedura de vot a Consiliului de Securitate rămâne tributară originilor Organizației, când marile puteri, ieșite victorioase din cel de-al doilea război mondial, au înțeles să-și rezerve privilegiul dreptului de veto, înscriindu-l în Cartă.

Nu este deci de mirare că problema revizuirii Cartei și în special a limitării “directoratului prin veto” practicat de marile puteri s-a pus cu o insistență care nu a făcut decât să crească, odată cu transformările prin care a trecut Organizația. Conlucrării dintre marile puteri, ca o primă etapă a activității O.N.U., l-a urmat perioada “războiului rece” de confruntare dintre Est și Vest (în care dreptul de veto a funcționat din plin), apoi perioada creșterii ponderii țărilor mici și mijlocii, a țărilor în curs de dezvoltare și nealiniat, iar în prezent o pondere sporită a SUA, ca singura supraputere la scara mondială.

Nu este cazul să zăbovim aici asupra caracterului anacronic al unor prevederi ale Cartei O.N.U., și ca atare asupra necesității revizuirii ei. Vom aminti, în trecut, articolele 53 și 107, care permit acțiuni armate împotriva unor state “foste inamice” în cel de-al doilea război mondial, dar care astăzi sunt state membre ale Organizației; distincția discriminatorie care se face între țările semnatare ale Cartei și cele ce au aderat ulterior la ea; absența unor referiri la dreptul la autodeterminare a popoarelor și menținerea dreptului unor state de a mai dispune de colonii și de a ține sub tutelă teritorii și popoarele acestora; în sfârșit, absența firească a problematicii globale cu care omenirea este confruntată în prezent și care a făcut în ultima vreme obiectul unor documente programatice speciale ale Organizației.

Îmbunătățirea modului de lucru al organelor constituționale ale O.N.U. și în primul rând al Consiliului de Securitate a făcut în ultimele două decenii obiectul unor analize și propuneri din partea a numeroase state membre, printre care și Moldova, preocupate ca principiul egalității suverane a statelor să devină o normă efectivă a conlucrării în cadrul

forumului mondial. Țările în curs de dezvoltare au pus un accent deosebit pe revizuirea sistemului bazat pe dreptul de veto, considerat ca o instituție anacronică. Moldova ca și alte țări, a propus de asemenea, creșterea rolului și prerogativelor Adunării Generale a Organizației, iar în acest context folosirea cât mai largă a consensului, ca fiind forma cea mai democratică de luare a hotărârilor.

Mai trebuie poate să amintim că, deși Carta nu a fost revizuită, Organizația Națiunilor Unite s-a adapta în bună măsură realităților actuale ale lumii contemporane, adoptând hotărâri și elaborând programe de acțiune menite să corijeze în mod evident caracterul depășit al unor prevederi ale unui document internațional elaborat acum o jumătate de veac.

Consensul și semnificația lui pentru demonstrarea relațiilor internaționale s-au impus în viața politică a comunității mondiale prin modul în care această regulă de adoptare hotărârilor a fost definită și aplicată, între 1972 și 1975 la Conferința pentru Securitate în Europa (CSCE).

Conferința de la Helsinki pentru securitate și cooperare în Europa a optat de la bun început în favoarea consensului. Încă din primul document al Consultărilor multilaterale pregătitoare, care a fost documentul românesc privind regulile de procedură, consensul a fost drept “absența oricărei obiecții exprimate de un reprezentant cu privire la adoptarea hotărârilor respective”. În redactarea sa ultimă, regula consensului, așa cum a fost inclusă în prevederile de procedură ale Consultărilor și apoi ale Conferinței, a fost definită ca “absența oricărei obiecții exprimate de un reprezentant și prezentate de aceasta ca fiind un obstacol pentru adoptarea hotărârii în cauză”. Formularea finală, mai nuanțată și mai exactă, a permis oricărui participant la negocieri să distingă între, pe de o parte, rezerva sau declarația interpretativă (consemnate și în scris) și care nu sunt totuși de natură să împiedice realizarea consensului. Conferința de la Helsinki a dat, ca atare, cea mai precisă definiție a consensului, pe care practica multor reuniuni internaționale ca și literatura de specialitate și-au însușit-o ulterior.

Unanimitatea și consensul sunt două modalități procedurale care dau expresie aceleiași realități, respectiv acordului tuturor participanților cu privire la propunerea aflată în discuție. Perceperea acestui acord este însă diferită, căci în timp ce unanimitatea este totalitatea voturilor afirmative înregistrate ca atare, consensul este acordul unanim care se realizează prin absența oricărei obiecții declarate din partea unui participant. Unanimitatea este deci consemnată prin numărătoarea voturilor afirmati-

ve, consensul se constată prin acordul tacit al participanților, pe care nici o obiecție nu vine să-l împiedice.

Totodată, se cuvine să relevăm faptul că aplicarea consensului la Conferința de la Helsinki a fost de la bun început exhaustivă. În pofida unor idei care circulasera cu destulă insistență în primele zile ale Consultărilor multilaterale însărcinate să pregătească Conferința, și anume ca problemele de fond să fie adoptate prin consens, iar cele de procedură prin vot, consensul s-a impus ca regulă unică de adoptare a hotărârilor. Este evident că o procedură mixtă, care ar fi combinat votul cu consensul, ar fi dus Conferința pe căi nedorite, de impas și eșec, dacă ne gândim cât este de greu să distingă unele aspecte de fond de cele procedurale și câtă substanță politică se poate ascunde adesea într-o dezbateră de procedură. Practica CSCE ca și a multor alte reuniuni internaționale au verificat cu prisosință o asemenea aserțiune. Așadar, până la urmă toți participanții la Consultările multilaterale pregătitoare și-au dat seama – pentru fiecare dintre ei ca și pentru ansamblul reuniunii – de avantajele consensului, ca regulă de adoptare a tuturor hotărârilor, de la cea mai însemnată, și până la cea mai inofensivă aparent.

Consensul trebuie distins, pe de altă parte, de dreptul de veto de care, după cum am văzut, dispun membrii permanenți ai Consiliului de Securitate al O.N.U. Dacă regula unanimității funcționează pe aceleași baze de consensul, ea rămâne privilegiul marilor puteri față de membrii nepermanenți ai Consiliului, care nu dispun de dreptul de veto. Aplicarea regulii unanimității, devenită consens la CSCE a însemnat eliminarea oricărei discriminări, de vreme ce fiecare stat participant, fie el mare sau mic, a dispus exact de aceleași drepturi.

Cine a urmărit mai îndeaproape lucrările Conferinței de la Helsinki, ca și ale reuniunilor ce l-au urmat, a putut observa că regula consensului a conferit în mod incontestabil un spirit nou, democratic, întregului flux al negocierilor. Consensul a dat expresie egalității în drepturi a statelor participante, manifestării lor independente, a constituit un mijloc esențial de promovare a intereselor legitime ale fiecărei țări participante: a fost totodată o metodă de negociere care a dat hotărârilor o trăinicie superioară celor adoptate prin vot; a stimulat în sfârșit căutarea, cu bună credință și în spiritul respectului reciproc, a soluțiilor de compromis general-acceptabile.

Desigur, regula consensului nu a fost și nu este lipsită de pericole și greutate. Pericole mai întâi din partea acelor care, acceptând cu greu spiritul democratic al acestei proceduri, au căutat s-o nesocotească, ori de

câte ori interesele lor îi determinau să nu mai respecte “regula jocului”. De-a lungul procesului CSCE, am putut asista la astfel de încercări de viciere s-au de eludare a consensului. Așa, de pildă, la sfârșitul Consultărilor multe laterale pregătitoare (în iunie 1973), ca și la sfârșitul Reuniunii de evaluare de la Madrid (1980-1983), s-a încercat să se obțină un “consens în 34” prin nesocotirea pozițiilor și drepturilor legitime ale celui deal 35-lea stat participant, respectiv ale Maltiei. Astfel de tentative nu au reușit însă regula consensului fiind până la urmă respectată și aplicată. O gravă derogare de la această normă fundamentală de procedură s-a produs mult mai târziu, în cadrul “procesului CSCE”, când pentru motive mai mult sau mai puțin întemeiate Republica Federală Iugoslavia a fost suspendată *sine die* de la activitățile CSCE. Hotărârea a fost luată prin nesocotire dreptului legitim al acesteia de a participa la realizarea consensului sau de a-l bloca.

Greutăți sau ivit, de asemenea, în legătură cu utilizarea consensului ori de câte ori unii participanți au folosit consensul ca un drept de veto. Neavând propuneri efective de promovat, ei s-au aflat în situația confortabilă de a putea bloca propunerile altor parteneri, fără ca aceștia să le poată aduce un prejudiciu asemănător. Sau, alteori, propunându-și obiective prea îndrăznețe, nerealizabile, alți participanți au practicat, prin blocarea sistematică a consensului, un obstrucționism care a trebuit să fie dezamorsat cu greu pentru ase putea reintra în echilibru normal al procedurii de consens. Blocarea consensului care nu este urmată de o negociere riscă prin urmare să devină un veto. Refuzul de a negocia (în afară de cazuri – limită cu totul excepționale) este străin spiritului consensului, care rămâne în esență o metodă de negociere și de compromis în înțelesul bun al cuvântului. Consensul s-a înscris ca atare în practica internațională ca un instrument al voinței de cooperare a statelor el postulează o negociere diplomatică menită să ducă la apropiere pozițiilor și la realizarea unui acord final. Este sensul major pe care la căpătat Actul final al CSCE, ca document substanțial și echilibrat în sumând ansamblul opțiunilor promovate de statele participante.

Desigur, negociere pe bază de consens poate apărea multora drept incomodă și complicată. Dar este ceea ce s-a inventat mai bine până acum pe plan multe lateral în materie de procedură democratică și de creștere a capacității fiecărei țări în speciala țarilor mici și mijlocii – de a-și apăra și promova interesele legitime. Despre aceste avantaje, ce depășesc cu mult dificultățile unui astfel de exercițiu tot mai multe țări ale

lumii dacă nu ansamblul comunității mondiale, par să fie astăzi tot mai conștiente.

SPECIFICUL COMPORTAMENTUL ABSENTEIST AL ELECTORATULUI REPUBLICII MOLDOVA

Ruslan TANASĂ
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative
Catedra de politologie
magistru, lector

Absențiștii reprezintă o categorie distinctă a corpului electoral. Acest fenomen, apărut odată cu votul universal, este prezent, într-o măsură mai mică sau mai mare, în toate statele lumii în care au loc alegeri. În practica mondială numărul persoanelor ce nu participă la scrutin poate varia de la 2-3% pînă la 50-60% și depinde, la nivel interstatal, de cultura politică, specificul dezvoltării social-politice și cadrul juridic.

În Republica Moldova numărul persoanelor ce se abțin de la vot este destul de impunător (Diagrama 1) și, începînd ca alegerile prezidențiale din 1991, se află într-o continuă creștere.

Determinat de diverși factori (tipul și timpul alegerilor, fluxul comunicațional, cultura politică etc.¹⁷⁶), comportamentul absenteist al cetățenilor Republicii Moldova este caracterizat atît de factori și mecanisme proprii vieții politice tuturor statelor, cît și de momente specifice doar pentru Moldova.

Absențiștii, indiferent de cetățenie, sunt de două tipuri: 1) tehnici – cuprinde acele persoane care mai mult sau mai puțin ar dori să participe la scrutin însă din motive obiective (boală, incapacitate fizică, deplasare etc.) n-au fost în stare să facă aceasta; 2) psihologici – comportamentul electoral al acestor cetățeni este determinat de atitudini și opinii sau de inexistența lor.

¹⁷⁶ *Vezi Moșneaga V., Rusnac Gh., Tanasă R. Activismul electoratului Republicii Moldova (analiza politologică) din prezenta culegere.*

În paralele cu cauzele normale ale absenteismului tehnic, în Republica Moldova există și una structurală – o categorie importantă a acestor absenteiști o reprezintă migranții de muncă. Aceasta este una din trăsăturile specifice ale evoluției electorale ale Moldovei.

Până la moment cercetătorii nu au ajuns la o părere comună privitor la numărul persoanelor antrenate în procesele migraționale. Statisticile oficiale operează cu un număr infim de mic: în 1998 – 12 763,¹⁷⁷ în 2001 – 12 477.¹⁷⁸ Cele neoficiale vehiculează cu cifre de sute de mii. Unul din principalii specialiști din Moldova în domeniu V. Moșneaga consideră că numărul actual (anul 2000) al migranților de muncă constituie nu mai puțin de 450-500 mii persoane.¹⁷⁹

Este dificil de a estima, pe perioada 1990–2001, dinamica mai mult sau mai puțin precisă a numărului de persoane antrenate în procesele migraționale și, din această perspectivă, a corelației dintre acest fenomen și absenteismul alegătorilor.¹⁸⁰ Cert este faptul că în prima jumătate a deceniului trecut “procesele migrației de muncă nu au devenit fenomen social de masă pentru Moldova”.¹⁸¹ Abia începând cu anii 1994–1995 are loc exodul masiv al cetățenilor Republicii Moldova la lucru peste hotare. Pe tot parcursul perioadei respective (1994–2000) aflată într-o permanență creștere ea, în concepția lui V. Moșneaga “a atins limitele sale maxime (în 2000 – R.T.) și tendința principală nu va fi creșterea numărului migranților de muncă, ci schimbarea generațiilor în cadrul său”.¹⁸² În așa mod numărul maxim de cetățeni ai Republicii Moldova antrenați în pro-

¹⁷⁷ Мошняга В. Трудовая миграция в Республике Молдова: основные тенденции и объемы // *Moldova, România, Ucraina: integrarea europeană și migrațiunea forței de muncă.* / CAPTES. – Chișinău, 2000, p.114.

¹⁷⁸ “Jurnalul Național”, 2001, 23 ianuarie.

¹⁷⁹ Мошняга В. Трудовая миграция в Республике Молдова: основные тенденции и объемы. // *idem.*, p.116.

¹⁸⁰ Doar începând cu 1998 procesele migraționale intră în atenția oamenilor de știință și a mass-mediei (vezi Мошняга В. Отражение миграции в прессе Республики Молдова: состояние и специфика подходов. // *Mass-media în societățile în tranziție: realități și perspective.* / CAPTES. – Chișinău, 2001).

¹⁸¹ Мошняга В., Коман А., Руснак Г. Трудовая миграция населения Республики Молдова: состояние и специфика регулирования. // *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII.* / CAPTES. – Chișinău, 2001, p.137.

¹⁸² Мошняга В. Трудовая миграция в Республике Молдова: основные тенденции и объемы. // *idem.*, p.126.

cesele migraționale a coincis cu alegerile locale din 1999 și cele parlamentare din 2001.

Deci se întrevăde o corelație clară între procesele migratoare și absenteism. Ca și numărul migranților de muncă, absenteiștii, în intervalul 1994–2001 s-a aflat într-o continuă creștere, iar cel mai mare absenteism, cel de la alegerile parlamentare din 2001, coincide cu cota maximală a proceselor de migrație.

În această ordine de idei un conținut, cu totul deosebit de cel din statele liberal-democrate și unele state ex-socialiste, îl are factorul timpului votării.¹⁸³ Conform cercetărilor lui V. Moșneaga există 3 perioade când exodul din Moldova este cel mai intens – februarie, mai și august.¹⁸⁴

În aceeași ordine de idei specialiștii Băncii Mondiale susțin, “vara, în timpul lucrărilor agricole și realizării produselor agricole, numărul migranților practic se dublează, atingând cifra de 300-400 mii pe an.”¹⁸⁵ Parțial, acestor caracteristici ai migrației se datorează și prezența mică a cetățenilor la urnele de vot la alegerile locale, care au loc în aprilie – mai.

Totodată, fenomenul migrației condiționează, concomitent cu cauzle tehnice, și premisele apariției și manifestării absenteismului psihologic – chiar și în cazul în care migranții de muncă în perioada alegerilor se află pe teritoriul Republicii Moldova ei sunt ruși de realitatea autohtonă, dezorientarea sa nu le permite multor dintre ei participarea la alegeri.¹⁸⁶

Pentru contracararea absenteismului tehnic, legislația Republicii Moldova prevede, pe lângă votarea la secția de votare ordinară, și modalități specifice de exercitare a dreptului de vot:

1) votarea la domiciliu. În conformitate cu art. 54 (4) al Codului electoral alegătorul, la rugămintea orală sau scrisă a acestuia, adresată biroului electoral, poate vota la locul aflării sale, depunând buletinul de

¹⁸³ *Vezi: Moșneaga V., Rusnac Gh., Tanasă R. Activismul electoratului Republicii Moldova (analiza politologică).*

¹⁸⁴ *Мошняга В. Чемодан, вокзал ... и далее везде. // Население молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы. / Молд.ГУ. – Кишинэу, 2001, p.125.*

¹⁸⁵ *Мошняга В. Трудовая миграция в Республике Молдова: основные тенденции и объемы. // idem, p.115-116.*

¹⁸⁶ *Vezi: Мошняга В., Руснак Г. Парламентские (2001) выборы в Республике Молдова: специфика, результаты, электоральные стратегии и технологии. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI. / USM. – Chișinău, 2001, p.35.*

vot într-o urnă mobilă. În același timp, din diverse cauze tehnice sau subiective, această modalitate, uneori, poate să nu fie eficientă.¹⁸⁷

2) votarea în instituția unde se află cetățeanul (spital, sanatoriu, azil pentru bătrâni etc.). Cu toate că art. 29 (3) al Codului electoral prevede această posibilitate,¹⁸⁸ proasta organizare a alegerilor și iresponsabilitatea unor persoane, poate duce la neutilizarea acestei posibilități și, ca consecință, neparticiparea unor cetățeni la scrutin.¹⁸⁹

3) exercitarea dreptului de vot la altă secție de votare. Conform art. 39 (7) al Codului electoral, alegătorului în cazul când își schimbă domiciliul între data întocmirii listelor electorale și cea a alegerilor, i se poate acorda, la cererea sa, un certificat pentru drept de vot în altă secție de votare. Acești alegători sunt introduși în listele suplimentare. Însă legislația moldovenească nu prevede posibilitatea acordării acestui certificat în cazul în care cetățenii pleacă în deplasare etc. în alte localități ai țării sau expedierea acestuia prin poștă în cazul în care persoana locuiește nu în conformitate cu viza de reședință. De la această regulă fac excepție doar studenții care la alegeri doresc să voteze în localitatea sa natală și nu acolo unde își fac studiile.

La alegerile parlamentare din 1994 în legătură cu introducerea unor reglementări noi în domeniul actelor de identitate, Comisia Electorală Centrală permite cetățenilor Republicii Moldova ce nu au viză de reședință să voteze în orice secție de votare, aplicându-se în pașaport ștampila "Votat 1994".¹⁹⁰

4) votarea în ambasade. Conform art. 29 (5) pentru alegerile parlamentare, prezidențiale (până în anul 2000) și referendumurile republicane în misiunile diplomatice ale Republicii Moldova se organizează secții de votare pentru lucrătorii diplomați, membrii familiilor acestora și cetățenii Moldovei aflați în aceste state indiferent de numărul acestora din urmă. În plan administrativ-electoral ele fac parte din circumscripția electorală Chișinău.

¹⁸⁷ «Кишиневские новости», 1995, 6 мая.

¹⁸⁸ Articolul în cauză stipulează că "pot fi create secții de votare" nu că trebuie create.

¹⁸⁹ «Кишиневские новости», 1995, 29 апреля, 6 мая.

¹⁹⁰ Hotărîrea Comisiei Electorale Centrale privind modalitățile de votare a cetățenilor Republicii Moldova fără viză de reședință // Cernencu M., Rusnac G., Galben A., Solomon C. Republica Moldova: istoria politică (1989 – 2000). Documente și materiale. Volumul II. / USM. – Chișinău, 2000, p.201.

În pofida faptului că mulți cetățeni se află peste hotare, numărul persoanelor ce au votat în ambasade este extrem de mic (Diagrama 2). Principala cauză a acestui comportament constă în faptul că majoritatea cetățenilor se află ilegal peste hotare.¹⁹¹ Dar are importanță și vacumul informațional și, nu în ultimă instanță, nepăsarea pentru situația din țară. Cele mai multe voturi sunt exprimate în misiunile diplomatice ale Republicii Moldova din România (tineretul studios și nu doar)¹⁹². Pe locul doi se plasează, dar cu odiferență foarte mare de precedentă, Federația Rusă,¹⁹³ pentru celelalte state cifra votanților se apropie de cea a lucrătorilor ambasadelor și consulatelor.

Spre deosebire de modalitățile speciale de votare utilizate în statele liberal-democratice (îndeosebi votarea prin poștă și prin procură), cele folosite în Republica Moldova sunt mai puțin eficiente. În cazul alegerilor locale cetățenii aflați în deplasări, vizite în alte localități sunt practic lipsiți de dreptul de a participa la alegeri.¹⁹⁴ Aceasta se referă și la persoanele aflate peste hotarele țării, care pentru a-și exercita dreptul, în cazul când se află legal peste hotare și doresc să voteze, luând în considerație numărul mic de misiuni diplomatice ale Republicii Moldova, ar trebui să parcurgă mari distanțe.¹⁹⁵ Cu toate acestea este destul de periculos pentru

¹⁹¹ *Cu toate că CEC-ul admite și participarea la alegeri prin exprimarea votului la secțiile de votare constituite în ambasadele Moldovei cetățenilor "aflați neoficial peste hotare" (Jurnalul Național, 23 ianuarie, 2001, p. 2) există totuși teama de a fi depistat de autoritățile locale și deportat.*

¹⁹² *În România, cel puțin la alegerile parlamentare din 1998, au fost constituite pe lângă secția de votare din ambasada din capitală și trei puncte mobile de votare ce au funcționat în Iași, Timișoara și Cluj-Napoca ("Flux", 1998, 19 martie).*

¹⁹³ *Voturile exprimate în România și Rusia constituie, practic la toate alegerile, circa 2/3 din totalul acestei categorii de sufragii (în 1994 – 1869, 1998 – 2 686, 2001 – 2 785 etc).*

¹⁹⁴ *Strict vorbind, la alegerile în Sovietul Suprem al RSSM din 25 februarie 1990 cetățenii care vor fi absenți în ziua alegerilor din localitatea unde domiciliu aveau dreptul să transmită, anterior zilei alegerilor, comisiei electorale de sector, într-un plic sigilat, decizia sa cu privire la candidații pentru alegerile de deputați (Art. 30 al Legii nr. 3618-XI a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești cu privire la alegerile de deputați ai poporului ai RSS Moldovenești din 23 noiembrie 1989. // Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului RSS Moldovenești, 1989, nr.11, p.913).*

¹⁹⁵ *Ca exemplu cetățenii Republicii Moldova aflați la muncă în Portugalia pentru a-și exercita dreptul de vot ar trebui să meargă la Paris, Strasburg sau Geneva. În această țară legal se află mai mult de 6,5 mii de moldoveni (Mou-*

Moldova de a utiliza votarea prin poștă.¹⁹⁶ Tradițiile democratice în formare, mecanismele electorale necristalizate pot deschide calea falsificării alegerilor.

În cadrul absenteiștilor psihologici deosebim două tipuri de alegători: 1) pasivi și 2) activi. Primii nu participă deoarece nu știu pentru cine să voteze, apatia, neinteresul manifestat față de viața publică și politică etc. A doua categorie o constituie persoanele pentru care neparticiparea la alegeri este un mod de a-și expune protestul față de sistem, putere etc., deci este totuși o acțiune.

Conform sondajelor de opinie (Tabelul 1), pentru majoritatea absolută a cetățenilor Republicii Moldova neparticiparea la alegeri are un caracter activ, acest motiv l-au declarat, în 1998, 71,6% din cei cu intenția de a nu participa la scrutin. La majoritatea dintre ei, cei ce consideră că votul său nu contribuie cu nimic la determinarea guvernanților etc., motivarea are un caracter promt rațional. Absenteiștii pasivi constituiau respectiv 28,5% din totalul persoanelor cu intenții absenteiste.

Totodată este interesant de observat schimbarea produsă în aceste motivații de către campania electorală. Cu excepția cauzei inexistenței unui candidat destoinic toate celelalte se diminuează considerabil pe parcursul campaniei electorale.¹⁹⁷ Aceasta denotă eficiența, la aceste puncte, a potențialului mobilizator al campaniei electorale. În același timp perceperea unei informații mai ample despre formațiunile politice din Republica Moldova crează un efect de respingere, mai ales, în concepția noastră, din cauza criticii și defăimării reciproce acerbe.

În opinia publică a Republicii Moldova neparticiparea la alegeri poartă, la fel, un caracter activ, drept consecință a ineficienței puterii și incapacității ei de a ameliora situația din țară (Tabelul 2). Următoarea cauză a comportamentului absenteist, după importanță, o constituie acele persoane ce consideră că alegerile sunt o pură ficțiune și că votul său nu va putea cu nimic influența soarta sa și a țării. Motivul falsificării alegerilor este la fel destul de răspândit ceea ce denotă o încredere joasă, a unei părți ai populației, în actualul sistem politic și în democrația moldovenească. Insatisfacerea față de modul de alegere, în opinia cetățenilor, nu este o

няга В. Молдавские гастарбайтеры в Западной Европе: состояние и проблемы. // *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. / CAPTES. – Chișinău, 2001, p.125).*

¹⁹⁶ Conform Codului electoral în Republica Moldova este permisă expedierea buletinelor de vot prin poșta diplomatică (Art. 29 (13) al Codului electoral).

¹⁹⁷ Intervalul dintre sondaje constituie circa 2 săptămâni.

cauză semnificativă, cu toate că majoritatea populației este împotriva sistemului proporțional pe liste de partid. Motivul antipatiei față de toți concurenții electorali, în opinia populației este mai puțin important decât în realitate. Acesta se explică prin faptul că totuși partidele politice / candidații sunt priviți de majoritatea populației ca subiecți ai politicii ce sunt necesari vieții politice moldovenești, ce își exercită funcțiile sale. Este necesar de remarcat și ponderea semnificativă a motivului lipsei informației suficiente în comportamentul absenteist. Prin aceasta se opune informarea, comunicarea politică cu propaganda electorală și accentul pus în campaniile electorale, în mod incorect, pe ultima.

Dinamica motivelor comportamentului absenteist este destul de elocvent. Astfel crește constant numărul celor ce au pierdut încrederea în politică, celor care consideră că votul lor nu contează. Ponderea celor care nu au informație suficientă rămâne destul de constant, ca și celor cărora nu le place nici un concurent electoral.¹⁹⁸

Aceste motive pot avea atât un caracter rațional – lipsa de informație suficientă, ineficiența votului, neacceptarea modului de scrutin, cât și un caracter emotiv – nemulțumirea provocată de situația din țară, oboseala de politică etc.

Caracteristicile socio-demografice, ca și în cazul deciziei de vot, se manifestă, cu o excepție, destul de redus în determinarea comportamentului absenteist. De regulă tineretul,¹⁹⁹ femeile, alolingvii sunt mai puțin activi. În acest context, în determinarea comportamentului electoral, cel mai pronunțat se manifestă factorul domiciliului (rural / urban).

La alegerile parlamentare din 27 februarie 1994 orașenii nu s-au prezentat la urnele de vot în proporție de 29,53%, în comparație cu locuitorii rurali la care acest indice constituie 19,94%.²⁰⁰ La alegerile parlamentare din 2001 situația este identică – pentru locuitorii de la orașe ab-

¹⁹⁸ De remarcat că datele trebuie tratate luând în considerație specificul alegerilor din acel an: primul se referă la alegerile locale, cel de-al doilea la cele prezidențiale și ultimul la alegerile parlamentare. Ca exemplu numărul ridicat al celor ce au declarat că neparticiparea la alegeri a fost ca consecință a faptului că nu le place nici un concurent electoral în 1996 a fost condiționat de faptul că în turul doi au concurat doar doi candidați etc.

¹⁹⁹ Булова М. Электоральное поведение молодежи в политическом пространстве Республики Молдова. // *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*. Partea XVII. / CAPTES. – Chișinău, 2001.

²⁰⁰ Datele au fost calculate în baza Moșneaga V., Rusnac G. Republica Moldova: alegerile parlamentare (1994) și geografia politică a electoratului. / USM. – Chișinău, 1997, p.39.

senteismul constituie 40,34%, iar pentru cei de la sate 26,63%.²⁰¹ În cadrul diferitor tipuri de localități urbane la fel există o deosebire. Ca exemplu, la alegerile din 1994, în centrele administrative de subordonare republicană activismul este de 32,31%, iar fără municipii această cifră coboară pînă la 16,26%, iar în centrele de subordonare raională coeficientul este de 23,20%.²⁰² În așa mod, absenteismul cel mai ridicat se manifestă în municipii, însă cel mai pronunțat se manifestă în cadrul binomului capitală – restul republicii. Acest fenomen nu este caracteristic doar Republicii Moldova, el se manifestă, uneori cu o intensitate și mai pronunțată, atît în statele liberal-democratice, cît și ex-socialiste.

Considerăm că cauza principală se ascunde în însuși stilul de viață urban. Aici se rup relațiile tradiționale existente în comunitatea rurală, “în condițiile mediului urban, scrie S.Matias, relațiile între oameni poartă, în linii generale, un caracter funcțional.”²⁰³ Orășenii sunt social mai pasivi, mai închiși în sine (lipsa de spațiu). Aceasta duce practic la diminuarea rolului conformismului, a acțiunii normelor și obiceiurilor ca factor ce influențează participarea la alegeri.

În cazul Chișinăului, acești factori sunt accentuați de statutul deosebit al capitalei față de celelalte orașe, cea ce și condiționează și cel mai ridicat absenteism din Republica Moldova (Diagrama 3). Pentru locuitorii Chișinăului, prin “apropierea” sa de instituțiile centrale ale statului, puterea se depreciază, nu mai are un caracter sacral ca în cazul populației rurale. După cum menționează T.Danii și A.Timuș, analizînd rezultatele unui sondaj sociologic, “respondenții de la sate, de regulă, comparativ cu cei de la orașe, mai înalt apreciază activitatea organelor de stat și a instituțiilor centrale”.²⁰⁴ Plus la aceasta, după cum menționa cercetătorul american S.P.Huntington cu referire directă la societățile în transformare, capitala este un focar al oporției față de regim,²⁰⁵ ea se concretizează atît în

²⁰¹ *Electorală 2001. Documente și cifre cu privire la alegerile Parlamentului Republicii Moldova. Ediție a Comisiei Electorale Centrale. / Centrul republican de informatică. – Chișinău, 2001, p.146.*

²⁰² *Datele au fost calculate în baza Moșneaga V., Rusnac G., op.cit., p.42.*

²⁰³ *Матяи С. Человек в городе: социологические очерки. / Политиздат Украины. – Киев, 1990, p.273.*

²⁰⁴ *Danii T., Timuș A. Timp și oameni. Problemele actuale ale vieții sociale a populației din Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea V. / USM. – Chișinău, 1994, p.81.*

²⁰⁵ *Vezi: Huntington S.P. Ordinea politică a societăților în schimbare. / Polirom. – Iași, 1999.*

votarera formațiunilor de opoziție, cât și în neparticiparea la alegeri ca exprimare a protestului.

Acești factori influențează nu doar locuitorii capitalei dar are impact și asupra cetățenilor din suburbiile municipiului Chișinău și din localitățile apropiate. Ca de exemplu în județul Chișinău (2001) participarea este cu circa 1% mai mică ca în media pe republică. În raionul Strășeni, Orhei etc la alegerile din 1994, 1996, 1998 se observă același lucru. Cauza se ascunde în migrația de muncă din localitățile mai mult sau mai puțin apropiate spre capitală și, nu mai puțin important, angajării unui număr mare din persoanele cu domiciliul în aceste localități la lucru în capitală (ziua în Chișinău, seara acasă).

Așadar, comportamentul absenteist al electoratului Republicii Moldova este caracterizat nu de pasivitate și indiferență, ci de manifestarea protestului față de situația catastrofală din țară. În același timp impact deosebit de negativ îl au procesele migrației de muncă, dar și legislația imperfectă, ce, ce nu se află, cu toate că din motive mai mult sau mai puțin obiective, în concordanță cu mobilitatea sporită a populației Moldovei, și nu facilitează, în dese cazuri, exercitarea dreptul la vot.

ИДЕНТИЧНОСТЬ МОЛДАВАН РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРОБЛЕМЫ.

Алексей ТУЛБУРЕ
Республика Молдова, Кишинев
Высшая антропологическая школа
преподаватель, МА

События конца 80-х – начала 90-х годов в Европе и мире, которые ознаменовали окончание холодной войны и противостояния двух полюсов силы: США и Советского Союза, образовали в истории новые государства и нации. На обломках советской империи появились страны, ряд из которых впервые в XX веке обрели независимость и возможность самостоятельно строить собственную государственность. Молдова – одна из таких стран.

Как и все страны Центральной и Восточной Европы, освободившиеся от коммунистического ига, Республика Молдова после обретения независимости столкнулась с множеством проблем: политических, экономических, социальных. Демократизация общества, переход к рыночной экономике, реформа управления, оптимизация системы социального обеспечения, создание новых институтов власти и гражданского общества – это те задачи, которые приходилось решать Республике Молдова с самого начала своего независимого развития. Однако, не только методы и темпы реформ отличали нашу страну от своих соседей, но и существование еще одной, очень специфической проблемы - проблемы национальной идентичности населения Республики Молдова. Как это ни странно, но нам предстояло ответить на один очень простой для других, но сложный для нас вопрос: кто мы, жители этой нового независимого государства? Что у всех у нас общего, кроме прошлого? Что нас объединяет сегодня, и какие идеи мы разделяем?

Одним из главных мобилизующих общество факторов в начале 90-х гг. стала идея национального возрождения. В Молдове тогда мало кто толком понимал, что это такое и с чего надо начинать. Что не вызывало колебаний и сомнений у новой политической элиты – это возрождение молдавского (румынского) языка и придание ему статуса государственного.

Борьба за язык, которая началась еще до провозглашения независимости, для большинства населения страны стала символом упомянутого национального возрождения Молдовы. Это борьба, к сожалению, обладала не только огромным мобилизующим, но и дезинтеграционным потенциалом. Некоторые политически активные представители национальных меньшинств Республики Молдовы – украинцы, русские, гагаузы, болгары и другие – оказались не готовы к радикальным изменениям в языковой политике нового государства. Провозглашение молдавского (румынского) государственным языком они воспринимали как попытку их исключения из активной общественной жизни. Несмотря на то, что в Молдове, в отличие от, скажем, прибалтийских государств, был принят очень либеральный закон о языке, в конце 80-х – начале 90-х он вызвал волну недовольства среди части населения, на нем не говорящем. Академические споры перерастали в политическое противостояние между новыми общественно-политическими формированиями и между центром и регионами. Проблема языка стала проблемой политической.

Не буду подробно описывать события 1989-1992 годов в Молдове, скажу только, что некоторые политические конфликты внутри страны, начавшиеся с принятия закона о языке, до сих пор не решены. Это в первую очередь проблема левого берега Днестра. Приднестровский конфликт, начавшийся с языковых проблем, очень быстро перерос в чисто политическое противостояние. Проблемы межэтнических отношений (большинство населения Приднестровья считают себя молдаванами – 40%, украинцами – 25%, русскими – 24%) языка, культуры перестали быть главными, на первый план вышли требования политической экономической, финансовой, оборонной самостоятельности, вплоть до полной государственно-политической независимости. Столкнулся Кишинев с сепаратизмом и на юге страны, в местах компактного проживания гагаузов. Там проблему удалось решить в 1994 году, когда гагаузам была предоставлена территориально-административная и культурная автономия.

Не только эти конфликты разделили нас тогда и продолжают разделять сегодня. Они явились крайним проявлением противоречий, раздирающих молдавское общество.

Постепенный переход нового политического руководства Молдовы в начале 90-х годов от идеи укрепления независимости страны к идее объединения Республики Молдова с Румынией, стоило ему власти. В 1994 году на смену националистам-унионистам (которые

доминировали в первые годы независимости) приходят новые политические силы, которые последовательно выступают за независимое развитие страны, за укрепление новой молдавской государственности. Массовая поддержка партий, выступающих за укрепление независимости Республики Молдова, на парламентских выборах 1994 года ясно показала, что приоритет большинства населения страны – собственная государственность. С 1994 года в Парламенте Молдовы сменяли друг друга многие партии, блоки и объединения, но с тех пор уже постоянно доминируют формирования, выступающие за независимость Республики Молдова.

Это, тем не менее, не решает автоматически проблему идентичности населения нашей страны. Государство есть, есть политические границы, но в рамках этих политических границ отсутствуют единые культурные стандарты, позволяющие твердо говорить о существовании единой нации. Несовпадение культурных и политических границ – главная проблема национального строительства, стремление к такому совпадению – его главная задача.

Как и 10 лет назад, в Республике Молдова можно наблюдать (упрощенно) три основные идентификационные ориентации: советская, румынская и молдавская. Если говорить о первой, то к ней принадлежат в основном люди старшего поколения, для которых распад Советского Союза стал личной трагедией. Эти люди так и не смогли оправиться от событий конца 80-х – начал 90-х годов, не смогли найти своего места в новой жизни. Политически экспонентами просоветской ориентации в Молдове являются лидеры сепаратистского режима в Приднестровье (регион в советское время полностью зависимый от заказов военно-промышленного комплекса СССР), ортодоксальная часть Партии коммунистов, ряд левых радикальных партий и культурно-просветительских обществ. Эти люди считают себя скорее советскими, чем русскими, украинцами, молдаванами и т.д. В иерархии самоотождествлений предпочтение отдается советской идентичности. Надо отметить, что таких людей становится все меньше по причинам естественно-биологическим, но еще и потому, что постепенно приходит понимание того, что прошлое не вернуть. Их влияние на общественное мнение страны уменьшается.

Румынизм в Республике Молдова, после своего триумфа в начале 90-х годов, стабилизировался в своей популярности, но стал самой агрессивно пропагандируемой идеологией. Политически он представлен крайне правой, экстремистской организацией – Народ-

ной христианско-демократической партией (бывший Народный фронт), рядом других правых партий, общественных организаций и культурных обществ. Эти силы представлены в Парламенте, но с 1994 года постоянно находятся в меньшинстве. Национализм в Республике Молдова отличается от национализмов других стран только тем, что в отличие от других, ставит своей целью уничтожение государства, в котором зародился.

Главные идеологические постулаты экспонентов унионизма следующие: основная часть населения Республики Молдова не молдаване, а румыны; сама территория Республики Молдова - это часть Румынии, несправедливо отсеченная “от единого национального организма” русскими захватчиками в 1812 году (согласно российско-турецкого Бухарестского Договора от 16 мая 1812 г., часть Молдавского Княжества, находящегося под вассалитетом Турции – Бессарабия, отходит России) а затем в 1940 году (после ультиматума советского правительства Румынии, в составе которой находилась Бессарабия, вынуждена уступить эти территории СССР); объединение Республики Молдова и Румынии есть осуществление вековых чаяний и стремлений румынского народа к единству.

На анализе этой идентичности части населения Молдовы мы остановимся подробнее. Прорумынская пропаганда в нашей стране построена исключительно на мифах. Один из них – это “расчленение единого национального организма” в 1812 году.

“Отсечения” части территории от “единого национального организма” в 1812 году не могло произойти по причине отсутствия последнего. Валашское и Молдавское княжества в начале 19 века были патриархальными, традиционалистскими обществами, в которых не могло быть и речи о массовом существовании румынского национального самосознания. Крестьяне, а это подавляющее большинство населения двух дунайских княжеств, считали себя либо принадлежащими к своей деревне, коммуне, боярину, либо отличали себя по имущественным признакам или социальному статусу. Таким образом, ни одно из социальных сообществ, принадлежность к которым признавала основная масса населения обоих княжеств, не носила национального характера.

Среди местной аристократии - бояр – идеи румынизма и единой румынской нации (европейское влияние – дети молдавских бояр стали получать образование в Париже, Вене, Берлине, Риме) стали распространяться с 30-х годов прошлого столетия. Так называемого

среднего класса в дунайских княжествах в то время почти не было, коммерсантами и людьми свободных профессий были в основном греки, армяне, а позже евреи. Кто же был носителем идеи румынской нации? Интеллектуалы? Идеи Трансильванской Школы получили широкое распространение в дунайских княжествах после 1812 года.

Что же касается национального строительства по образу и подобию европейских наций (в первую очередь Франции - позже сдвиг в сторону германской модели), то в запрутской Молдове и в Валахии, а позже и в Румынии (в 1859 году произошло объединение двух дунайских княжеств) оно получило развитие во второй половине 19 века. Все носило печать имитации, стремления к европейскости: переход к наследственной монархии; перевод письменности на латинскую графику, одежда, архитектура, французский язык и т.д. Бессарабия (нынешняя территория Республики Молдова) находилась вне этих преобразований. Узнавая от знакомых и родственников из Румынии о происходящих там событиях (приглашение на трон протестанта Гогенцоллерна, переход на латинскую графику и т.п.), бессарабские крестьяне шли в церкви и ставили свечи за отпущение грехов запрутских родственников и соседей, в которых, как они считали, вселился дьявол. Румынию, мучительно идущую по пути модернизации, они считали царством антихриста, где все отвернулись от истиной веры. Они же, бессарабцы, продолжали свое естественное, "нормальное" существование под защитой православного царя – монарха одной с ними веры. Население Бессарабии находилось вне процессов национального строительства и модернизации, имевших место за Прутом, в Румынии.

Идеи единой румынской нации были чужды большинству населения Бессарабии, как были чужды любые национальные идеи любому человеку феодальной эпохи. Не получил румынизм особого распространения и после появления на карте Европы Великой Румынии (1918 год), в состав которой вошла и Бессарабия. Эта провинция Румынии как была, так и осталась самой отсталой территорией, с безграмотным населением (хотя, необходимо отметить, что уровень грамотности по сравнению с 1914 годом увеличился), с неразвитой инфраструктурой, с самым высоким уровнем детской смертности в Европе и т.п. Чувствуя постоянную угрозу потери Бессарабии, правительства межвоенной Румынии никоим образом не способствовали развитию Бессарабии. По уровню инвестиций Бес-

сарабия, в сравнение с другими румынскими провинциями, находилась на последнем месте. Катастрофическое положение населения этой провинции вынуждены были признавать даже активисты румынизации Бессарабии. В этих условиях румынская национальная идея в этой провинции имела мало шансов на укоренение и развитие.

Итак, до середины 20 века ни о какой национальной идее в междуречье Днестра и Прута серьезно говорить не приходится.

Парадоксальность ситуации Республики Молдова заключается в том, что модернизация на ее территории (развитие транспорта, промышленности, системы образования и т.д.) произошла в советское время. Развивая вновь присоединенные территории, советское руководство стремилось добиться полной их экономической, политической, идеологической интеграции в единый имперский организм. В Республике Молдова (Молдавской Советской Социалистической Республике), Москва на первых порах всячески стимулировала молдавское самосознание у населения этой союзной республики (продолжение опытов по созданию молдавской нации, предпринятых советскими властями в межвоенный период на левом берегу Днестра, в Молдавской Автономной Советской Социалистической Республике, как-то попытки создания искусственного молдавского языка, отличного от румынского и т.п., что должно было стать притягательным для бессарабцев, находящихся тогда в составе Румынии). Развитие собственного самосознания у молдаван должно было отдалить их от Румынии, и со временем перерасти у них в советскую идентичность, в осознание принадлежности к “единой общности – советскому народу”.

Нельзя сказать, что политика коммунистического руководства была безуспешной – в Молдове почти полностью отсутствовало диссидентское движение, а проявления оппозиционности, в том числе молдавского национализма (подпольные организации, публичные выступления и т.п.), были слабыми, эпизодическими и быстро подавлялись.

Все изменилось с ослаблением политического давления из имперского центра. Для развития национализма, национальных идей были созданы все условия: относительно развитая страна, интеллектуальная элита, способная эти идеи сформулировать, образованное население, готовое эти идеи понять и принять. И неспроста, на пер-

вом этапе независимости, главной из них стала идея отдельной молдавской нации.

Мы уже разобрались с советской и румынской идентичностями – их с определенной натяжкой можно назвать культурами маргиналов, хотя и одни, и другие иногда очень успешно действуют против государственности Республики Молдова.

Что же касается идеи единой молдавской нации, то результаты всех выборов, президентских, парламентских, местных, социологических опросов, плебисцитов (плебисцит 1994 года “Советуюсь с народом” показал, что около 90% участвующих в нем (около 75% от всех, имеющих право голоса) высказались за независимость Молдовы) последних лет ясно доказывают выбор населения нашей страны в пользу молдавской государственности, суверенитета и независимости Республики Молдова. Фундаментальным подтверждением этого является самоназвание основной массы населения страны – молдаване. Этноним – программа развития социального организма, его основная духовная основа.

В последнее время в Молдове все больше укореняется концепция гражданской молдавской нации, когда принадлежность к нации определяется гражданством. Перспективы национального строительства и укрепления новой, современной молдавской нации напрямую зависят от успехов реформ в нашей стране. Желание сохранить молдавское гражданство – это желание жить в этой стране, это желание принадлежать к молдавской нации. Реальная демократия, защита прав человека, достойный уровень жизни, стремление к стабильности, европейская интеграция – вот система координат молдавской нации, чуждой ксенофобии и политики подавления “иностранцев”. Молдавская нация не признает терминологии социального исключения: “коренной” или “некоренной”, “титульный” или “нетитульный”, “исторические права” или “вековые чаяния” и т. п. Все граждане Республики Молдова на уровне национальной идентичности – молдаване. Дополнительные права имеют только лица, принадлежащие к меньшинствам. На этих принципах мы строим новую, современную, европейскую нацию, которая должна влиться в общую семью европейских демократий.

В Европе и во всем мире должны знать, что молдаване, граждане Республики Молдова, твердо намерены идти по пути демократии, что молдавская нация – это не только перспектива, но уже и реальность. Молдавская нация, как говорил Э.Ренан, это ежеднев-

ный плебисцит, и мы готовы изо дня в день достойно отвечать на вызовы эпохи. Для нас, молдаван, важна поддержка международного сообщества, которое должно знать, что здесь в Молдове дорожат независимостью и демократическими достижениями последних лет. Мы дорожим своим суверенитетом, но готовы поделиться им в рамках единой демократической, стабильной и процветающей Европы.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ СОЦИАЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ СОВРЕМЕННОЙ МОЛДОВЫ («НОВЫЕ БЕДНЫЕ» - КТО ОНИ?)

Татьяна ТУРКО
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
Факультет международных отношений,
политических и административных наук
Кафедра политологии
Доктор, старший преподаватель

Социальная структура современного общества сложна и многообразна. Исследования последнего десятилетия показывают, что в обществе существуют слои и группы, различающиеся как социальным статусом, так и местом в социально-трансформационном процессе. Новая модель стратификации современного общества выглядит в основных чертах следующим образом:

элита;

«средний» класс – в основном, молодые квалифицированные специалисты, занятые, как правило, в частном секторе экономики;

«базовый» слой, самый многочисленный, занятый малооплачиваемым исполнительным трудом средней и низкой квалификации; его основные усилия направлены на адаптацию к изменениям, происходящим в обществе, на поиск новых путей выживания;

«низший» слой, включающий, в основном, рабочих и служащих госсектора, а также сельских жителей;

социальное «дно», главной чертой которого является изолированность от институтов общества, включенность в специфические криминальные и полукриминальные структуры.

По оценкам специалистов, «базовый» и «низший» слои общества составляют 60-70% населения.²⁰⁶

Характерной чертой этих категорий граждан являются низкие доходы, которые не дотягивают до прожиточного минимума. Говоря обывденным языком, это - люди бедные.

Что такое бедность? Каково социальное и и экономическое содержание, вкладываемое в статистические показатели бедности?

Бедность – это недопустимо низкий уровень жизни. Поэтому ее измерение обуславливает предварительное определение меры жизненного уровня. Выбор такой меры ограничен двумя показателями – доходом или потребительскими расходами. В исследованиях применяется и тот, и другой, хотя каждый из них имеет свои достоинства и недостатки. Показатель потребительских расходов ближе к понятию уровня жизни как фактической обеспеченности семьи потребительскими ресурсами. С другой стороны, этот показатель в гораздо меньшей степени подвержен искажениям, характерным для дохода, истинные размеры которого многие семьи не желают раскрывать. По данным российских социологов, каждый десятый россиянин отказывается обсуждать свои доходы.²⁰⁷

Для решения вопроса о том, какие семьи считать бедными, необходима величина критического, минимально допустимого уровня жизни. Эту роль играет бюджет прожиточного минимума – стоимость минимальной корзины потребительских товаров и услуг, необходимых для сохранения здоровья и ведения умеренно активной трудовой жизни. В Молдове прожиточный минимум составляет примерно 1000 леев на человека, а средняя заработная плата – около 400 леев.²⁰⁸ Чем обширнее потребительская корзина и, соответственно, выше порог бедности, тем больше семей квалифицируются как бедные, и наоборот. Поэтому прожиточный минимум приобретает исключительное значение с точки зрения социальной политики, финансовые ресурсы для осуществления которой всегда ограничены. В силу своей природы прожиточный минимум – это показатель, величина которого зависит не только от физиологических и социальных по-

²⁰⁶ См.: Заславская Т.И. Социальная структура современного российского общества. - *Общественные науки и современность*. 1997. №2; Тихонова Н.Е. Факторы социальной стратификации в условиях перехода к рыночной экономике. - Москва, 1999, с.273-282.

²⁰⁷ «Аргументы и факты», 2001, № 25.

²⁰⁸ *Новости «ОРТ Молдова»*, 2002, 15 января.

требностей людей. В немалой степени она обусловлена конкретным соотношением политических сил в стране и поэтому в принципе неоднозначна.

Прожиточный минимум включает в себя набор продуктов питания, расходы на непродовольственные товары и услуги, налоги и обязательные платежи. Семья признается бедной, если ее среднедушевой доход меньше прожиточного минимума.

В нашем обществе существуют категории граждан, которые наиболее уязвимы с точки зрения бедности. В первую очередь, это пенсионеры. Общеизвестно, что пенсии в Молдове крайне низки и в несколько раз ниже прожиточного минимума. Например, пенсия сельских пенсионеров составляет 1/10 часть потребительской корзины.²⁰⁹ Поэтому значительная часть людей пенсионного возраста продолжает работать, чтобы иметь возможность свести концы с концами.

Бедность – спутник больших семей. Семьи из 1-2 человек встречаются среди бедных семей гораздо реже, чем семьи из 4-х и более человек. Необходимо учесть, что размеры многих социальных пособий не соответствуют прожиточному минимуму населения. Социальное пособие для детей обеспечивает лишь 25-30% первостепенных нужд, а понятие минимальной заработной платы утратило какой бы то ни было смысл, помимо фискального.²¹⁰

В бедных семьях более 60% потребительской корзины уходит на продукты питания. По данным социологических исследований, доходов семейного бюджета не хватает на самое необходимое у 41% опрошенных. Столько же довольствуются самым необходимым, 12% не бедствуют, но и дорогих обновок позволить себе не могут, 4% прикупают изредка кое-что из более дорогого. Лишь 1% ни в чем себе не отказывает.²¹¹ Следовательно, подавляющее большинство опрошенных вынуждены экономить на одежде и обуви, предметах домашнего обихода, парикмахерских и химчистках, отдыхе (отказали себе в отпуске 76% респондентов), лечении и т.д.

Главное отличие «постсоветских бедных» от бедняков, к примеру развивающихся стран (согласно докладу Всемирного банка «Бедность и неравенство в странах Европы и Центральной Азии») состоит в том, что наши в большинстве своем хорошо образованы,

²⁰⁹ «Месаджер». // *TVM*, 2002, 16 января.

²¹⁰ «Деловая газета», 2001, 14 декабря.

²¹¹ «Деловая газета», 2001, 7 декабря.

имели до начала реформ постоянную работу и надеялись на обеспеченную старость. Вопреки распространенному мнению, основная часть бедняков – это не дети и старики, а люди от 15 до 64 лет, живущие в городах и имеющие работу. Это и есть как раз те, кто по идее должен себя содержать, и помогать незащищенным.

Поведение их тоже совершенно не типично. Они не выстраиваются в очередь за «бесплатным супом», не устраивают голодных бунтов и не проявляют никаких признаков недовольства своим положением.

По мнению западных исследователей, главная проблема наших «новых бедных» - более или менее благополучная жизнь до реформ и завышенный уровень ожиданий. Именно это мешает им выбраться из нищеты.

Существует такое понятие, как субъективное восприятие бедности, то есть причисляет человек сам себя к бедным или нет. От трети до половины живущих за официальной чертой бедности упорно причисляют себя к среднему классу. Даже мизерная зарплата по оценкам Всемирного банка, доход, ниже которого начинается абсолютная бедность, составляет 2,15 долларов (около 30 леев) в день на человека – не способны подтолкнуть их к социальной активности, заставить поменять специальность, переучиться. Потому что главным в их системе ценностей являются традиционные представления о престиже профессий и образовании, а не жесткий лозунг рыночного общества «Делай, что хочешь, или иди на дно».

Существует такой показатель, как индекс человеческого развития, по которому определяются страны, где созданы наилучшие и, соответственно, наихудшие условия для жизни. Этот показатель рассчитывает ООН с 1990 г. Он складывается из трех параметров: продолжительность жизни (по которой судят от уровне здравоохранения), уровень образования (процент людей, имеющих начальное, среднее и высшее образование) и ВВП на душу населения (по которому эксперты предлагают оценивать уровень жизни). По этому показателю в 2001 г. Молдова оказалась на 98 месте (среди 162 стран мира). Единственное, что утешает – год назад мы были на 104 месте. Из братьев по СНГ хуже положение у Узбекистана (99 место) и Таджикистана (113), причем, положение там ухудшилось по сравнению с 2000 годом.²¹² Нас спасает образование - практически 100 процен-

²¹² «Аргументы и факты», 2001, № 36.

тов населения грамотные. Но учитывая тот факт, что высшее образование у нас практически полностью платное, а также то, что количество детей, не посещающих школу (особенно в сельской местности) растет, будущее не вызывает оптимизма.

Размеры имущественного расслоения в нашей республике поражают воображение. 20 процентов обеспеченных граждан владеют большей половиной доходов населения (52,5%), а 20% беднейших слоев - всего 4%.²¹³

Но психологи отмечают, что разница, с которой наш человек готов смириться, 5-7 раз. Большой разрыв воспринимается как несправедливость. Люди начинают думать, что богатые незаслуженно получают свои деньги. Последние данные, которые есть по Молдове, датируются 1994 годом: этот показатель составил 10,3 раза.²¹⁴ В России 10% самых состоятельных россиян в 14 раз богаче 10% самых бедных, в США - 7-8 раз, в Европе - 4.²¹⁵

Ученые отмечают, что «постсоветский» образ мысли довольно серьезно отличается от западного. Там прощают разрыв в доходах в 10-12 раз. Кроме того, в США, по данным американских социологов, люди меньше обращают внимание на то, каким образом человек заработал свои деньги. Для нашего менталитета очень важно, чтобы человек трудился, напрягался.

За прошедшее десятилетие люди стали терпимее относиться к богатству. Ученые полагают, что в советское время пределом стали бы 3-4 раза. В то же время государство должно использовать все механизмы, чтобы сократить материальный разрыв между людьми.

Таким образом, бедность стала постоянным фактором нашей действительности. Необходимо коренное изменение существующей схемы финансирования социальной сферы, где и поныне главенствует остаточный принцип. Это, с одной стороны. А с другой, необходимо стимулировать бедные слои населения не просто адаптироваться к изменяющимся условиям, а становиться активными участниками инновационного процесса. Динамика численности и состава данной части населения может служить важным индикатором социальных результатов реформ.

²¹³ «Аргументы и факты», 2002, № 18.

²¹⁴ Статистический ежегодник Республики Молдова. 1996. - Кишинэу, 1997, с.147.

²¹⁵ «Аргументы и факты», 2001, № 49.

**ELIBERAREA DE PĂSPUNDERE PENALĂ PENTRU
PĂSTRAREA ILEGALĂ A ARMELOR DE FOC,
MUNIȚIILOR SAU SUBSTANȚELOR EXPLOZIVE**

Emilia VISTERNICEANU
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative
Catedra Administrare publică și drept
Lector

Doinița - Elena OPAIȚ
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Drept
Catedra Drept penal și criminologie
doctorandă

Arma de foc, munițiile și substanțele explozive dispun de un statut de drept special în stat. Mănuirea cu ele, inclusiv procurarea lor, se permite numai cu permisiunea specială a organelor competente, iar toate celelalte căi de primire a acestor obiecte sunt ilegale.

Aliniatul 3 al art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova (Codului Penal al Republicii Moldova) a fost introdus prin Ucazul din 5 septembrie 1974 care prevede: „Persoana care a predat de bună voie arma de foc, munițiile sau substanțele explozive pe care le păstra fără autorizația corespunzătoare este absolvită de răspundere penală”.

În practică, imediat a apărut întrebarea, dacă se extind prevederile acestui aliniat și asupra cazurilor când persoana poartă, procură, fabrică ilegal aceste obiecte iar apoi benevol le-a predat organelor respective.

Purtarea, procurarea, fabricarea ilegală a armelor de foc, munițiilor, substanțelor explozive este neapărat legată de păstrarea lor. Din aceste considerente, noi putem afirma că prin al. 3 art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova se exclude răspunderea penală pentru purtarea, procurarea, fabricarea armelor de foc, munițiilor sau

a substanțelor explozive în caz de predare benevolă a acestor obiecte la organele respective.

Așa dar, putem spune, că predarea benevolă a armelor de foc, munițiilor sau a substanțelor explozive din orice formă a posesării lor exclude răspunderea penală în baza al. 3 art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova. Această completare a fost introdusă în articolul 227 în scopul măririi eficienței luptei cu infracțiunile săvârșite cu aplicarea armei de foc, munițiilor sau substanțelor explozive.

Această normă stimulează cetățenii la finalizarea infracțiunii de posesare ilegală a armei prin transmiterea ei organului respectiv, știind că nu o să fie atras la răspundere penală. Aceasta duce la lichidarea pericolului social pe care-l prezintă aceste fapte și preîntâmpinarea comiterii cu ele a unor infracțiuni²¹⁶. Se va considera predarea benevolă a armei de foc, a munițiilor, substanțelor explozive păstrate ilegal și persoana va fi absolvită de răspundere penală, dacă ea predându-le imediat a anticipat impunerea de a le preda de către organele abilitate prin diferite metode legale²¹⁷.

Pentru aplicarea corectă a al. 3 art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova este necesar de concretizat semnele predării benevole.

În primul rând trebuie de menționat că posesarea ilegală a armelor este o infracțiune continuă. Predarea benevolă presupune ca persoana pînă la acest moment posedă ilegal arma și acțiunile sale întruneau elementele infracțiunii din art. 227 și dacă persoana nu predă benevol această armă va fi supusă răspunderii penale pentru fapta sa.

Un alt moment este că, pentru ca să fie considerată predarea benevolă a armei, persoana trebuie să predea toate obiectele de înarmare aflate la ea ilegal. Predarea numai a unora din ele nu întrerupe posesarea ilegală a obiectelor de înarmare și persoana în acest caz nu poate fi eliberată de răspundere penală.

Un semn necesar al predării benevole a armei este predarea obiectului de înarmare de către persoana care ilegal îl posedă la voința sa, la dorința sa, fără influență din exterior și fără prezența împreju-

²¹⁶ Тихий В.П. Уголовная ответственность за незаконное владение оружием – Москва, 1978, с.60.

²¹⁷ Hotărîrea plenului Curții Supreme de Justiție din 09.11.98, nr.31 “Cu privire la practica juridică în cauzele penale despre purtarea, păstrarea, transmiterea, fabricarea, desfacerea ilegală, sustragerea armelor de foc, a munițiilor sau a substanțelor explosive, păstrarea neglijentă a armelor de foc și a munițiilor”. // Avocatul poporului. – Chișinău, nr.11-12, 11/98, p.6.

rărilor care fac imposibilă continuarea infracțiunii. În așa mod predarea de arme se efectuează de către persoană benevol. Persoana este încrezută, că faptul de posedare ilegală a armei nu este cunoscut organelor competente și predă benevol această armă; astfel sfârșește infracțiunea și este absolvită de răspunderea penală.

Predarea de arme trebuie să fie la voința proprie, dar nu e obligatoriu la inițiativa proprie. Inițiativa poate să vie de la rude, cunoscuți ori alte persoane sub formă de sfaturi, rugăminți, indicații etc. De aceea, important nu este de la cine a venit inițiativa, dar faptul că persoana de bună voință, fără influență din partea altor persoane a renunțat de la continuarea infracțiunii²¹⁸ prevăzute în art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova.

Un alt element al predării benevole a armei de foc, munițiilor sau a substanțelor explozive este faptul de percepere de către persoană a posibilității continuării infracțiunii fără a fi pedepsită. În acest caz nu are importanță a existat în realitate posibilitatea de continuare a infracțiunii de posedare ilegală a armei ori nu.

Posibilitatea de continuare a faptelor infracționale trebuie să fie determinată reieșind, mai întâi de toate, din închipuirile persoanei, caracterul subiectiv al faptei. Închipuirea persoanei poate să nu coincidă cu împrejurările de fapt existente ce nu influențează la hotărîrea problemei referitor la prezența voinței proprii.

Dacă persoana greșit consideră că poate și mai departe să posede ilegal obiectele de înarmare dar le predă organelor respective, atunci are loc predarea benevolă a obiectelor date (art. 227 al. 3 Codului Penal al Republicii Moldova)²¹⁹. Predarea de arme nu poate fi considerată benevolă dacă în imaginația persoanei există unele împrejurări care în realitate nu există.

Cu atât mai mult nu poate fi predată benevol arma cînd există această împrejurare din imaginația persoanei în realitate. Nu este predare benevolă, cînd persoana se convinge de imposibilitatea posedării armei și o predă organelor respective.

De exemplu, o persoană reținută de poliție, predă pistolul pînă a fi percheziționat. În acest caz, persoana înțelege că în caz de percheziționare pistolul va fi găsit și întrerupe acțiunile de posedare a armei din motive care nu depind de ea.

²¹⁸ Тихий В.П. Уголовная ответственность за незаконное владение оружием. – Москва, 1978, с.61.

²¹⁹ *Ibidem* p.62.

Imposibilitatea de a continua posedarea ilegală a armei poate fi cauzată nu numai prin acțiunile organelor de drept dar și în urma acțiunilor din partea unor organe ori a cetățenilor. În caz de aplicare a unei forțe fizice sau a unei influențe psihice nu poate să fie predarea benevolă.

În acest caz influența psihică poate fi exprimată prin amenințarea de a anunța organele respective despre posedarea ilegală a obiectelor de înarmare. În acest caz predarea de arme este nevoită, fiindcă persoana e convinsă despre imposibilitatea posedării armei fără a fi descoperit.

În același timp are loc predarea benevolă a armei când persoana înțelege despre crearea unor condiții mai grele de posedare a armei și este în stare să ocolească aceste greutăți, însă, predă arma²²⁰.

Aici persoana procedează după voința proprie, fiindcă ea avea posibilitatea de a continua acțiunile sale, însă, le-a întrerupt prin predare benevolă a obiectelor posedate. În caz de predare benevolă a armei motivul poate fi oricare: regretare, frică etc.

Din punct de vedere juridic aceste motive au aceeași valoare, fiindcă ele au dus la aceleași consecințe: predarea benevolă a armei de către infractor.

În așa mod prin predare benevolă a armei pe care persoana o posedă ilegal, trebuie de înțeles, deplină după voința sa, cu orice motive, predarea armei și perceperea de către persoană a posibilității de continuare a infracțiunii indicate în al. 2 art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova fără a fi pedepsită.

Găsirea armelor, munițiilor și a substanțelor explozive urmată de tănuirea lor, nepredarea lor imediată la organele abilitate constituie infracțiune prevăzută de art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova. Apare o întrebare la savanți, dacă prevederile al. 3 art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova²²¹ se extind și asupra sustragerii de arme, muniții, substanțe explozive.

Răspunsul la această întrebare este că, nu poate fi răspîndită prevederea al. 3 art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova asupra

²²⁰ *Ibidem*. p.63.

²²¹ Hotărîrea plenului Curții Supreme de Justiție din 09.11.98, nr.31 “Cu privire la practica juridică în cauzele penale despre purtarea, păstrarea, transmiterea, fabricarea, desfacerea ilegală, sustragerea armelor de foc, a munițiilor sau a substanțelor explosive, păstrarea neglijentă a armelor de foc și a munițiilor”. // *Avocatul poporului*. – Chișinău, nr.11-12, 11/98, p.6.

art. 227¹ Codului Penal al Republicii Moldova argumentînd prin faptul, că persoana dată a săvîrșit deja o altă infracțiune pînă la păstrarea, sustragerea obiectelor date: arme de foc, muniții, substanțe explozive, prevăzută de art. 227¹ Codului Penal al Republicii Moldova și în lege nu e indicat că autodenunțarea infracțiunii de sustragere eliberează persoana de răspundere penală pentru această infracțiune.

Faptul dat, predarea armei în urma sustragerii ei poate avea o influență la stabilirea pedepsei ca circumstanță atenuantă²²². Dacă persoana a comis o altă infracțiune cu aplicarea armei, eliberarea ei de răspundere penală în baza al. 3 art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova nu poate avea loc.

Nu are importanță – organizator, autor sau ce alt rol a ocupat persoana la comiterea acestei infracțiuni²²³.

Prevederile al. 3 art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova pot fi aplicate atît față de o persoană care comite infracțiunea din art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova pentru prima dată cît și pentru persoanele care au săvîrșit o asemenea infracțiune, cît și de către recidivistul deosebit de periculos în egală măsură.

Predarea benevolă a obiectelor de înarmare se deosebește de renunțarea benevolă la săvîrșirea infracțiunii art. 16 Codului Penal al Republicii Moldova prin următoarele: renunțarea benevolă în primul rînd este posibilă la etapa de pregătire și tentativă a infracțiunii, însă, predarea benevolă a armei poate avea loc la etapa de consumare a infracțiunii, de posedare a armei.

În al doilea rînd, renunțarea benevolă este o împrejurare care exclude răspunderea penală din cauza că lipsește componenta de infracțiune în acțiunile persoanei, iar predarea benevolă a armei cu toate că atrage după sine eliberarea de răspundere penală, însă, ea are loc în urma acțiunii persoanei care constituie o infracțiune.

Reieșind din cele menționate, predarea benevolă a armei ca formă specială de eliberare de răspundere penală prevăzută în al. 3 art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova este posibilă atunci, cînd renunțarea de la săvîrșirea infracțiunii nu este posibilă în cazul inf-

²²² Рустамбаев М.Х. *Ответственность за незаконное ношение, хранение, приобретение, изготовление и сбыт оружия, боевых припасов и взрывчатых веществ.* - Ташкент, 1985, с.46.

²²³ Литвин А.П. *Борьба органов внутренних дел с незаконным обладанием предметов вооружения.* – Киев, 1990, с.30.

raciunii prevăzută de art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova.²²⁴

Predarea benevolă a armelor de foc, munițiilor sau a substanțelor explozive este asemănătoare cu autodenunțarea.

În ambele cazuri persoana denunță infracțiunea comisă, însă, în primul caz ea este absolvită de răspundere penală, iar în al doilea caz fapta dată este considerată ca circumstanță atenuantă la stabilirea pedepsei.

SĂVÂRȘIREA INFRAȚIUNILOR: PURTAREA, PĂSTRAREA, PROCURAREA, FABRICAREA ȘI DESFACEREA ILEGALĂ A ARMELOR, A MUNIȚIILOR SAU A SUBSTANȚELOR EXPLOZIVE ÎN CUMUL CU ALTE INFRAȚIUNI

Emilia VISTERNICEANU
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative
Catedra Administrare publică și Drept
Lector

Doinița - Elena OPAIȚ
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Drept
Catedra Drept penal și criminologie
doctorandă

La comiterea infracțiunilor, prezența armei sporește pericolul social considerabil. S-a constatat că 60-65% din infracțiuni se comit cu prezența armei. De aceea, în combaterea criminalității un loc important îl ocupă descoperirea infracțiunilor de păstrare, purtare, pro-

²²⁴ Рустамбаев М.Х. Ответственность за незаконное ношение, хранение, приобретение, изготовление и сбыт оружия, боевых припасов и взрывчатых веществ. - Ташкент, 1985, с.44.

curare, fabricare, desfacere ilegală, sustragere a armelor, munițiilor și substanțelor explozive.

Articolul 227 Codul Penal al Republicii are o structură complicată, care cuprinde diferite tipuri de obiecte de înarmare și anumite forme de posedare a lor. Din această cauză, nu e de mirare faptul, că această componență are multe trăsături caracteristice a altor infracțiuni.

Asemănările anumitor semne aparțin a unor infracțiuni prezintă o problemă la delimitarea unei infracțiuni de alta, la calificarea lor.

Pentru aplicarea corectă a legii, o importanță majoră o are stabilirea acestor trăsături care dau posibilitatea de a delimita infracțiunea de posedare ilegală a armelor de alte infracțiuni.

Practica juridică ne mărturisește că posedarea ilegală a armei nu constituie un scop de sine stătător al persoanei, dar acest scop este îndreptat la comiterea unor infracțiuni cu aplicarea acestor obiecte.

Procurând s-au fabricând arme, muniții sau substanțe explozive, persoana, totodată, se pregătește de alte infracțiuni, posibil pentru început neconcretizate pentru infractor. În afară de aceasta, în multe cazuri posedarea armelor duce la comiterea unor infracțiuni din imprudență. În sfârșit, însăși posedarea ilegală a armelor în anumite împrejurări poate determina persoana la aplicarea ei, ceea, ce constituie o infracțiune²²⁵. Procurarea ori fabricarea obiectelor de înarmare, cu scopul folosirii lor la comiterea unei infracțiuni, care din cauze independente de cerința infractorului nu a fost săvârșită, prezintă un cumul de infracțiuni – procurarea sau fabricarea armelor și pregătirea către infracțiunea săvârșită cu aplicarea armei.

În cazul dat, aceiași acțiune atentează la două obiecte diferite – securitatea publică și la proprietatea persoanei (în caz de jaf). Din această cauză acțiunile săvârșite de subiect conțin trăsăturile a două infracțiuni (terminată și neterminată). Procurarea sau fabricarea armei constituie în același rînd pregătirea pentru comiterea unei alte infracțiuni cu aplicarea acestei arme, fapte care sunt indicate în norme diferite ale Codului penal. Din această cauză, e necesară o calificare în cumul a acestor fapte²²⁶.

²²⁵ Литвин А.П. Борьба органов внутренних дел с незаконным обладанием предметов вооружения. – Киев, 1990, с.38.

²²⁶ Кудрявцев В.Н. Теоретические основы квалификации. – Москва, 1963, с.83.

În practică se întâlnesc cazuri când persoana poartă armă de foc fabricată de el și în același timp confecționează o altă armă albă, însă, din motive nedependente de ea acest lucru nu finalizează. Aceste acțiuni vor fi calificate în cumul – al. 2 art. 227 și art. 15; al. 1 art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova.²²⁷

Persoana care a confecționat în mod meșteșugăresc din armă de vânătoare un struț, a adoptat un pistol de construcție, sportiv, pneumatic etc. pentru a împușca cu munițiile nominalizate va purta răspundere pentru fabricarea, păstrarea și, după caz, și portul armei de foc.

Persoana care a avut intenția să sustragă prin diferite metode arme, muniții, substanțe explozive, dar nu a dus pînă la sfîrșit intențiile, contrar voinței sale, dar a săvîrșit sustragerea altor bunuri materiale, va purta răspundere pentru tentativă de infracțiune prevăzută de art. 227¹ Codului Penal al Republicii Moldova și prin cumul de infracțiuni, după caz²²⁸.

Purtarea ilegală a obiectelor de înarmare și contrabandă (art. 227 și art. 75 Codului Penal al Republicii Moldova) au trăsături comune după latura obiectivă și obiectul material al infracțiunilor date. Deosebirea dintre aceste componente este în obiectul atentării și latura obiectivă a infracțiunilor date. Astfel, purtarea lor fără încercarea de trecere peste frontieră, atentează la securitatea publică, dar contrabanda obiectelor de înarmare – la inviolabilitatea frontierei de Stat a Republicii Moldova.

Latura obiectivă a infracțiunii prevăzute în art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova constituie purtarea obiectelor de înarmare prin diferite metode (la corp, în valiză, în bagaj etc.) în limitele teritoriale a statului, iar în cazul contrabandei transportarea lor se efectuează peste frontiera de stat a Republicii Moldova prin orice metodă indicată mai sus. Purtarea de arme și tentativa de a le transporta peste hotarele statului constituie un cumul de infracțiuni prevăzute de articolele 227 și 15, 75 Codului Penal al Republicii Moldova.

²²⁷ Тихий В.П. Уголовная ответственность за незаконное владение оружием – Москва, 1978, с.50.

²²⁸ Hotărîrea plenului Curții Supreme de Justiție din 09.11.98, nr. 31 “Cu privire la practica juridică în cauzele penale despre purtarea, păstrarea, transmiterea, fabricarea, desfacerea ilegală, sustragerea armelor de foc, a munițiilor sau a substanțelor explosive, păstrarea neglijentă a armelor de foc și a munițiilor”. // Avocatul poporului. – Chișinău, nr. 11-12, 11/98, p. 6.

În acele cazuri când persoana primește arma nemijlocit înainte de deplasare la punctul de control vamal, acțiunile ei conțin numai indicii contrabandei – art. 75 Codului Penal al Republicii Moldova.²²⁹

Purtarea și păstrarea ilegală a obiectelor de înarmare și sustragerea lor (art. 227 și 227¹ Codului Penal al Republicii Moldova). Aceste infracțiuni se aseamănă după obiectul și după obiectul material al atentării.

Deosebirea între aceste infracțiuni constă în latura obiectivă. Dacă în cazul art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova apariția posedării ilegale a obiectelor de înarmare poate fi datorită procurării, fabricării, atunci în art. 227¹ Codului Penal al Republicii Moldova ele trec în posesia persoanei prin metoda sustragerii.

Referitor la calificarea acestor fapte în literatură sînt diferite opinii.

Unii autori afirmă că trebuie să delimităm acțiunile de purtare și păstrare ilegală a acestor obiecte de acțiunile de tănuire a acestor obiecte în urma sustragerii lor, ce nu poate fi considerată infracțiune prevăzută în art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova.

Se va considera sustragere de arme, muniții, substanțe explozive atît de la instituții statale și nestatale, de la persoana care a fost dotată legal cu acestea, cît și de la persoana juridică sau fizică care le deține ilegal.

Sustragerea, iar apoi purtarea, păstrarea și desfacerea armelor de foc, a munițiilor și substanțelor explozive constituie un cumul de infracțiuni, încadrarea acțiunilor făptuitorului va fi efectuată în baza art. 227¹ și 227 Codului Penal al Republicii Moldova. Aceste infracțiuni pot fi săvîrșite numai intenționat. Găsirea armelor, munițiilor și substanțelor explozive, urmată de tănuirea lor, nepredarea lor imediată la organele abilitate, constituie respectiv infracțiune prevăzută de art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova²³⁰.

Dar în cazul cînd, în afară de tănuire a obiectului de înarmare sustrase persoana efectuează purtarea lor, atunci acțiunile ei se vor

²²⁹ Литвин А.П. Борьба органов внутренних дел с незаконным обладанием предметов вооружения. – Киев, 1990, с. 40.

²³⁰ Hotărîrea plenului Curții Supreme de Justiție din 09.11.98, nr.31 “Cu privire la practica juridică în cauzele penale despre purtarea, păstrarea, transmiterea, fabricarea, desfacerea ilegală, sustragerea armelor de foc, a munițiilor sau a substanțelor explosive, păstrarea neglijentă a armelor de foc și a munițiilor”. // Avocatul poporului. – Chișinău, nr.11-12, 11/98, p.6.

califica în cumul – art. 227 și 227¹ Codului Penal al Republicii Moldova.²³¹ În așa cazuri pentru păstrarea obiectului de înarmare poate fi atrasă la răspundere penală persoana numai după expirarea termenului de prescripție a atragerii la răspundere penală pentru sustragerea de arme, muniții sau substanțe explozive²³².

În această privință Plenul Curții Supreme de Justiție în hotărîrea sa din 9 noiembrie 1998, nr. 31 a concretizat, că acțiunile de sustragere apoi purtare, păstrare, desfacere a armelor, munițiilor, sau a substanțelor explozive constituie un cumul real de infracțiuni. Faptul dat poate fi argumentat prin următoarele: Sustragerea de arme, muniții sau a substanțelor explozive se consumă din momentul apariției posibilității la infractor să dispună de aceste obiecte la voința proprie²³³. Dispoziția art. 227¹ Codului Penal al Republicii Moldova nu prevede răspunderea pentru purtarea, păstrarea, desfacerea lor ulterioară. Cu alte cuvinte, aflarea armei la infractor presupune deja păstrarea ei, ceea, ce se include în latura obiectivă a art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova.

Păstrarea ilegală a armelor de foc, a munițiilor sau a substanțelor explozive și păstrarea neglijentă a armelor de foc și a munițiilor (art. 227 și 227² Codului Penal al Republicii Moldova),

Aceste infracțiuni sunt asemănătoare după obiectul general și material al infracțiunii. Obiectul material al infracțiunii prevăzute în art. 227² Codului Penal al Republicii Moldova se consideră și armele de vânătoare cu țeava netedă, ceea ce nu este obiect material al art. 227 Codului Penal al Republicii Moldova. În caz de păstrare neautorizată și neglijentă a armelor de foc, are loc un cumul de infracțiuni – art. 227 și 227² Codului Penal al Republicii Moldova. fiindcă în Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție e menționat că „prin păstrare neglijentă a armelor de foc și a munițiilor se consideră păstrarea acestora de către persoanele dotate autorizat, însă, cu încălcarea

²³¹ Малков В.П. Хищение огнестрельного оружия, боевых припасов и взрывчатых веществ. – Москва, 1971, p.59.

²³² Малков В.П. Совокупность преступлений. – Казань, 1974, p.106.

²³³ Hotărîrea plenului Curții Supreme de Justiție din 09.11.98, nr. 31 “Cu privire la practica juridică în cauzele penale despre purtarea, păstrarea, transmiterea, fabricarea, desfacerea ilegală, sustragerea armelor de foc, a munițiilor sau a substanțelor explosive, păstrarea neglijentă a armelor de foc și a munițiilor”. // Avocatul poporului. – Chișinău, nr. 11-12, 11/98, p. 6.

cu bună știință a regulilor și condițiilor de păstrare stabilite de legislația în vigoare și organele abilitate”²³⁴.

ÎNTRERINZĂTORUL INDIVIDUAL ÎN ACCEPȚIUNEA LEGISLAȚIILOR REPUBLICII MOLDOVA, ROMÂNIEI ȘI A FEDERAȚIEI RUSE

Victor VOLCINSCHI
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Drept
Șef-catedră Drept al Antreprenoriatului
Doctor, conferențiar

Ruslan DIMITRIEV
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative
Catedra Administrație Publică și Drept
Lector

Printre definițiile existente ale unor sau altor fenomene juridice cea mai mare importanță pentru dezvoltarea practicii de aplicare a normelor de drept, o au, desigur, definițiile legislative. Anume ele contribuie la dezvoltarea concepțiilor juridice și determină evoluția raporturilor juridice noi. În virtutea aplicării practice permanente, definițiile legislative se supun criticii mai des, decât cele doctrinale, însă ele devin un argument indiscutabil în discuții - pentru practicieni și cel mai important argument - pentru cercetători.

Definiția legală a întreprinzătorului individual în Republica Moldova poate fi dedusă dintr-un șir întreg de acte normative în vigoare. Cel de bază însă este al. 1 al art. 1 al Legii Republicii Moldova din 3 ianuarie 1992 “Cu privire la antreprenoriat și întreprinderi”²³⁵ (în continuare – “Legea Republicii Moldova nr. 845-XII”), în conformitate cu care *antre-*

²³⁴ *Ibidem. p.6.*

²³⁵ *Monitorul Parlamentului nr. 2/33 din 28 februarie 1994*

prezintă reprezintă o activitate de fabricare a producției, executare a lucrărilor și prestare a serviciilor, desfășurată de cetățeni și de asociațiile acestora în mod independent, din proprie inițiativă, în numele lor, pe riscul propriu și sub răspunderea lor patrimonială cu scopul de a-și asigura o sursă permanentă de venituri.

Dacă este vorba de un întreprinzător *individual*, atunci asociațiile cetățenilor automat se exclud din noțiunea dată. Aceasta înseamnă, că activitatea individuală de antreprenariat se va considera o activitate de fabricare a producției, executare a lucrărilor și prestare a serviciilor, desfășurată de *cetățeni* în mod independent, din proprie inițiativă, în numele lor, pe riscul propriu și sub răspunderea lor patrimonială cu scopul de a-și asigura o sursă permanentă de venituri.

Art. 2 al Legii Republicii Moldova nr. 845-XII prezintă lista subiecților activității de antreprenariat, printre care pot fi evidențiate cetățenii Republicii Moldova, cetățenii străini și persoanele fără cetățenie, adică persoanele fizice. Comparând art. 1 și art. 2 ale Legii Republicii Moldova nr. 845-XII, putem conchide, că legiuitorul implicit determină *întreprinzătorul individual* ca *persoana fizică*, care în mod independent, din proprie inițiativă, în numele ei, pe riscul propriu și sub răspunderea ei patrimonială desfășoară activitatea de fabricare a producției, executare a lucrărilor, și prestare a serviciilor cu scopul de a-și asigura o sursă permanentă de venituri.

Este evident, că noțiunea de “*cetățean*” în sensul art. 1 al Legii Republicii Moldova nr. 845-XII și “*persoana fizică*” în sensul art. 2 al Legii se aplică ca sinonime. Vom examina fiecare element în parte.

Cetățeanul efectuează activitatea de întreprinzător *în mod independent*. Aceasta se exprimă în câteva momente. În primul rând, însăși inițierea activității de antreprenariat, precum și modalitatea legalizării ei juridice, se determină de voința proprie a cetățeanului. El singur își alege partenerii, modalitățile de achitare cu ei etc. Totodată, termenul “*în mod independent*” nu înseamnă independența totală, deoarece cetățeanul, efectuând activitatea sa se supune unei mulțimi de norme juridice și etice²³⁶.

²³⁶ *Întreprinzătorul individual participă în raporturile de drept din nume propriu. Elementul în cauză este foarte esențial din punct de vedere juridic și necesită o precizare mai largă. Vom menționa numai, că afirmația privind participarea întreprinzătorului individual în raporturile juridice din nume propriu este corectă numai în ceea ce privește deținătorul de patentă de întreprinzător. În cazul întreprinderii individuale întreprinzătorul participă din numele întreprinderii.*

Este o activitate *permanentă, pe riscul propriu și sub răspunderea patrimonială proprie*. Anume caracterul permanent al încheierii tranzacțiilor comerciale individualizează antreprenorul și îl deosebește din cercul altor subiecți, care încheie aceleași tranzacții. Întreprinzătorul individual poartă răspunderea patrimonială nelimitată pentru datorii, legate de practicarea activității de antreprenoriat. Aceasta se răsfrânge asupra cazului de activitatea nereușită și cauzarea pagubei terțelor persoane, asupra cazurilor de aplicare a sancțiunilor pentru neachitare a impozitelor, taxelor și altor plăți obligatorii etc.

Caracteristicile asemănătoare ale întreprinzătorilor individuali se întâlnesc și în legislațiile altor țări.

Codul Civil în vigoare al Federației Ruse, de exemplu, nu conține definiția concretă a întreprinzătorului individual, însă caracteristicile ei esențiale pot fi evidențiate din conținutul unor articole. Al. 1 al art. 2 al Codului Civil al Federației Ruse prezintă definiția activității de antreprenoriat în conformitate cu care *întreprinzătoare* este acea activitate, care se desfășoară pe riscul propriu, și este îndreptată la obținerea sistematică a beneficiului din folosirea patrimoniului, vânzarea mărfurilor, executarea lucrărilor sau prestarea serviciilor de către persoanele, înregistrate în modul corespunzător. Art. 23 al Codului Civil prevede, că "... cetățeanul poate să practice activitate de întreprinzător fără crearea persoanei juridice din momentul înregistrării de stat în calitate de întreprinzător individual. Conducătorul gospodăriei țărănești (de fermier) de asemenea se recunoaște ca un întreprinzător din momentul înregistrării de stat în calitate de întreprinzător individual". Astfel, în legislația Federației Ruse poate fi dedusă definiția legislativă, în conformitate cu care, *întreprinzătorul individual* reprezintă o persoană fizică, care efectuează pe riscul propriu activitatea de sine stătătoare, îndreptată la obținerea sistematică a beneficiului în urma folosirii patrimoniului, vânzării mărfurilor, executării lucrărilor sau prestării serviciilor, înregistrată în mod corespunzător în organele de stat. Cetățeanul, care practică activitatea de antreprenoriat, netrecând procedura de înregistrare de stat, nu capătă statutul de întreprinzător.

Este evident, că în definiția, prezentată de legiuitorul rusesc criteriul înregistrării de stat se evidențiază în calitate de cel absolut necesar și se pune pe prim plan, ceea ce lipsește în definiția, pe care noi am obținut-o reieșind din legislația în vigoare a Republicii Moldova²³⁷.

²³⁷ Se poate de făcut o concluzie, că legislația în vigoare a Rusiei este construită pe doctrina germană a aprecierii subiective a obiectului de reglementare a

Același articol conține o prevedere, care se pare contradictorie celei precedente, și anume că cetățeanul, care a încălcat cerința de înregistrare, nu poate să nege calitatea de întreprinzător în cazul apariției litigiilor privind tranzacțiile încheiate. Prin alte cuvinte, cetățeanul, chiar neînregistrat, care însă practică activitatea de antreprenariat se recunoaște ca întreprinzător individual. Adică, criteriul înregistrării în comparație cu criteriul activității, de fapt, este secundar²³⁸. Prevederea în cauză și-a găsit reflectarea sa în practica judiciară a Republicii Moldova, României precum și a Ucrainei.

Existența regulii date este, probabil, determinată de nivelul crescut al sectorului neformal al economiei în toate țările postsocialiste. Lipsa lui ar aduce la imposibilitatea tragerii la răspundere a întreprinzătorilor neformali. Iar aceasta uneori este absolut necesară, deoarece sectorul neformal se caracterizează prin încălcarea drepturilor salariaților, implicați în el, prin neachitarea impozitelor, taxelor și altor plăți obligatorii, prin lipsa garanțiilor calității mărfurilor și serviciilor.

Acum vom atrage atenția la definiția întreprinzătorului individual, care este dată în legislația românească. Reieșind din sensul art. 251 al Codului Comercial al României cetățeanul este *întreprinzător individual* în cazul în care practică activitatea individuală, care este întreprinzătoare după esența ei²³⁹. După cum putem observa, criteriul de înregistrare nu se menționează. Aceasta, desigur, nu înseamnă, că întreprinzătorii români nu trebuie să treacă procedura de înregistrare de stat (din contra, art. 28 al Decretului-Lege nr. 54/1990 “Privind organizarea și practicarea unor genuri de activitate în baza inițiativei libere” vorbește despre necesitatea obținerii autorizației de stat pentru practicarea antreprenoriatului)²⁴⁰. Însă criteriul înregistrării față de criteriul caracterului activității este secundar, ceea ce reflectă accepțiunea doctrinală franceză a legislației române privind activitatea de antreprenariat. Art. 7 al Codului Comercial, în conformitate cu care “întreprinzătorii sunt acele persoane, care efectuează acți-

dreptului antreprenorial, în conformitate cu care obiectul reprezintă activitatea întreprinzătorilor, indiferent de caracterul ei.

²³⁸ Prin prevederea dată legiuitorul Rusiei exprimă doctrina franceză a obiectului de reglementare a dreptului de antreprenariat, în conformitate cu care ea reprezintă anume activitatea cu caracter comercial, indiferent de subiectul efectuării ei.

²³⁹ Monitorul Oficial al României din 10 mai 1887

²⁴⁰ Modica R., Popa V. *Drept comercial român și drept bancar. // Lumina – Lex. – București, 1999, p.87.*

uni comerciale, și pentru care comerțul reprezintă activitatea principală”, confirmă afirmația în cauză.

Astfel, în baza analizei comparate a definițiilor legislative ale întreprinzătorului individual, se poate concluziona, în primul rând despre accepțiunea doctrinală a legislației țării respective, în cel de al doilea rând – despre elementele obligatorii ale noțiunii întreprinzătorului individual în practica de aplicare a normelor de drept ale țării, inclusiv și a Republicii Moldova. Este evident, că pentru toate definițiile întreprinzătorului individual este comună accentuarea a două criterii de bază – înregistrării de stat și caracterului întreprinzător al activității permanente.

COLABORAREA CU ORGANIZAȚIILE INTERNAȚIONALE ÎN VIZIUNEA FORMAȚIUNILOR SOCIAL-POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA.²⁴¹

*Dinu ILAȘCIUC
Chișinău, Republica Moldova,
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale,
Științe politice și Administrative,
doctor, conferențiar.*

Optând suveranitatea statală într-un context politic complicat Republica Moldova acordă o atenție deosebită colaborării sale cu organizațiile internaționale. Acest fapt creează posibilități reale pentru o colaborare aproape cu toate țările lumii prin intermediul diplomației multilaterale și extinde mecanismele bilaterale și regionale de promovare a intereselor naționale fundamentale ale republicii, asigură accesul la valorile și experiența mondială, informație, date statistice, serviciile experților surse de asistență tehnică și financiară.

Organizațiile internaționale contribuie la creșterea rolului și influenței Republicii Moldova pe arena internațională. Prezența în aceste organizații dă posibilitate Republicii Moldova să participe la crearea normelor

²⁴¹ Toate materialele folosite în articol sunt selectate din documentele de program ale formațiunilor social-politice înregistrate la Ministerul de Justiție a Republicii Moldova.

dreptului internațional și-i asigură unele garanții a securității sale naționale.

Direcția prioritară a Republicii Moldova în organizațiile internaționale este participarea la activitățile în cadrul ONU și a instituțiilor sale specializate unde ea activează cu scopul canalizării eforturilor pentru dinamizarea prezenței țării în structurile de menținere a păcii și ordinii în lume.

Acest fapt a influențat și asupra atitudinii față de organizațiile internaționale a formațiunilor social-politice din Republica Moldova, care pot contribui la rezolvarea problemelor importante economice, politice precum și la consolidarea de mai departe a statalității republicii.

După proclamarea independenței și până în prezent în Republica Moldova sa format un sistem politic pluripartidist, baza legislativă a căruia a fost pusă în așa documente ca Regulamentul Provizoriu al Consiliului de Miniștri cu privire la înregistrarea reuniunilor social-politice, din anul 1989, Decretul "Cu privire la departizarea organelor puterii de stat din iunie 1990, Legea "Cu privire la partide și alte organizații social-politice adoptată la 17 septembrie 1991, "Legea pentru modificarea și completarea Legii privind partidele și alte organizații social-politice adoptată la 19 octombrie 1993. Crearea acestei baze legislative a stimulat procesul de constituire a formațiunilor social-politice ceea ce a dus la aceea că până în anul 1999 în republică se formase conform listei de înregistrare la Ministerul de Justiție a Republicii Moldova 55 de partide și mișcări social-politice, o mare parte dintre care existau numai pe hârtie necâtând la faptul că pentru a forma un nou partid era necesar de 300 de membri.

În anul 1998 la 30 septembrie a fost primită o nouă lege despre formațiunile politice "Legea Republicii Moldova privind partidele și alte organizații social - politice" în conformitate cu care se prevede că pentru a crea un partid sau organizație social-politică sunt necesari 5000 de membri. Aceasta a dus la despărțirea multor formațiuni politice și în prezent în republică funcționează conform datelor 30²⁴² de partide²⁴³ și organizații social – politice.

Analiza programelor partidelor și organizațiilor social-politice ne arată că în Republica Moldova aceste formațiuni ca și până la primirea legii Republicii Moldova privind partidele și alte organizații social-politice

²⁴² Numărul partidelor înregistrate s-aredus. / Moldova Suverană. 16 februarie 2002.

se împart în trei grupe după orientările și scopurile sale politice. De aici și atitudinea lor față de organizațiile internaționale.

Prima grupă de partide în care se evidențiază Partidul Popular Creștin Democrat, Partidul Forțelor Democratice, Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat, Noul Partid Național Moldovenesc, Partidul Național Român, Partidul “Uniunea Social-Liberală Forța Moldovei” etc. pledează pentru unirea cu România, în politica lor externă se pronunță pentru integrarea europeană și euroatlantică considerând că integrarea Republicii Moldova în Alianța Nord – Atlantică (NATO) constituie singura soluție viabilă pentru apărarea independenței, suveranității și integrității statului, exclud participarea în CSI.

De exemplu, în programul Partidului Popular Creștin Democrat, adoptat la 11 decembrie 1999, la congresul al VI, se menționează că “Reieșind din faptul că Globalizarea și crearea unor entități interstatale optime din punct de vedere politic, economic, social, militar etc. constituie tendințele ale lumii contemporane, autarhia și izolarea sunt anacronice și contraproductive iar transparența frontierelor și promovarea valorilor comune sunt în interesul statelor. În așa caz aderarea Republicii Moldova într-un viitor previzibil la Uniunea Europeană constituie pentru PPCD un obiectiv strategic major. În ceea ce privește relațiile cu Consiliul Europei trebuie să fie axate în continuare pe cele trei dimensiuni: cooperarea interparlamentară, interguvernamentală și în domeniul democrației locale.”

Necătând la faptul că în conformitate cu Constituția (art. 11) Republica Moldova este o țară neutră PPCD “apreciază drept inadecvat principiul neutralității permanente fixat în Constituție. Reieșind din aceasta opțiunea strategică irevocabilă a PPCD de integrare a Republicii Moldova în Alianța Nord-Atlantică (NATO) constituie singura soluție viabilă pentru apărarea independenței, suveranității și integrității statului.

Partidul Forțelor Democratice susține politica externă a Republicii Moldova ce va urmări:

- obținerea independenței depline a Republicii Moldova față de structurile imperiului și excluderea aderării ei la CSI;

- participarea Republicii Moldova cu drepturi depline la procesul de integrare europeană (Consiliul Europei, Comunitatea Europeană etc).

Partidul Forțelor Democratice în programul său în vederea deminuirii riscurilor pentru investitorii străini și creării cadrului legislativ favorabil investițiilor străine pledează pentru înlocuirea acordurilor încheiate de Republica Moldova în cadrul Uniunii Economice a CSI prin acorduri bilaterale, elaborate în baza normelor și a practicilor internaționale.

Partidul Forțelor Democratice (PFD) consideră că “deoarece Republica Moldova este înglobată în CSI și cuprinsă de confruntări politice de amploare ea riscă să rămână în continuare de vechea metropolă. Din această cauză PFD pledează pentru integrarea Republicii Moldova în structurile vest – europene și euroatlantice. Pentru aceasta trebuie de aprofundat raporturile de parteneriat și cooperare cu comunitățile europene în vederea asocierii și aderării ulterioare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană”. Programul prevede angajarea politică în cadrul Consiliului de Cooperare Nord – Atlantică și al Parteneriatului pentru pace ca modalitate de apropiere și de aderare ulterioară la Alianța Nord-Atlantică. Aceste acțiuni sunt considerate necesare în asigurarea și garantarea securității Republicii Moldova în transformarea tonei geografice în care ne aflăm într-un spațiu al stabilității și păcii.

În același timp PFD “se pronunță pentru participarea activă a Republicii Moldova în cadrul organizațiilor internaționale” își poate găsi expresia în:

- spriginirea activităților diplomatice menite să ducă la prelungirea, pe termen nelimitat, a tratatului de neproliferare a armelor nucleare, la interzicerea totală a oricărui tip de experiență nucleare;

- participarea la proiecte de asistență tehnică acordate de organizațiile din sistemul ONU, la acțiunile de combatere a terorismului internațional, a traficului de droguri și a poluării mediului ambiant;

- colaborarea strânsă în cadrul OSCE și în cadrul Consiliului Europei, al Forumului de cooperare economică al țărilor din zona Mării Negre și al altor organizații de nivel zonal și subdivizional;

- colaborarea cu Fondul Monetar Internațional, cu Banca Mondială și cu Banca Europeană pentru Dezvoltare.

Direcțiile principale ale Partidului Național-Liberal în politica externă prevăd: “a) diminuarea consecutivă și ieșirea definitivă din sfera de influență și dependența economică a fostului imperiu sovietic; b) integrarea Moldovei cu drepturi depline în comunitățile europene și în structurile de securitate colectivă, în primul rând în Uniunea Europeană și Alianța Atlantică de Nord. Asigurarea unui sprijin eficient din partea UE și NATO în scopul accelerării dezvoltării economice și garantării securității naționale a Republicii Moldova prin mijloace politico-diplomatice; c) PNL consideră că participarea eficientă în actualitatea multilaterală a organizațiilor internaționale care stimulează și asigură integritatea europeană, cooperarea internațională și aprofundarea continuă a proceselor democratice în țările membre: Organizația Națiunilor Unite, Organizația

pentru Securitate și Cooperare în Europa, Consiliul Europei, Uniunea Europeană, Adunarea Atlanticului de Nord”.

A doua grupă de partide și organizații social-politice consideră colaborarea în cadrul organizațiilor internaționale ca un factor important în consolidarea suveranității și independenței Republicii Moldova pe arena internațională, promovarea consecventă a intereselor naționale și crearea unei imagini favorabile a țării în lume. Reieșind din aceasta ele se pronunță pentru colaborarea cu organizațiile internaționale atât din Est cât și din Vest.

Partidul Renașterii și concilierii din Moldova în strategia sa politica “optează pentru promovarea unei politici financiare și de creditare, științific fundamentale, crearea de bănci cu 100% capital străin, reglementarea activității sistemului bancar prin întărirea rolului Băncii Naționale, colaborarea cu instituțiile financiare internaționale (FMG, BM, BERD)”.

PCRM consideră că “reușita politicii bine ajustate de reformare a societății și economiei Republicii Moldova depinde în mare măsură de gradul și calitatea procesului de integrare politică, economică și spirituală a țării în Comunitatea internațională. Obiectivul major al politicii externe rămâne constat – lichidarea pe arena internațională a independenței statale a Republicii Moldova, promovarea consecventă a intereselor naționale, crearea unei imagini favorabile a țării în lume prin realizarea strategiei clare și a unei tactici flexibile de cooperare cu organizațiile internaționale, regionale și subregionale, cu toate statele de orientare democratică”. Prioritățile și principiile de bază ale politicii externe a Republicii Moldova, conform programului PCRM “trebuie să fie:

promovarea în continuare a politicii de neutralitate permanentă, de neangajare la eventualele alianțe politice și militare;

consolidarea colaborării cu organizațiile internaționale și regionale, în primul rând cu ONU și OSCE, promovarea activă a intereselor naționale la Consiliul Europei, în cadrul cooperării economice a țărilor riverane Mării Negre, Comisiei Dunării, Uniunii Economice a CSI, realizarea consecventă a unui program de integrare graduală în Uniunea Europeană;

aprofundarea cooperării cu NATO în cadrul prevederilor “Parteneriatului pentru pace”, în vederea creării unor condiții suplimentare de asigurare a securității statului;

colaborarea mai efektivă cu organizațiile financiare internaționale – FMI, BM, BIRD etc., vizând atragerea investițiilor străine, folosirea rațională a creditelor acordate cu orientarea lor prioritară spre reutilizarea și re tehnologizarea unităților din industrie și agricultură”.

Mișcarea Social-Politică “Pentru o Moldovă Democratică și Pro-speră”, consideră că eforturile diplomatice ale părții moldovenești în vederea rezolvării diferendului transnistrean trebuie să fie continue și insistente, iar mijloacele folosite în acest scop-multiple, pentru aceasta este necesară o atragere mai activă la soluționarea acestui conflict a organizațiilor internaționale influente, cum sunt ONU, OSCE, Consiliul Europei, Uniunea Europeană etc”.

Programul Partidului Democrat din Moldova (PDM) în domeniul politicii externe prevede că “obiectivul strategic al Partidului îl constituie integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană. Strategia de integrare europeană necesită a fi elaborată și adoptată la cel mai înalt nivel, urmărind ca ea să devină temelia politicii de stat. Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană nu mai poate fi doar o intenție declarată, ea trebuie să devină un proces în dezvoltare care necesită de la toate structurile puterii de stat o atenție sporită și eforturi sistematice”.

Agenda și prioritățile dezvoltării economice pe termen mediu a PDM prevede: “integrarea țării noastre în UE este un scop de lungă durată, pentru care sunt necesare eforturi pentru ajustarea sistemului economic din Moldova la cerințele peții comune din UE. Reieșindu-se din aceste considerente și conștientizându-se prețurile sociale și gradualismul procesului de integrare în UE, reformele economice trebuie să fie cu cerințele sistemului existent și mereu în dezvoltare în UE”.

Stabilitatea politicii fiscale ca element de bază pentru crearea mediului economic favorabil este un principiu susținut de PDM. Totodată, se menționează în program, “este necesară ajustarea graduală a politicii fiscale la principiile din acest domeniu existente în UE”.

În domeniul comerțului exterior PDM “pledează, pentru implementarea principiilor stabilite de Organizația Mondială a Comerțului”.

Drept prioritate imediată “se impune semnarea acordului cu privire la stabilitatea regimului de comerț liber între Moldova și UE, aceasta fiind o etapă intermediară până la obținerea statutului de țară asociată la UE. Numai acești pași vor permite deschiderea reală a căilor pentru investițiile directe din țările UE.

În plus este important de a participa activ la finalizarea procesului de formare a zonei de liber schimb între țările CSI.

Moldova trebuie să pledeze activ pentru consolidarea relațiile economice cu țările din bazinul Mării Negre ca o parte componentă a politicii de deschidere a economiei. Colaborarea regională cu aceste țări ar putea conduce la soluționarea parțială a problemei stabilității aprovizionării

țării ci resurse energetici, care astăzi este unul din cele mai mari obstacole în dezvoltarea economică stabilă și alegerea investițiilor străine”.

Calea ieșirii din criza profundă a agriculturii din Republica Moldova PDM o vede în “elaborarea unui Program de stat de susținere a sectorului agrar pe termen mediu care ar include tot setul de elemente necesare pentru funcționarea în condiții economice normale ale agriculturii: servicii, distribuție, aprovizionare, vânzări, finanțe”.

Acest program “trebuie finanțat atât din sursele interne (bugetul de stat, surse creditare locale) cât și din surse externe (proiecte BIRD, BERD, TACIS, IFAD, donatori bilaterali) iar Programul național de acțiuni în domeniul protecției mediului elaborat și aprobat de comun acord cu BIRD este un prim pas în sistematizarea activităților în acest domeniu”.

Optând pentru ca Republica Moldova să aibă nu numai trecut și prezent dar și viitor Uniunea Centristă din Moldova “pornind de la poziția geografică și de la natura factorilor și intereselor geopolitice, de la necesitatea integrării europene și internaționale, efective și firești, menținerii și consolidării relațiilor de prietenie și a unor raporturi economice reciproc accesibile cu țările din Vest și Est, având în vedere caracterul obiectiv al globalizării proceselor democratice al sistemelor economico-financiar și umanitar, această formațiune social – politică consideră că sarcina cea mai importantă a politicii externe a statului constă în realizarea principiului constituțional privind neutralitatea Moldovei, acționând pentru recunoașterea și materializarea lui cu ajutorul comunității internaționale”.

Uniunea vede viitorul Moldovei “în cadrul unei Europe unite și va acționa pentru atingerea standardelor europene și în viață”.

Prioritățile în domeniul politicii externe în conformitate cu programul Organizației social – politice “Alianța Independenților din Republica Moldova” “trebuie să fie intensificarea eforturilor în vederea integrării graduale a Republicii Moldova în UE, inclusiv prin realizarea prevederilor Acordului de Parteneriat și Cooperare, participarea activă în cadrul de membru al Organizației mondiale de comerț, la Pactul de stabilitate pentru Europa de Sud-est, purtarea de negocieri pentru dobândirea calității de membru asociat al UE, participarea activă în toate structurile ONU. Asigurarea apărării intereselor economice ale Republicii Moldova pe arena internațională conform programului trebuie să aibă loc, inclusiv prin promovarea energetică a “Diplomației economice”, atragerea de investiții străine, creșterea exporturilor, dezvoltarea unei colaborări eficiente cu Fondul Monetar Internațional și cu Banca Mondială”.

A treia grupă de formațiuni social-politice din Republica Moldova în principiu nu sunt împotriva colaborării cu ONU și instituțiile ei specializate, cu UE, OSCE și alte organizații regionale dar resping participarea Republicii Moldova în NATO și se orientează în special spre colaborarea cu CSI.

De exemplu, programul Partidului Comunist “asigură participarea la procesele de integrare în CSI ca o cale de depășire a crizei în care se află Republica Moldova la etapa actuală”.

Un factor important al consolidării în mod esențial a suveranității și autorității în lume a Republicii Moldova în conformitate cu programul Partidului Democrat-Agrar din Moldova este “devenirea ei ca membru cu drepturi depline ale ONU, CE, CSI și al altor organizații internaționale”.

Partidul Forțelor Progresiste din Moldova în programul său “optează pentru păstrarea legăturilor vechi istorice și stimularea unor noi legături cu țările din CSI și a comunității mondiale”.

O altă grupă de formațiuni social-politice din republică așa cum: Mișcarea Profesioniștilor “Speranța – Nadejda”, “Partidul Social-Liberal” nu atrag nici o atenție organizațiilor internaționale.

Toate acestea ne vorbesc despre faptul că atitudinea formațiunilor social-politice din Republica Moldova față de organizațiile internaționale depinde de scopurile politice, economice și sociale urmărite de ele.